

14.964

xviii. 8.

YETEMES

REGÉNYTÁR

SZK

Széchenyi Könyvtár

OSZK

Digitized by Google

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVII. 8.
EGYETEMES REGÉNYTÁR

HUNOK HARCZA

REGÉNY, FERENCZ KIRÁLY KORÁBÓL

IRTA

WERNER GYULA

OSZK

Országos Magyar Könyvtár

ELSŐ

KÖTET.

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

Andrássy-út 10.

~~1899~~
~~1900~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14.964/XV. 3

~~25.035~~

(11
2)

190 i.év 444. sz.

I.

Gyanus idegenek.

A baranyavári járás fiatal esküdtje, Szirmai Ádám, könnyű kocsiján hazafelé igyekezett.

Meleg juniusi délután volt, öt óra körül járt az idő. A nyári égbolt felhőtlen egy álló hét óta. A nap nyitott kemencze módjára, kegyetlenül sütött. Mintha mély álmot aludnának a fák, egyetlen levelük sem mozdult.

— Canis mater! — mondá az esküdt, izzadó üstökét törölgetve. Széchényi Könyvtár

Hajduja, a ki haragos zöld uniformisba volt bujtatva tetőtől-talpig, s a kit ezért a társai (meggy-szin, eperszin hajdukomák,) leveli békának csúfoltak, hátra fordult a bakon.

— Hát az ott, ténsur, miféle szerzet?

Az országuton szokatlan formájú utazó hintó ödöngött. Bőrrel fedett, magas rugókon járó nehézkes alkotmány volt. Szirmai, a hogy rátekintett, tisztában volt vele, hogy messze földről jött. Német vagy Talián országból. A nagy utnak pora, szennye, sokféle viszontagsága meglátszott rajta.

— Valami idegenországbeli ur, vagy maga a császár küldöttje utazik benne, mondá az esküdt, nagy respektussal fürkészve Noénak rejtélyes bárkáját.

— Talán bizony maga a világverő nagy Napoleon, — okoskodott a zöld huszár, hősieles mozdulattal a kardja markolatához kapva.

Szirmai nevetett.

— Napoleon? Megbolondult kelmed? Mit keresne az itt a baranyavári határban minden hadi kíséret nélkül? Hanem mindjárt megtudjuk hányadán vagyunk. Hó, megállj!

A kocsis engedelmeskedett a nyájas biztatásnak, s a két fekete ló egy gyeplőrántásra megállott.

A hajdu leugrott a bakról, rézzel kivert szablyáját, nehogy a lába benne akadjon, vigyázva fölfogta s néhány lépéssel az idegen járműnél termett.

A bárkában egy teremtetett lelket se látott. De két puskát, egy vadászkést, két hosszunyelű lepkefogót, szóval csupa gyanus tárgyat szedett elő a hintó belsejéből.

Az esküdt is leszállott kocsijáról s a hintóba ő is bekukkantott. Egész sereg skatulyát és bőrdobozt, meg egy vaspántos, fekete ládát vett észre titokteljes méhében.

— Mondom, hogy külföldiek, — dünnyögé körülnézve. — Hová lett a hintó gazdája, csak nem nyelte el a föld?

A füvel benőtt árokban négy izmos paraszt ló legelészett, a fuvaros meg szalonnát és kenyeret szedett elő ütött-kopott iszákjából. A hogy meglátta a vármegye hajduját, lekapta fejéről a kalapot s becsülettudóan „szerencsés jónap“-ot kívánt.

— Hová való kelmed? faghatta a hajdu.

— Nagyharsányi vagyok, kérem szeretettel.

— Kit hozott?

— Egy urat, meg egy leányasszonyt.

Szirmai Ádám szeme megcsillant.

— Ah, egy kisasszonyt? Szép-e?

— Miféle szerzetek? kérdezte tovább a hajdu,
— szemrehányó tekintet vetve a fiatal urra a mért
leszállott a hivatali tekintély felhőiből, egy képzelt
szoknyácskának az árnyékáért.

— Egy szót se beszélnek magyarul, kérem
szeretettel. (Az esküdt kérdését, hogy a leány
szép-e eleresztette a füle mellett.) Váltott lovakon
jöttek, azt mondta a nótárius uram, napok óta.
Lóhalálban jöttem velük én is. Aranynyal fizetnek,
könyörgöm alássan.

— Aranynyal? Tyhü, az nagy sor.

Ez a szó: „arany“, szeget ütött a Szirmai
fejébe. A francia háború csapásai alatt nyögve,
Ausztriában és Magyarországon aranypénznek hirt
hamva sem volt. Papírpénz és ezüstgaras járta.
Az arany tehát, a melynek az idegenek állí-
tólag bővében vannak, az esküdt előtt gyanusnak
tűnt föl.

— Hová lettek az utasaid?

— Ott vannak az erdőszélen.

Izmos feketére sült kezével fiatal бүккердөре
mutatott. A hogy Szirmai odanézett, csakugyan
látott valami fehérét mozogni a lombok között. A
leányasszony világos színű viganóját.

A hajdunak a szemével intett. A fuvaros
elértette belőle, hogy felügyelet alatt áll, nehogy,
mig ők az idegenek elé mennek, befogjon s köd
előttem, köd mögöttem, láthatlanul eltűnjék a vesze-
delmes bűnjelekkel.

Mig a hajdu a fuvarosnál maradt, s a bizal-
matlanná, zárkozottá vált „gyors paraszt“-ot egyről-
másról kifaggatta, az esküdt megindult az erdő
felé. Ösvény nem volt, vagy ha volt valamikor,

benőtte a fű. Most ugyan senki sem mondaná: volt-e, nem-e, mint a hogy nem ismerni fel az asszonyi szivben, leánykori szerelmek eltűnt emlékeit.

Toronyirányban vágott keresztül, ugaron, dinnyeföldön, s töretlen, szüz lapályon, a mely tavaszkor víz alatt áll, most meg csak a kökörtcsin kénsárga virága nyiladozik rajta.

A nap fejére tűzött. A mig árnyékba nem ért, nem látott semmit az erős napsütéstől.

A fák alá érve fölnézett. Nemcsak az erdő hüvössége csapta meg, hanem, a mi ép oly vonzó és rejtélyes, mint maga az erdő: a fiatal leánynak közelléte.

— Ruprecht, Ruprecht! — csendült meg fülében egy női hang, s a bokor mellől szőke leány-fej bukkant ki.

Könnyű fehér ruhája bokáig ért, tirolai kalapjához fajdkakas tolla volt tűzve, kezében hosszunyelű lepkefogót tartott.

Szirmai levette kalapját s udvariasan meghajolva, francziául köszöntötte. Azután, még mindig meghajolva, mosolyogva mondta:

— Engem szólított a leányasszony? Mert Ádámnak s nem Ruprechtnek kereszteltek.

A leány a franczia megszólításból látva, hogy uri emberrel van dolga, mint a hogy otthon a szalonban szokta, bájos hajbókot csinált.

— Nem is önt hívtam, uram. A bátyámat, a kit, úgy látszik, bogarászó szenvedélye mélyen becsalt az erdőbe. Még eltéved.

— Nem kisasszony, ha — mint az előbb — csalogányok szólalnak meg utjában.

— Csak nem akar engem csalogányhoz hasonlítani? Menjen, hisz ugy kiabáltam, mint valami

gyöngytyuk. De... kérem, talán öné ez az erdő, a hol a bátyám kedvére bogarászik?

— Az erdő a pécsi káptalané, kisasszony. Ha az enyém volna, emléktáblával jelölném meg a helyet, a hol a halálfejű pillangót leütötte és a puha erdei talajban otthagya a lábacska nyomát...

A leány nevetett.

— Ön, uram, nagyon udvarias. Hanem, lássa, szélestalpu hegymászó czipő van rajtam... Ruprecht, — kiáltá újra, s aztán, ingerkedve hozzátette: Azért hívom, hogy módjában legyen önnek az ő nyomát is megörökíteni emléktáblával. Ha ugyan erre magának — a más erdejében joga van.

— Jogom, az van bőven. Esküdt vagyok a vármegyében.

— Mi az az esküdt?

Szirmai élesen, kutató szemekkel nézett a leányra.

— Az, a mi maguknál a prefekt.

— Nálunk?

— Na igen, maguknál — Franciaországban.

A leány gunyosan vállat vont.

— Vagy ugy? Maga arra kíváncsi, hova valók vagyunk, honnét jöttünk, hová megyünk, miféle szerzet vagyunk? Ön tehát bennünket hivatalos minőségében tisztelt meg? Talán épen a rendőrfőnök. Egy okkal több arra, hogy bátyámmal megismerkedjék...

Büszke arczczal hátat fordított Szirmainak s néhány lépést tett befelé az erdőben.

— Ruprecht! Ruprecht! bátyám!

Magas férfi jött elő hívására. Vadászruhában volt, nyakában bádog szelencze lógott, elesett rovarok Pantheonja.

Az esküdt levette kalapját s magát — francia nyelven — bemutatta.

— Szirmai vagyok. Esküdt.

— Gróf Torgau, Drezdából. A kis hugommal utazom az önök hazájában.

Szirmai csöndesen mosolygott.

— Pedig a gróf tiszta kiejtéssel beszél francziául. Mintha született párizsi volna.

— Az ön kiejtése is türhető, esküdt ur.

— Óh igen. Az anyám francia asszony volt. Ezért van, hogy rajongok Napoleonért. (Isten bocsássa meg a füllentésemet.)

Az idegen gróf hidegen bicczintette meg a fejét.

— Sokan rajonganak érte, pedig csak erősebb vad a többinél, semmi más. A vadász golyója őt is leteriti egyszer...

(Ahán, gondolta az esküdt, szidja Napoleont, tehát félre akar vezetni. Talán épen az ő küldöttje, valami istentelen jakobinus. Föl akarja lázítani az országot, legyünk résen.)

Gróf Torgau ezalatt hugához lépett és szőke, aranyos haját gyöngéden megsimogatta.

— Látod, kis Elza, érdemes volt itt leszállani. Négy ritka bogárra akadtam, te leütöttél egy nagy halálfejű pillét, azonkívül — tette hozzá udvariasan — megismerkedtünk Szirmai urral...

Elza durczásan felelt.

— Ugy hiszem Szirmai urral máskülönben is megismerkedtünk volna. Nagyon érdeklődik ügyeink iránt. Azt hiszi, tele vagyunk sötét, gyanus rejtelemmel, mint a hogy a szántóföld tele van egérlyukkal.

Szirmai összevonta a szemöldökét.

— Nem kíváncsiság az, komtesz, hivatali kötelesség. A gróf urnak utlevele bizonyára rend-

ben van. Nem kételkedem benne. De, kérem, ilyen háborus világban...

A gróf jó kedvében nevetett.

— Három hete utazom ide-oda az országban és sehol sem kértek tőlem utlevelet.

— Valami igazoló irata mégis csak van?

— Hogyne. Három levél a feleségemtől.

Szirmai megbicczentette a fejét, de szeme komoly maradt.

— A gróf kétségtelenül Baranyavárra készült? Ha megengedi, én is elkísérem. Itt van a hajdum meg a szekere, s így nem leszek terhükre semmi módon. Csak kísérőjük leszek, gárdájuk, nehogy bajuk essék a mi szép, de vad országunkban. Az utlevél ügyet ott majd rendbe hozzuk...

Mikor gróf Torgau a marczone zöld huszárt meglátta, tisztában volt a helyzettel. Ez bizony elfogadás vagy legalább is előállítás, in optima forma. A fuvarosnak meghagyta, hogy fogjon be, ő maga azzal az utógondolattal ült be kényelmes utazó hintójába, hogy a haja szála sem fog meggörbülni abban a patriarchális országban, a hol hetek óta utazik, lovakat vált, nyilvános vendéglőkben eszik és alszik, bogarakat gyűjt és madarakra lövöldöz, s a hol még senki sem kérte tőle számon, hogy ki ija-fija, hol a hazája s mi járatban legyen?

Utközben a gróf állhatatosan a vidéket fűrkészte. Azok közül az emberek közül való volt, a kik nyitott szemmel utaznak. Néha-néha hátrafordult, hogy nem maradt-e el az esküdt valahol utközben? Bizony az nem szakadt el. S a zöld huszár a bakon vésztfjósó pillantásokat vetett rájuk, és szarvas-bogár csápjához hasonló, hosszú bajuszát harcziasan pödörgette.

Elza pedig azalatt az eget nézte. A végtelen kukoricza, rozs- és buzaföldek felett felhőtlen ég mosolygott. Nagy uri tökök értek az izzó nyári napsütésben. De a hófehér, derült falu tanyáknak, utakat szegélyező fasoroknak, árnyékos itatóknak, szóval a nyugati országok czivilizált gazdálkodásának sehol semmi nyoma.

Nem is tetszett neki más, csak egy roppant gulya, a mely mértföldekre terjedő réten legelészett, s egy hazafelé hajtott ménes, a melyet kegyetlen ostopattogatás között tereltek össze a csikósok.

A vadul rohanó lovak úgy dübörögtek s oly porfelhőt támasztottak, mintha egy ezred nehéz lovasság nyargalt volna végig a tarlón. A melyik jobb vérű volt s jobb futó, megelőzte a többit. Kinyújtott nyakkal, lengő sörénnyel vágattak el a szekerek mellett, s egy-két lustább csikó, a melyik a többitől elmaradt, a kis grófné felé fordította okos, fénylő szemét.

Elza föllelkessedett.

— Oh be gyönyörű volt ez, bátyám! Csak az arab sivatagon láthatni hasonlót. Vajon az az ur, a ki francziának tart bennünket, meg tudja-e jól ülni a lovat?

— A magyarok lóháton jönnek a világra, — mondá a gróf, a vihar gyanánt rohanó ménesben gyönyörködve. Már a lovaik is másképp futnak, mint a mi halvérű, nagycsontu paripáink... Bennünket már megrontott a czivilizáció... Ezt az országot még nem. Jó volna itt élni, ha nem volna oly tömérdek szunyog. Nézd, ezer meg ezer muslicza száll elő a nádasból. Lesz drága dolgunk az éjjel.

Elza, szemét kezével elárnyalva, a nádas felé nézett. Musliczák és szunyogok sűrű rajok-

ban jöttek elő. Elzának a fiatal esküdt jutott eszébe, s a hidegség, a mivel vele bánt.

— Semmi az, — így vigasztalta magát. — A hol ilyen sok a szunyog, ott könnyebben elviselik az emberek az apró szunyogcsipéseket.

Már látszott a kisváros templom tornya, s a zöld szőlőhegyek, a melyek körülfogták. Meggy és cseresnyefák tünedeztek fel s néhány görbén nőtt mandulafa. De meggy és cseresnye nem volt a fákon. Régen megszédtek már, mint a hogy megszedik a fiatal lányok álmodozó szívét, ha férjhez mennek.

Torgau Elza grófnő nem akart egyhamar a megszedett cseresnyefák sorsára jutni. Azért tett bátyjával nagyobb utakat, s azért osztotta meg vele az önkéntes földönfutás fáradoalmait.

II.

A vármegye kezében.

Az ugynevezett hivatalos szobában, — a hová az esküdt az idegeneket vezette — semmi sem volt, a mi hivatalra emlékeztetett volna, egy szélestalpu kalamárison, ludtollon és néhány iv diósgyőri kék papíron kívül.

Az almárium tetején a főbiróné tavalyi befőttes üvege, dió meg meggypálinkája, nagy palaczkokban erjedő eczetje állott szép sorjában. Ez volt az irattár meg a könyvtár.

A vasrácsos ablak tele volt rezedával és muskátlival. Ez volt az iroda minden mogorvasága.

Az „audiát“ a tegnapi nagy vendégségen használt ezüst evőeszközöket, nehéz ezüstitálczákat s aranyozott kupákat tisztogatta. Ez volt a hivatalos foglalkozása.

Elza grófnő mindjárt letelepedett egy nagy bőrládára, a muskátlik alá s az udvaron végig lépkedő apró kacsákat nézegette. A grófot Szirmai egy magashátu kényelmes székbe ültette bele s pipával kínálta meg. El is fogadta volna szívesen, ha Elza haragosan fel nem fortyan :

— Ki akarnak füstölni innen ?

— A világért sem, komtesz . . . Bocsásson meg, gróf úr, ki kell vallatnom.

Szirmai nyakig mártotta a ludtollat a kalamárisba, de bizony az ki volt száradva. Látszott, hogy nem használják.

Az esküdt az audiáthoz fordult.

— Higítsa fel, barátom egy kis eczettel.

Mig az audiát odakint a kiszáradt kalamárisal vesződött, az alatt a hajdu egy szálíg behordta az utasok málháját. A puskákat, vadászkést, lepkefogót, madarászó tört, gombostűre szurt pillangókat és hős czinczéereket, s néhány frissen kitömött tiszaparti kócsagot. Meg a két nagy fekete ládát, a melyek felnyitása ellen Elza kisasszony kézzel-lábbal tiltakozott.

— A ruhám van az egyikben s a fehérneműm. Csak nem fogja felnyittatni?

Elpirult haragjában, Szirmai pedig intett a hajdunak, hogy a komtesz ládájának békét hagyjon. Gondolatban azonban látta a csipkés, patyolat holmit, a sok kedves, ingerlő tárgyat, a mi hozzátartozik az előkelő hölgyek öltözködési titkához.

— A komtesz ládája szent és sérthetetlen. A köntösei és a selyemviganói törvényes oltalmat élveznek.

Azalatt az audiát szerencsésen elkészült tinta-fölélesztési kísérletével. Szirmai írhatta már a jegyzőkönyvet.

— A gróf urat hogy hívják?

— Most nem mondhatok mást: Torgaunak.

— Hová való?

— Drezdába.

— Mi a foglalkozása?

— Naplopó.

— Kérem, ez nem hivatalos jegyzőkönyvbe való kifejezés.

— Bocsánat; de mit mondjak egyebet? Hogy gróf vagyok s birtokom, palotám van, az nem foglalkozás. Tehát legyen: szenvedélyes madár és állatgyűjtő vagyok.

— Honnét jött?

— A szomszéd faluból.

— Hová igyekszik?

— Le Temesbe, a hol néhány ritka kócsag-faj él a Béga kiöntésében.

— Van-e utlevele? Olyan, a melyet az osztrák udvari kanczellária láttamozott?

— Olyan nincs. Van néhány ajánlólevelem, egy közülök a temesvári katonai parancsnokhoz. S három levél, a feleségem írta.

Szirmai átvette az iratokat, de az ajánló levelek pecsétjét nem törte fel, pedig a gróf biztatta.

— Csak tessék bátran.

Az esküdt sértődve nézett rá.

— A levél, az privát ügy. Semmiképen nem tartozik reám.

— De ha felbontásukat az én javam kívánja?

— Törje fel a gróf maga. Különben is ez mellékes. A franczia háboruk óta szigorubban kell ügyelnünk reá, kik járnak-kelnek országunkban. Az udvari kanczellária által láttamozott utlevél nélkül még a szálló madarat is fel kell tartóztatnunk.

A gróf összenézett a hugával.

— Kellemetlen história. Mit tegyek hát?

— Irjon a gróf a bécsi szász követnek. Az kijárja az utlevelét.

— De sok időbe kerül.

— Legalább is három hétbe.

— S addig mit csinállok ?

— Amit a grófnak tetszik. Könyveket és hírlapokat olvas, emlékiratokat ír, rendezi a madárgyűjteményét, zongorázik, (nézze, van itt zongora a szomszéd szobában) vagy talán fest. Lefesti ott azokat a gyönyörű muskátlikat. Nézi a felhők járását és szép hazájára gondol.

— Szóval foglya maradok önnek. E négy fal között mindent szabad tennem, kivüle semmit.

Elza szájacskája sirásra állott. Szirmai föl-kelt az asztaltól, karjait keresztbe tette s megállott a gróf előtt.

— Miért nem vallja be ?

— Mit ?

— Hogy franczia ; hogy Napoleon küldte ; hogy fel akarja lázítani az országot a király ellen. Lássá, gróf úr, egyszerűbb és férfiasabb dolog volna mindezt bevallani. Mert gyanus dolgok vannak a málhájában. S azok engem nyomra vezetnek.

A német gróf nem tudta, bosszankodjék-e vagy nevéssen ?

— Mik keltették föl, esküdt úr gyanuját ?

Szirmai intett a hajdunak. Gyurka — more patrio — levetette a dolmányát, (Elza komtesz haragosan kiment és becsapta az ajtót) s a nagy fekete ládát kinyitva, kiszedte a tartalmát.

A ruhákhoz és fehérneműekhez nem nyult, de kivett néhány könyvet, három üveg fehér port, egy ezüst fejü nádbotot, a melyben hosszú, hajlékony spanyol-penge rejtett.

Ezeket a dolgokat Szirmai hosszasan vizsgálta. Végre arcza felderült. A spanyol penge markolatánál fedezte föl az első gyanus jelet. Az volt

rá edzve apró betűkkel: „Adam et comp. Fabrique a Paris.“

— Aha, ezt a spanyol pengét párisi gyárban tették a botba.

— Hogyne? De kérem, a kezelő gombjaim s az illatszereim is onnan valók. S a hugom valamennyi csipkés holmija.

— Aztán, kérem, ez a könyv!

— Nos?

— Ez Rousseau híres forradalmi műve. A Contract social. Terjesztetni akarta nálunk e veszedelmes tanokat.

— Terjesztetni? Hiszen egyetlen példányban van meg.

— Végül! — itt az esküdt figyelmesen nézgette az üvegcsékben levő fehér port. Megszagolta, nyelve hegyével megízlelte, kezével szédörzsölte, egy pohár vízben feloldotta. Aztán homlokát összeránczolva, lesújtó pillantást vetett a grófra.

— Ez a fehér por méreg. Gyilkos méreg. Arzenicum. A három üveg tartalmával sok embert meg lehetne mérgezni.

— Ugyan, esküdt úr! Az arzenicum a madarak kitöméséhez szükséges. Csak nem teszi föl rólam, hogy utazó méregkeverő vagyok? Kit mérgeznék meg itt maguknál? Hiszen a császár, az udvar, a diplomaták és hadvezérek, szóval azok, a kiket Napoleonnak érdekében állana eltenni láb alól, Bécsben élnek. Itt csak muslicza és szűnyog van.

Szirmai mosolygott. Finoman és hamiskásan, a hogy diplomaták arczképén látta.

— Hátha az ur Bécsnek igyekezett?

— De hisz onnan jövők.

— Az még nyílt kérdés... Szóval édes

uram, (most már nem grófozta), sajnálom, de mig utlevele meg nem jön, meg kell önt ismertetnem a híres magyar vedégszeretettel. Ha valamit parancsol, az audiát rendelkezésére áll. Au revoir!

Kiment az ajtón, gunyos hajlongások között. Odakint az udvaron az idegen kisasszonynyal találkozott. Az egyik fehércseléddel igyekezett magát jelekkel megértetni. Francziául, olaszul, németül és angolul próbált beszélni vele. De a fehér kötéyes, pirospozsgás leányzó mindenikre csak a fejét rázta. Szirmai odalépett hozzájuk s nagy nyájasan kérdezte a komtesztől.

— Parancsol valamit... kisasszony?

A leánynak fel se tűnt, hogy már nem hívja komtesznek, csak polgárian, kisasszonynak.

Hidegen mondá:

— Vízet és szappant kértem. Szeretném lemosni magamról az ut porát.

— Kérem, azonnal rendelkezem. Parancsol még mást?

— Semmit.

Elfordult tőle és a tágas uri porta zöld lyceum kerítését nézte, a melyet a lemenő nap fénye megvilágított.

Mikor bement a bátyjához, a gróf dühösen jártkelt a szobában.

— Bolond história. Ez a tulbuzgó fiatal úrfi bajba kevert bennünket. Három drága hetem vész el miatta. Képzeld, azt hiszi, hogy franczia méregkeverők vagyunk.

— Méregkeverők?

Elza fölkiáltott haragjában és fölháborodásában. Erős szavakat keresett, hogy Szirmai eljárását kellő módon megbélyegezze. Azután — váratlanul — nevetni kezdett. A zöld lyceum-

kerítésre gondolt, a mely beszegte a tágas uri portát.

— Zöld esküdt, zöld esküdt! — mondta, bátyjához fordulva s boszuságuk jókedvű nevetésben olvadt fel...

— Nézz ki csak az ablakon, — szólt vissza a gróf a fatalista közönyével vágva végig magát a diványon. — Foglyok vagyunk, őriznek bennünket.

Elza kinézett. A vármegye két zöld huszára állott őrt. Egyik az ajtónál a másik az ablak alatt. Kardjuk fel volt kötve, kezükben töltött karabély, ahogy megmozdultak, taréjos sarkantyújuk pengett.

A megijedt leány szájacskája sirásra állott.

Sötét este — Elza már a diványon elaludt — Torgau grófot kutyaugatás verte fel s hallotta, ahogy egy hintó az udvarra befordult.

A két huszár nem mozdult az ablak alól, karabélyuk csöve fénylett. Csöndesen beszélgettek, de beszédük fonala hirtelen megszakadt, a mint a mindenható főbiró négy lovas hintója megérkezett.

Emberek siettek elő istállólámpással. Az öreg dajka lesegítette a ház asszonyát. Szirmai pedig még azon frissében elmondott mindent Görömbölyi uramnak, a baranyavári járás főbirájának.

A férfiak latinul társalogtak. A gróf tisztán hallotta, hogy a főbiró hangos szitokban tört ki és sietve jöttek az ő szobájához.

Az ajtót kívülről kulccsal felnyitották, s a küszöböt Szirmaitól kísérve, kövér, alacsony, magyar ruhás és sarkantyus csizmás öreg úr lépte át.

Azon kezdte, hogy az alvó Elzát meglátva, a háborgatásért latinul halkan bocsánatot kért.

Azután végignézte a grófot tetőtől-talpig, lábujj-hegyen kiment és csöndesen behuzta maga után az ajtót.

Odakint, a tornáczon megállottak.

A gróf, aki jól tudott latinul, minden szavát megértette a két ember társalgásának. Ez a konyhatinsággal folytatott beszélgetés őt csodálkozással tölté el. Mert arra, amit hallott, nem volt elkészülve.

— Hiszen ez uri népség amice. Tisztára látszik rajtuk, hogy urak.

— Annál gyanusabbak, kedves bátyám.

— Gyanusabbak a menykőt. A leány szép, fiatal, mint az én Böském. Ugy alszik, mint a tej. Ami azt mutatja, hogy jó a lelkiismerete. A férfi pedig tetőtől-talpig ur. Magunkfajták, én mondom magának, domine spectabilis.

— Az meglehet, de nincs utlevelük.

— Hát aztán? Talán nekem is utlevélre volna szükségem, ha külföldre utaznám? Utazik az ördög, sehol se olyan jó mint itthon; de teszem föl, ha külföldre kerülnék mégis.

— Bizony utlevél nélkül ott megállítanak.

— Már mint engem? Minek volna akkor az ármálsom? Mért volnék nemes ember? Azt szeretném én látni.

Szirmai hangja csöndes bosszankodást árult el.

— A kanczellária elrendelte, hogy ezekben a zavaros időkben csak olyan utlevéllel utazhatnak országunkban, amelyet ő láttamozott.

— Parancsol a kanczellária a kapufélfának, de nem nekem. Kihirdette-e, magáévá tette-e a kanczellária bölcs rendeletét a viczispán? Az a főkérdés.

— Persze, hogy kihirdette.

— Az már más. Ámbár fentartom abbeli

véleményemet, hogy ez az utlevél, uri emberrel szemben merő szekatura. Ha a vármegye mégis kihirdette, annál rosszabb.

— Nem tartom annak, bátyám. Az ember nem bocsáthat be mindenkit a portájára. Főkép a mai felfordult világban, mikor a francziák nagy kalandora a mi királyunk birtokára, koronájára vágyik, talán életére tör.

— Majd elvégzik ők azt maguk között. Sohasem láttam még, hogy két császár megette volna egymást . . . De nem arról van itt szó, amice, hanem ennek a jámbor idegennek az utleveléről. Azt mondja öcsém: hogy nincs utlevele. Jól van. Ez azt teszi, hogy mig meg nem szerzi, nem utazhat tovább. De azt nem teszi, hogy tolvajok, rablók módjára le kell fülelni.

— Csakhogy gyanus nép ez, uram bátyám. Sok a bűnjel. Sok és érdekes. Ki tudja, micsoda nagy veszedelemtől mentjük meg ő felségét, ha három hétig hüvösön tartjuk?

— Mentse meg ő felségét a rendőrminisztere. A vármegye nem arra való. Csak arra, hogy tartsa fenn a belső rendet, hajtsa be az adót, szedjen katonát, s védje meg a trónt és az országot külső ellenség támadása ellen . . . Maga tulbuzgó, öcsém. Az idegenek nem maradhatnak tovább fogságban. Én eleresztem őket.

— De főbíró ur!

— Semmi de. Itt én parancsolok. Hová gondol, domine spectabilis, egy rongyos utlevelért nem zárhatunk le kifogástalan uri embereket!

— Ahogy főbíró ur parancsolja.

— Hallgassa meg, hogy parancsolom. A két huszárt azonnal küldje el. Mondja meg az idegen urnak, hogy szabad, mint a madár.

Vadászhatik és bogarászhatik tetszése szerint, de szavát kell adnia, hogy míg utlevele meg nem érkezik, ezen a környéken marad. Minthogy pedig ma már későn van és így fogadóba nem mehetnek, kérje meg őt nevemben, tisztelje meg szerény hajlékomat. Maradjon itt egy kis barátságos vacsorára. Olyan pelyhes ágyat én is tudok neki s a hugának adni, mint a milyenre a fogadóban szert tenne. Gyurka! Misi!

A két őrálló huszár sarkantyuját összeütve egyenesen megállott a főbíró előtt.

— Hordjátok el magatokat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III.

More patrio.

Mikor Elza grófnő egészséges álmából reggel fölébredt, takaros szobalány állott az ágyánál. A leány németül kívánt neki jóreggelt.

— Te német vagy?

— Sváb.

— Honnét szakadtál ide?

— Magyarországi vagyok, zalamegyei.

— Hát vannak erre németek?

— De még mennyien! Toronyirányban Bécsig mindenütt el lehet jutni német szóval.

— Jómódban éltek?

— Van mit a tejbe aprítani.

— Ennek örülök ... A két zöld huszár kint sétálgat még az ablak alatt?

— Nem biz azok. A learatott buzát ma hordják be a mezőről, az egyiknek ott van dolga. A másikat stafétának küldte el a tekintetes ur a gróf ur leveleivel.

— Hol van a bátyám?

— Kiment vadászni az esküdt urral.

Elza grófnő ajkát biggyesztette.

— Azzal? ... Milyen ügyes vagy te. Hogy hívnak?

— Katiczának.

— Különben miért ne volnál ügyes? Bizonyára te fészölöd és öltözteted a nagyságos asszonyt.

— Nem a. A tekintetes asszony maga fészülködik. Senkinek sem engedne a hajához nyulni.

Mikor Elza grófnő felöltözködött, Görömbölyiné bekopogtatott az ajtón.

Szép barna asszony volt, patyolat ingváll, aranycsipkés főkötő volt rajta.

— Talán későn is keltem föl, — mentegetődzött Elza.

— Nem baj az, szentem. Nagy utról jött, eltörődött. A bátyja ura már hajnalban nyakába akasztotta a puskát. Valami sasokat szeretne meglőni. Ha ugyan alant kapja őket. Hanem az a kérdés: éhes e? Mit ennék?

— Nem szeretném a házi szokást fölforgatni. Meg azután fogoly is volnék az esküdt ur jóvoltából.

Görömbölyiné nevetett.

— Szirmait gondolja? Müvelt, jó fiu pedig. Amig a főispánnal a mágnás urfiak haza nem szállingóznak, már csak az ő társaságával kell beérnie, lelkem . . . Ami pedig a reggelit illeti, kávéval, tejjel, sonkával, friss vajjal, lépes mézzel, tojással szolgálhatok. Van egy köcsög alud tejem is. Egyebem nincs, falun az ember avval éri be, ami épen a ház körül akad.

— Tejet iszom, ha megengedi. Édes tejet, ahogy kifejték . . . Képzelve, tegnap az az ur még a fehérneműs ládámát is ki akarta kutatni. Lehet, hogy azt hitte, egy ezred franczia vértess rejtgetek lovastól a csipkéim között . . .

A főbiróné kifordult az ajtón, hogy maga

hozza el Elzának, a mit kért. Félutból még visszaszóltott.

— Tepertős pogácsám is van, galambom, majd elfelejtettem. Ámbár azt talán nem is ismerik arra maguk felé...

Reggeli után Elza megnézte a baromfiudvart s a tehenistállót. Tizenöt-husz tehen volt a jászolokhoz bekötve. Hosszuszarvu, fehér tehenek, aminőket ő otthon nem látott. Kérdezte, mit csinálnak a sok tejjel?

Csodálkozva hallotta, hogy csak néhány tehenet fejnek házi használatra. Mert a főszulyt arra fektetik, hogy vágómarhát tenyészszenek.

A praktikus kis német komtesz rögtön kiszámította, hogy a tejnek e semmibevevésével sok ezer forint esik ki évenként a magyar gazda zsebéből.

Mikor már betelt az udvar és a belső gazdaság nézésével, lement a több holdas kertnek árnyékos részébe, ahol a végtelen hosszú veteményágyak, a paradicsommal beszegett ugorka és dinnyeföldek már véget értek. Hogy ily nagy kertben melegházat nem látott, csak egyszerű szőlővel befuttatott filagoriát s lángoló színű verbénákkal körülültetett méhest, az meglepte nagyon. Meglepte az is, hogy a gyümölcsfák megrakott ágát senki sem támasztotta meg, s hogy bizony egyik-másik gally letört a bő gyümölcsáldás sulyától.

A teljesen érett vagy szélről levert kajszinbaraczkok ellepték a fa alját. Minden reggel kiválogattak egy kosárral, a többi ott romlott, ott aszott össze, darazsak és aranyos szárnyu dongók kedves zsákmányául.

A hosszú dinnyetáblákat sokáig nézte. Náluk ritka csemege számba megy, itt ezer számra sütkezett a napon.

Ebédig megírt egy levelet az anyjának, azután eljött érte a főbiróné, hogy bemutassa a tanti-nak.

A tanti félig lebocsátott redőnyök mögött, hüvös, homályos szobában ült s olvasott. Magas, sovány, okos arczu hölgy volt. Valami távoli atyafia a főbirónénak, a ki harmincz év előtt eljött a hugához látogatóba s nem is ment el soha többé. Ott ragadt örökös vendégnek.

A dologban az volt jellemző, hogy sem ő nem vette észre, mily régen vendég ő már itt, sem a háziak nem érezték.

A lefolyt harmincz esztendő minden percében úgy bántak vele, mint kedves vendéggel, aki néhány napra jött látogatóba, s aki, talán már holnap, jó emlékekkel távozik el a rokonai házából.

Nem hogy megunták vagy megszokták volna, de harmincz év óta mindig megkérdezték, ételben, italban, szórakozásban mit kívánna?

Ispánja, a ki a birtokát kezelte, félévenként megküldte a birtok jövedelmét, amit a tanti részben ruházatra, könyvekre, apró ajándékokra költött el, részben gondosan elzárt a fiókjába.

A tanti mindig jól és európaiasan öltözködött. Eleinte nehezen szokták meg a középnemesség hölgyei, akik magyar viseletben jártak. De később beletörődtek. S mert a tanti négy idegen nyelvet beszélt, s minden jobb franczia regényt meghozott és elolvasott, belenyugodtak, hogy ha másképp is öltözködik, de többet is tud náluk.

A főbiróné harmincz év óta sohasem mulasztotta megkérdezni este a tantitól, hogy mi legyen holnap az ebéd? menjenek-e s kikhez menjenek látogatóba? befogasson-e, s melyik kocsiba fogasson

be; a nagy családi hintóba vagy könnyű szekérbe-e?

Az asztalnál a legjobb falatokat rakták a tányérjára. A főbíró először neki töltött bort. Bárki volt náluk, az asztalfőhöz őt ültették. Ha valamit beszélt, figyelmesen és gyöngéden hallgatták meg, véleményének nem mondtak soha ellent. Szellemi fensőbbsege előtt meghajolt az egész háznép. Szóval úgy bántak vele, mint a himes tojással.

Ám a tanti is vendég gyanánt viselkedett, mintha nem harmincz éve élne köztük, s mintha tegnap este jött volna három napos látogatóba.

Ha nem kérdezték, semmi házi vagy családi dologba nem ütötte bele az orrát. Nem segített a ház körül. Mindig szépen föl volt öltözve, meg volt fésülködve. A kisebb-nagyobb családi pörpatvarokban pártatlanságot tanusított. De a mivel vendég mivoltját állandóan jelezte, az az volt, hogy kocsiját a melyen jött, beállította a kocsiszinbe, lovait kifogatta, kocsisát elhelyezte, s nem küldte vissza őket soha birtokára, bár az ispán nem egyszer sürgette.

A lovak megvénültek, el is költöztek az árnyékvilágból, kocsisa elhizott és megöregedett; de azért ő úgy vette, hogy fogata vele van, s hogy bármely pillanatban felülhet reá, haza mehet rajta, ha harmincz év óta tartó látogatásának vége szakad.

A tanti szalmasárga, empire szabásu ruhában volt. Gondosan megfésült hajában cseh gránáttal kirakott fésű villogott.

Ahogy a főbíróné Elzát bemutatta, a tanti felállott ülőhelyéből s kifogástalan „knix“-el fogadta a kis grófné köszöntését.

Elza az első pillanatban észrevette, hogy

nagyvilági nővel van dolga. Olyannal, aki lépést tart a korrallal. Pedig itt élve Magyarországon, az Isten háta megett, félreeső faluban, távol a civilizáció vérkeringésétől, patriarchális egyszerűségeket féltékenyen óvó nemesi családok környezetében, bizony itt lépést tartani a nyugot-európai hanggal, szokásokkal, divattal, erkölcsökkel, a legnehezebb feladatok közül való.

A tanti Napoleon-kultuszt üzött a legnagyobb mértékben. A monarchiában ez e kultusz különben is veszedelmesen elharapózott. Károly főherczegnél, a későbbi asperni győzőnél, nem kisebb ember állott a Napoleon-imádók élén. S bár a magyarok visszautasították a francia Caesar felhívását, s ebben a nehéz napokban hűségesen megállottak a Habsburgok trónja mellett, azért nem egy elégedetlen magyar ember gondolt rokonszenves bámulattal a kis hadnagyra, a ki egy nagy és művelt nemzetnek császára tudott lenni, s a ki úgy hajtotta maga előtt a fehér kabátos osztrák császári hadakat, mintha Rákóczy lelke szállott volna belé.

A tanti a beszélgetést a politikára terelte. Napoleonra, kápráztató udvartartására, Jozefine császárné örült pazarlására, a fiatal orosz czárra, a ki — mint ő, a tanti — rajong Napoleonért.

Elza mosolyogva hallgatta, azután elkomolyodott.

— A tanti is azt hiszi?

— Mit, komtesz?

— Hogy mi francziák vagyunk. Ellenkezőleg. Mi oly ország fiai vagyunk, a melyet a korzikai leigázott. Hadserege most is városainkban tanyázik, s a Rajnánál gyülekezik. Ha egy csepp francia vér volna bennem, kiontanám.

Szikrázó szemekkel, kigyúlt arczczal beszélt. A tanti előrehajolva figyelemmel hallgatta.

— A világért sem akarom érzelmeit sérteni, komtesz. De nekem a korzikai gyöngém. Pedig nagy jellembeli hibái vannak. Tudom, hogy kegyetlen, önző, gyanakvó, indulatos, hogy nem bizik saját nevében sem, s a császári hálósobát kémekkel veszi körül. Hanem, lássa, félelmetes akaratérő van benne. S mert ez van bennem a legkevesebb, azért bámulom e tulajdonságáért leginkább... Ám hagyjuk Napoleont. Hogy szánta ily nagy utra magát, komtesz? Mert ez a mi hazánk vad országa.

— Én nem találom annak... Hanem az esküdtjei, azok kiállhatatlanok.

Szidon tanti arcza felderült. Napoleon után Szirmai volt a legnagyobb „gyöngéje”.

— Ah, Szirmai!

— Talán tanti őt is kultiválja? Benne is vannak talán napoleoni vonások?

— Hiába gunyolódik: vannak. Egy kis szerencsével ő is magasra fog emelkedni.

Elza egy könyvet vett kezébe és szórakozottan lapozgatott benne.

— Csak az emelkedhetik, a ki lent van. Ő tehát, — hogy udvarias legyek — még a völgyben időzik. Aztán mi az a „magas” Magyarországon? Remélhetőleg, nem a császárság.

A tanti finoman mosolygott, mint Van Dyknek nőalakjai.

— Ha régóta ismernék egymást, azt mondanám, hogy érdekes embernek tartja, azért oly „pikirt” vele szemben. Így azt mondom, hogy hivatali buzgalmát nem tudja neki megbocsátani...

Délre a gróf megjött. Szerencsével vadászott, három sast sikerült leterítenie! Nem győzte dicsérni Szirmait, hogy mily ügyes, kedves vadászpajtás.

Az ebédnél a maga teljességében nyilatkozott meg egy jómódu magyar háztartás gazdagon bugyogó fényüzése. Nemcsak a nehéz ezüst s arany tálakban, renaissance stíli kupákban és boros poharakban, roppant hűtőkben s a főbiróné és a tanti antik ékszereiben, de a nemes, drága borokban s az ételek sokaságában is.

Ebéd alatt öt vidéki ur jött s Elzát meglepte, mikor megmagyarázták neki, hogy a magyar háztartás állandóan vendégekre van számítva. Hogy tiz-tizenkét vendégnek váratlan megérkezése sohasem hozza zavarba a háziasszonyt; hogy jóra való magyar házba, délelőtti tiz órától kezdve a nap bármely órájában szívesen látják az idegent. S hogy végül egy álló esztendeig utazhat valaki az országban; járhat kocsistul, lovastul mindenfelé a nélkül, hogy borraivalókon kívül, egyéb költsége volna.

Szirmai csak vizet ivott. Egész ebéd alatt hallgatagon ült, Elzához a közeledést meg sem kísérlette. Ezért persze a háziur vidám kötekedésének czéltáblája lőn. Ha már magyar ember létere bort nem iszik — ajánlá neki a főbíró — akkor mindjárt a képét is simára leborotváltathatja.

Az asszonyok védelmükbe vették a hallgatag ifjut. Ám rokonszenvük lángjánál nem engedett fel Elza grófnő ellenséges, hidegsége. Amit különben az esküdt szépen eleresztett a füle mellett.

Ebéd után a fekete kávé a tornáczon szolgáltaták föl. Az urak pipára gyujtottak, sőt közülök

az öregebbek — köztük maga a ház gazdája — illő bocsánatkérések között, levetették a zsinóros dolmányt, s pitykés lajbiban, egy ingujjban hűsöltek, meghányva-vetve a megye és az ország dolgát.

Szirmai észrevétlenül eltűnt. A tanti azt mondta, a viczispán elé kocsizott, a ki a megyei közgyűlésre utazik, s egy napot itt tölt el a főbiró házában.

Ha Elza nem tudta, mi az a viczispán, délután négy órakor személyesen meggyőződhetett róla.

A nagy hőség elálmosította, bement szobájába, hogy lepihenjen. Alig szunyadt el a besötétített szobában, a honnét a szobaleány gondosan kirekesztett minden szunyogot, mikor nagy ostopattogás verte föl álmából.

Az ablakhoz szaladt s néhány ujjnyira kinyitotta a fatáblát. Kényelmes régi módi utazókocsi elé hat szénfekete ló volt fogva. A kocsis mellett a bakon huszár ült, s a kocsi előtt s a kocsi megett négy-négy zöld hajdu lovagolt. Bent a kocsiban, sastollas fekete süvegben, fekete selyem könnyű dolmányban, kardosan, javakorbeli ur ült, mellette Szirmai, oly tisztelettel szólva vele, mintha fejedelemmel beszélne.

Nemsokára azután, hogy a viczispán megjött, megkérték Torgau grófot, a ki a délelőtt meglőtt sasokat preparálta, jelenjék meg a megye urának színe előtt.

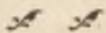
A viczispán a verandán ült, komlónak és vadszőlőnek árnyékában. Kardját lecsatolta, sastollas süvegét az asztalra dobta. A főbiró hosszuszáru csibukot hozott neki, úgy füstölt nemsokára, mint valamelyik drezdai gyárkémény.

Szirmai bemutatta a grófot.

— Örülök, hogy megismerkedtünk. Bocsásson meg, gróf ur, hogy a megyei közigazgatásnak, mint a sündisznónak, ezuttal a töviseit ismerte meg. Biztosítom, hogy nincs a világon az a kanczellária, a melyiknek a kedvéért elkövettük volna méltóságodon ezt a méltatlanságot, ha nem a vármegye esküdtje tartóztatja fel. De őt, Szirmai öcsémet, nem hagyhatjuk cserben, a hivatali tekintély sérelme nélkül... A főispán különben nemsokára megérkezik, s arra kéri általam méltóságodat, legyen vendége, míg az utlevele meg nem érkezik. Azt pedig ne gondolja méltóságod semmiképen, hogy rendőrállam vagyunk. Nagyon szégyenleném, ha ily rossz véleménynyel volna ró-lunk, ahogy az öcsém is restelli bizonyára, hogy fent akarta tartani a rendet a szabadság rovására.

Hüvelykujjával Szirmai felé bökött, a ki elhalványodva hallgatta eljárásának e nyilvános elítélését. De nem szólott egy szót se. Ugy tett, mint a hogy zuhogó esőben az alföldi pásztorok tesznek. Szemére huzott süveggel várta, míg magától eláll az eső.

Hanem bizony a kedélyes atyai szidalmak zápora sok idő múlva állott el. A fiatal esküdt bőrig átázott tőle.

IV.

Vetélytársak.

Torgau gróf és a huga jól töltötték az időt Baranyaváron. A magyar birtokosság mindent elkövetett, hogy kedvükben járjon.

Elzának nagyon tetszett a daliás magyar vi-selet. A könnyű, színes selyemből készült dolmány, a sastollas föveg, a sarkantyus csizma, a mely táncz közben oly gyönyörűen kiverte a taktust, s az asszonyok ingválla, csipkés főkötője, antik ékszerei.

Mindebben volt valami szokatlan, a minden-napi élettől elütő. Mintha történeti színművet nézne végig a drezdai színpadon. Csupa lovagok és király-nék jártak-keltek körülötte a kis magyar város társadalmi életében.

Szirmainak nagyon jól állott a magyar vi-selet. Szabályos arczu, kék szemű, gesztenyeszin haju, huszonkétéves fiatal ur volt, mikor Elzával megismerkedett. Modorában sok volt a finom és előkelő vonás; sokat tudott, még mindig sokat tanult. Komoly volt, de nem zárkozott. Beszéde rövid és világos; minden elmélettől irtózott. Gyakorlati, józan eszejárását a sok olvasmány nem volt képes megrontani. A legtetszetősebb elmélet sem tévesztette meg. Sőt, ismerve honfitársainak nagy ellenszenvét a tudomány és a tudósok iránt,

nagy olvasottságát, ha csak tehette, gondosan eltitkolta.

A vármegyénél rokonszenvvvel, de egyszerűsmind éber gyanakvással kísérték a fiatal esküdt minden lépését. Szirmai viselkedése zavarba is hozta nem egyszer barátait és ellenségeit egyaránt. Ahol a kormányzati tekintélyről volt szó, ott nem ismert megalkuvást.

Minthogy pedig a hatalom háromszáz év óta egyebet se cselekedett annál, mint hogy magát gyűlöletessé tette, s maga iránt a szivekben kiirthatatlan ellenszenvet ébresztett: Szirmai ebbeli nézetei népszerűtlenek voltak.

Viszont más kérdésekben, a melyek a magyarnak nyelvét, nemzeti mivoltát, faji érvényesülését, históriai küldetését illették, — ezekben Szirmai vad magyar volt a szó legteljesebb, legnemesebb értelmében. Ilyenkor társaságban vagy a megyeház termeiben nyugodt és tartózkodó lényének jégkérge alól belső lángok löveltek elő, mint mikor a tűzhányó tüzes örvénye egy pillanatra feltárul.

Lelkének e vulkánikus kitörései, a melyeket jól el tudott rejteni tartózkodó, hűvös modora alá, a legérdekesebb jelenséggé tették a megye politikájában. Kiszámíthatatlansága köztudomássá vált, pedig ő mindig hű maradt magához, a közönség hangulata, kedve vagy ellenszenve változott csak körülötte.

Elza grófnő gyermekleány volt, de már meg volt benne a nagyvilági nőnek éles ösztöne, világos látása. Érdekelte őt e büszke férfilélek s mert a kisvárosi élet egyformaságában egymásra voltak utalva, mint ugyanazon lakatlan szigetre kidobott emberek, megszokta társaságát, bár bizalmasan az

ő „rabtartó“-jának nevezte s bár kíváncsisággal várta a főispánt, jobban mondva a vele jövő magyar mágnástársaság megérkezését.

Elza grófnő bizony Szirmaira volt utalva: bár egy másik ifju óriás is lézengett körülötte: Pető Pál, tiszteletbeli szolgabíró.

Pető Pál ellenlábasa, versenytársa volt Szirmainak.

Már külsőre is elütöttek egymástól. Zömök, izmos termetű volt Pető, Szirmai nyulánk, karcsu, magas.

Az egyik hivatalnok fia volt, s kisdéd anyai birtokán kívül nem volt egyebe. Pető atyja gazdag középnemes, atyafiságban s rokonságban a megye minden valamire való uri családjával.

Pető nagy eszü, éles nyelvű s tüzes, veszedelmes szónok. Szirmaival ellentétben, mindig a központi hatalom gyöngítésére törekedett, s mert Szirmainak a mágnásvilággal összeköttetései voltak, Pető a demokratikus törekvéseknek állott szolgálatában.

Az ő demokráciája természetesen elméleti volt. A francia bölcselők irata és maga a francia forradalom, erős bor módjára, a fejébe szállott. De világért sem nyult volna a magyar nemesség középkori intézményéhez. Robot, dézsma, tized, a jobbagság röghöz kötöttsége mindez neántsá virág volt az ő szemében, s valóságos paradicsomi állapot. Mikor ő demokracziáról beszélt, nem a népre gondolt, csak a középnemességre, az arisztokracziával való vonatkozásában.

Annyi bizonyos, hogy oly társaságban élve, a mely gyűlölte a központi hatalmat, s mely szigoruan ragaszkodott a nemesi kiváltságok minden betűjéhez: kedvező helyzete volt Szirmaival szemben.

A hogy Pető észrevette Elza és Szirmai gyakori együttlétét, ő is utána vetette magát a leánynak. S mintha a társaság maga akarná finom szálakkal összekötni a fiatalokat, ebédnél és vacsoránál Petőt mindig Elza mellé ültették.

Szirmai ilyenkor csöndesen ült helyén, szomszédaival halkan társalgott s úgy tett, mintha nem venné észre, mily jól mulat a komtesz Pető eszének felséges játékában.

Elza hamar észre vette a két ifju elűtő természetét. S bár a Pető egyéniségének eredetisége meglepte és érdekelte, semmi kedve nem volt rossz kedvét tünni. Ilyenkor Szirmaival törődött többet, a ki a nagy világi élet azon alaptörvényét, hogy társaságban ne okozzunk senkinek kellemetlenséget, egyetlen egyszer: az utlevél-ügyben szegte meg, de akit ezért már eléggé megbüntettet.

Hogy Magyarországon sokat esznek, isznak az emberek, s hogy a napnak jelentékeny része ezzel telik el, Torgau gróf ezt a megfigyelést följegyezte uti naplójába.

Nem hiába hogy tejjel-mézzel folyó tartománynak tartották az idegenek, de örökös is volt az eszem-iszom szép Magyarországon. Pedig hát ez nem ősi, nomád tulajdonság. Minden vad nép egyszerűen él. A civilizáció a dőzsölésnél kezdődik. Attól az időtől fogva, mikor eleink nyereg alatt puhított nyers hust ettek, addig az időig, mikor az asztal tizenöt-husz fogásból álló lukullusi lakomák terhe alatt görnyedezett: nagy haladást tettek a magyarok az ingyencség terén.

Hogy sokat esznek a magyar urak, s hogy asztaluknál sokat kell enni másoknak is, végre is ez nem érdem s nem boszorkányság. De az a szivből jövő vendégszeretet, a mivel az idegent

elhalmozták, még a végtelenségbe nyuló dinom-danomokat is elviselhetővé tette.

Torgau gróf különben evésben-ivásban derekasan megfelelt a hozzája fűzött várakozásoknak. S mert a tüzes, piros paprikát megszerette, s mert jókat ivott az ezüst kupákból, egy kis ellustuláson és 'elhizáson kívül nem is lett más baja a magyar konyhától.

Elza grófné ellenben már félt az ebédektől. Félt a tűzön piritott fiatal kukoriczától is, — a magyar asztal e csemegéjétől — de alig várta, hogy duskálkodhassék a vérbélü görögdinnyében, a mely éretten sütkérezett a napsütött homokon.

A főbíró sokszor vitte el kocsizni a vármegye foglyait. Vagy pedig gyalog kísétált a gróffal a város végén levő szőlőkertjébe, Horácius verseit olvasgatva, meg-megállva és vitatkozva utközben a jegenyefák vékony árnyékában.

A gróf szentül meg volt győződve, hogy Görömbölyiben valami tudós professor lappang. Csak akkor józanodott ki ebbeli hitéből, mikor a főbíró, valami makranczos, házsártos legényeket lekapatott a tiz körmükről, és a deresen huszonötöt veretett reájuk mogyorófa pálczával, emlékezetnek okáért. Ebben a cselekedetében már meglátszottak a magyar főszolgabírónak oroszlánkörmei.

A fiatalság is sokat járt ki a szabadba. Öt és hat óra között, mikor már nem volt oly nagy tüze a napnak, de annál inkább fölkerelkedett a szunyogok légioja, Elza, Böske, Szirmai, Pető, valami szép helyet keresett ki a baranyavári határban. Hol a malomnál, hol a szőlők alatt, a nagy diófa árnyékában, hol az ugynevezett szarvas kútjánál telepedtek meg. A velük jött két szál hajdu lerakodott, letették a füre a nagy ételes kosarakat.

Rántott csibe, aludttej, foszlós fehér kalács került ki belőlük. A kulacsban hozott pécsi bort behűtötték jéghideg forrásvizekben.

Nemsokára mások is jöttek. Fiatal hölgyek és urak, mamák és gardedámok. Még az erdő is megérezte hogy fiatal leányok futkosnak benne. Színes ruháiktól, ingerlő kaczagásuktól, ruganyos, könnyű járásuktól megelevenedett minden.

A leányok karonfogva sétálgattak, szaladoztak, „kint a farkas, bent a bárány“-t játszottak, hintáztak. Ha elfáradtak, a mult szüretkor kint felejtett rőzsekötegre telepedtek le.

Igy töltöttek el néhány órát a szabadban, ártatlan örömek között. Alkonyatkor azután haza felé indultak.

Tehenek, lovak, sertések és birkanyájak lepték el az utakat, nagy porfelleget támasztva, mintha francia vértések közelednének.

Keskeny mezei utakon, nagy kerülőket téve, ballagott haza ilyenkor az uri társaság.

Egyik délután sokaig elidőztek a káptalani erdők szélében. Már este volt, mikor haza készülődtek.

A nap vérvörös felhők között nyugodott le.

— Szelünk lesz, — mondá a főbiróné.

Pető, a ki ma elemében volt, kötekedve válaszolt.

— Nagyon kedves babona ez, nénémasszony. Csak azt nem tudom, szelet jelent-e az, mikor a leányok elpirulnak?

— Szelet is jelenthet, öcsémuram.

— Inkább harmatos éjszakát. . . . Tudja Elza kisasszony — szólt halkabban, a leányhoz hajolva, — hogy maga ma nagyon elpirult?

— Én?

— Nem is én, mert lássa, én nem tudtam

soha elpirulni. Még gyermekkoromban sem. Olyan voltam mindig, mint a jégverett gyümölcs: kívül-belül kemény.... De nézze a másikat.

— Melyik másikat?

— Ej, tudja azt maga ugyis. Olyan, mint valami kisasszony — a másik. Talán még el is szégyenli magát, ha jöttére — mint az előbb — a szép leányok elpirulnak... Hát kérem, mondja meg őszintén, mi tetszik magának rajta?

Megállott és égő szemével állhatatosan kereste a leány tekintetét.

Elza egykedvűen felelt.

— Hogy tudja, hogy Szirmai tetszik nekem? Ah, uram, mit képzel ön? Nem megy az nálunk olyan könnyen.

Pető megállott.

— Önöknél! Ez ugy-e azt teszi, hogy az arisztokrata kisasszonyoknál? Pedig, grófnő, ez nagy önámitás. Önöknél is épen olyan könnyen megy, mint a szürke polgári osztály leányainál. Minden fa kivirágzik, ha megjön az ideje. A cseresznyefa ép úgy, mint az almafa.

Elza oda adta a szónokló Petőnek a lecsukott napernyőjét és a skót köpenyegét.

— Fogja kérem... A maga hasonlata sántít. Illetőleg nekem ad igazat. Mert nem azt mondtam én, hogy nem minden fa virágzik ki. Csak azt mondtam, s ezt fentartom most is, hogy egyik hamarabb és könnyebben virágzik ki mint a másik...

Pető félve vitte a leány holmiját, ne hogy összeroppanjon vaskezében.

— Igaza van. A nyári baraczk korábban érik meg, mint a szőlő. A téli alma pedig soha sem érik meg a fáján, hanem — mint egyik-másik szerencsés házasságnál történik, — az almárium

tetején, a háznak melegében... De ne kalandozunk el messze a beszéd tárgyunktól. Az a Szirmai szerencsés ficzko.

— Miért volna szerencsésebb önnél? Lássá, ő még sohasem vitte a köpenyegemet s a napernyőmet.

Elza hangosan elnevette magát, ami Petőt ingerelte.

— Épen ez az én bajom.

— Ugyan menjen. Dantonhoz nem méltó ez az ábrándos hagulat.

Petőt a megyei körökben Dantonnak hívták. Mert az utóbbi években szeretett a franczia forradalom elveivel kaczerkodni.

Hogy őt bizalmasan Dantonnak hívják, ezt a komtesz csak egy embertől tudhatta meg: Szirmai-tól. Attól az embertől, akit mindenütt utjában talált, a politikában ép úgy, mint a szerelemben.

Hangja elfulladt nagy, benső dühében.

— Csak gunyolódjék... Álljon meg, kérem, egy pillanatra. Nézze!

A hold vékony sarlója feljött. Pető kinyújtott karral fiatal erdőre mutatott. A hold fényében világosan meglátszott, hogy ezüstlevelű nyárfaerdő. A fák törzse fehér volt, bolyhos koronájuk gyöngéd és kedves, mintha csupa boglyos leányfej volna.

— Mit lát ezen az erdőn?

— Azt, hogy gyönyörű. Az ezüst nyárfánál nincs szebb fa a világon. Hát még így, holdfényben, nyáron ha egy poétikus Danton lépked az oldalunkon...

Pető hangja keménynyé, érdessé vált. Ugy megszorította a komtesz napernyőjét, hogy csontnyele ketté tört.

— Nem arra akartam figyelmeztetni, egészen másra. Nézze jól meg, mily görbén nőttek az

ezüstös fák. Mit gondol, miért? Mert oly helyen vannak, ahol szelek és viharok járnak. Nem jó a viharok útjába állani, higgye meg, grófnő. Nem tanácslom sem önnek, sem barátjának... Az eltört napernyője helyett pedig három nap alatt másikat hozok Bécsből. Magam hozom el lóháton, az önök utlevelével együtt... De már hazaértünk. Nyugodalmass jóéjszakát kívánok... Csókolom a kezét, nénémasszony...

A selyem köpenyeget Elzának nyakába akasztva, magával vitte az eltört napernyő darabjait. A komtesz gondolkozva nézett utána... Azután könnyedén vállat vont és Böskét szólította.

— Ma nem fekszünk le korán, ugy-e Böske? A holdvilágnak nagy hatása van reám. Legjobban szeretnék ilyenkor házfedeleken s kémények kürtőjén mászkálni, mint valami ábrándos macska... Jó dolog lehet az oly közel lenni a holdhoz... Mondd csak, Böske, tetszik neked ez a Danton?

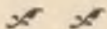
— Pető? Láttam nagyon sokat beszélt veled. Miket mondott?

— Először arra felelj: tetszik-e?

— Ha tetszenék, se érnék vele semmit, ennyit sem törődik velem.

Mikor azt mondta „ennyit“, két ujjával fitytyet hányt. Elza fakgatta, micsoda szabadkőműves jel az, a mit a két ujjával csinált. S mikor megtudta, hogy az a valakivel való nemtörődésnek a kifejezése, ő is fitytyet hányt a távozó Pető után.

A holdfényes éjszakában még sokáig látszott zömök alakja. Végre eltűnt. Mert minden eltűnik a világon. Csodálatos, még a Pető Pál — árnyéka is.

V.

Magyar kastélyban, német az ur.

A főispán, — mint minden három évben egyszer — július 8-án megérkezett a megyébe. Kastélya, birtoka volt Baranyaváron; de mert sokfelé voltak uradalmai, s mert ha Baranyaváron lakik, nagyon kezeügyébe esett volna a vármegyének: a baranyavári kastély száznál több ablak-szeme nem nyílt ki teljes három esztendeig. Minden három évben fölébredt egyszer lomha szendergéséből a kastély, s száz kivilágított ablak-szemével kaczerán, hivogatólag pillantott le Baranyavárra.

Niczky gróf csak olyan főispán volt, mint a többi. Se nem jobb, se nem rosszabb a Deákné vásznánál. A főispánságot méltóságnak nézte. Olyanformának, mint őseiről reámaradt diszkardját, s törökművü, zománczos kardkötőjét. Ez is, az is arra volt jó, hogy minden esztendőben fölvegye egyszer-kétszer s parádézzon benne.

Ki dolgoznék diszmagyarban? Ki tartaná a főispánságot munkakörnek?

A tisztujításokat Niczky gróf rendesen olyan időre tűzte ki, mikor vadászatnak ideje volt. Amikor tehát a szépet összeköthette a hasznossal.

A tisztujjítószék napjai egyszersmind pompás vadásznapiak voltak. S hogy az alatt a néhány

nap alatt, a mit a főispán minden három évben a megyeháznál eltöltött, közügyekkel édeskeveset törődött, s kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a hozzáérkező kormányrendeleteknek érvényt szerezzen, arról ő méltósága igazán nem tehetett. Nem a kötelességérzete volt kicsiny, csak a vadászszenvedélye volt nagy. S mindenesetre enyhítő körülményül szolgált, hogy nagyszerű erdőségei voltak, tele őzbakkal és vaddisznóval.

Különben is Magyarország rendi-alkotmánya nem is tűrte volna az erélyes és munkás főispánokat. Szépen kikérték volna a tekintetes vármegyék, hogy a közigazgatás vitelébe a főispánok is beleszóljanak, olyan urak, a kiket a király nevezett ki, s nem a vármegye választott. Mint-hogy pedig természeti törvény, hogy minden testrész elsatnyul, a melyet soha sem használunk; a főispánság is elsatnyult bizony idővel s üres méltósággá vált. Munkára képtelen balkézzé vált.

Torgau grófnak mindjárt megérkeztekör üzente a főispán, hogy szívesen látja. A gróf fel is hajtatott rögtön a kastélyhoz.

A főispán nyulánk, sovány, simára borotvált képü, nagyon elegáns ur volt. A haja veres, mint valami angol lordnak.

Mint ugyanazon társaságbeliek, rögtön tegeztek egymást. A főispán üléssel kínálta meg vendégét, de egy árva szót sem beszélt az útlevél-históriáról, se Torgau grófnak, ezzel összefüggésben levő magán dolgairól. A vadászatra tért át, s csak azt kérdezte meg, hová küldjön a gróf holmiáért.

— Köszönöm, hanem nem akarnálak terhelni. Egészen jól vagyok a főbirónál.

A főispán elfintoritotta arcát.

— Szép tőled, hogy beletörődtél a helyzetbe, de végre is úgy gondolom, a komtesznek elég volt az önsanyargatásból. Csak nem akarod velem elhitetni, hogy egy magyar táblabíró házában minden kényelmetek megvan? Még — fájdalom — nálam sem kapod meg mindazt, a mihez egy sokkal műveltebb országban élve, hozzászoktatok. Hát még a jó főbírónál! Ne vedd rossz néven, hogy mikor veled az a kalamitás történt, mindjárt nem ajánlottam fel tartózkodásul a kastélyomat. De nem volt drezdai módra berendezett lakosztályom. S a komteszt meg akartam vele lepni.

— De kérek, ez tulságos figyelem tőled.

— Nem tudom sikerült-e? Jőjj, nézzük meg.

A főispán kezével halkan tapsolt, komornyikja belépett.

— Vezess bennünket a drezdai szobába.

Torgau meg volt lepetve attól, a mit látott. A magyar főúr, mikor neki a német gróf esetét megírták, figyelmesen nézte a „Hof-kalender“-t. Kiböngészte belőle, hol van a Torgau grófok ősi fészke. Levelet irt a drezdai osztrák követségi tanácsosnak, a ki unokaöcscse volt s ez (a kastélyban maradt öreg kulcsár utmutatása szerint), apróra megírta neki a Torgau gróf és az Elza komtesz néhány otthoni szobájának teljes berendezését.

Mikor a gróf ilyen messze, idegen földre, látta varázsolva a maga otthonát, nagyon meg volt hatva. Melegen megszorította a főispán kezét s áradozó szavakkal köszönte meg gavalléros figyelmét.

— Na tudod, ilyen figyelemre csak magyar mágnás képes. A hugomnak bolond nagy öröme lesz. Csak egytől félek. Ha szobáit viszontlátja,

elfogja a honvágy. Pedig azt nem szeretném. Még öt-hat hetet óhajtanék tölteni vadregényes országokban.

Niczky gróf halvány, borotvált képe egykedvű maradt.

— Ennyi kárpótlással csak tartoztam nektek azért a sok kellemetlenségért a mi az én vármegyém-ben ért titeket... Most menjünk a főbiróékhoz. Látogatást teszek a hugodnál és meghívom, foglalja el a szobáit még ma

Elza nem hitt szemének, mikor Niczky grófot úgy mutatta be bátyja, mint a megye főispán-ját. A borotvált arczu, legujabb bécsi divat szerint öltözött, vereshaju elegáns ur élesen kivált a magyar ruhás, sarkantyus csizmás, kardos urak környezetéből.

Az is feltűnt neki, hogy a magyar mágnás latinul beszélt a főbiróval, Szirmaival németül. A főbirónéval néhány magyar szót váltott, de törede-
dezve, küzdve a nyelvvel, idegen kiejtéssel.

Hanem mindezt elfeledtette vele az ő kedves leányszobájának váratlan viszontlátása.

— Ön nagy varázsló, mondá a főispánnak az ebédnél s ragyogó szemét rajta felejtette.

Ebéd után megmutogatta a gróf a kastély nagy lovagtermét.

A falról az ősök képei tekintgettek le a kis társaságra. Tigriskaczagányos, bajuszos, marczone férfiak, hosszú hajuk fényes csigában a vállu-
kat verte.

Elza mosolygott.

— Ezek az ön ősei?

— Ezek. Van olyan is, a ki a vérpadon halt meg, nem egy közülök a csatatéren.

— Ki hinné el, hogy ön ezektől való? Közöt-

tük s ön közt gróf, — hogy is mondjam csak, — nincs semmi átmenet. Nincs önnek olyan hires lova, a melyik e családi képek és az ön külseje közt tátongó mély szakadást átugraná!

Niczky gróf a lovagterem egyik homályos zugába vezette a komteszt.

— Nincs ugrás a természetben, grófnő. Ime, az átmenet.

Két ősére mutatott. Mind a kettő diszmagyarban volt lefestve, de arczuk simára volt borotválva és puderozott parókát viseltek.

— Ez itt az apám, az meg a nagybátyám. Ők Mária-Terézia korában éltek, de még magyarul valamivel jobban tudtak nálam.

Elza grófnő megállott a két kép előtt és sokáig nézte.

— A ruhájok legalább magyar volt.

A főispán elfordult az ősei arczképétől. Kinyitotta az erkélyre vezető ajtót, a honnan pompás kilátás nyílt az egész vidékre, s nevetve mondá:

— Engem is megláthat diszmagyarban a megyei gyűléseken. Egyébként a mi nemzeti ruhánk viseletre nagyon alkalmatlan. Ugy hogy azinquiziczió kinzó eszközei között a spanyol csizma mellett, a magyar nadrág s a prémes magyar mente jogosan helyet foglalhatna...

Elza grófnő kiszaladt az erkélyre s a kőkorláton kikönyökölve, a szőlőktől körülfogott, lombtengerbe fulladó kisvárost nézte.

— A főbiróék házat keresem.

— S benne persze Ádit?

— Ki az az Ádi.

— Mintha nem tudná: a Szirmai. Hallottam, hogy jól eltöltötték az időt együtt. Az Ádi különben

jó gyerek. Nekem igen jó vadászpajtásom. Azért nem irigylem a vadászszerencsáját.

A grófnő piros lett, mint a láng. Azután félrehuzva száját kurtán válaszolt.

— Milyen jól van értesülve...

Egy ideig még a vidéket nézte, azután hátat fordított a beszélgetésbe merült két férfinak, s a lovagtermen keresztül visszatért szobájába.

Előkereste naplóját és megfigyelésképen ezt írta bele: „A magyarok főuri osztálya német. A nemzeti ruhát még magukra öltik néhanapján, de magyarul már egy szót sem tudnak. Oly jelenség, a melyet a világ egyetlen népénél sem láttam. Egy dologban azonban hivek maradtak őseikhez: lúd-tollal irnak. Ha ugyan egyáltalán irnak.”

*

A főispán megérkezése haza csalta a megye főnemességét. Legtöbben Bécsből jöttek meg nyári tartózkodásra birtokaikra, magukkal hozva a császárváros divatját, szokását, izlését, irodalmi műveit, pletykáit, egész levegőjét.

Egymás között francziául vagy németül beszéltek. A nők inkább francziául, a férfiak szivesebben németül.

Most természetesen tele voltak a császárváros legfrissebb hireivel. Napoleonról beszéltek, a ki ellen Ausztria titokban fegyverkezik.

A mig Napoleon Spanyolországba vonul, hogy személyesen álljon élére hadainak, s tábornokainak vereségét diadallá változtassa, addig Ausztria csöndben elkészülhet és hátban támadhatja meg halálos ellenségét.

— El vágjuk Napoleont, — mondá a fő-

ispán — Francziaországtól. Hadd zuhanjon le és törje össze a csontjait.

A jó Niczky gróf tudnillik a Napoleon helyzetét úgy képzelte, mint oly emberét, a ki vékony kötélén a mélységbe ereszkedik. Csak a kötelet kell elvágni, hogy nyomorútan elpusztuljon. Ahoz pedig nem kell egyéb, csak egy jó fehértári bicska.

Szirmai nem látta rózsásnak a helyzetet. Korainak tartotta a Stadion háborus tervét. Ő attól félt, hogy — mint azt az erfurti találkozás is bizonyítja — Sándor cár barátsága és jóindulata Napoleonnal van. Minthogy pedig Németország le van verve, Ausztria egymaga nem szállhat szembe a század legnagyobb hadvezérével.

A készülő háboru mellett sok szó esett az ifju királynéről. A mánásasszonyok, a kik a telet Bécsben töltötték, tele voltak a csodaszép, fiatal királyné megasztalásával. Azt mondták, hogy férjét az imádásig szereti; hogy szenvedélyes leveleket írogat a sokkalta korosabb Ferenczhez; hogy, udvari dámák szerint, leveleiben „liebster Schatz“-nak, „bester, gütiger Schatz“-nak nevezgeti felséges férjét.

Valóban, Mária Ludovica ebben az időben Bécsnek legnagyobb csodája volt. Odaadó szerelme férjéhez, megjelenésének bájosága, kedvessége a melylyel mindenkit behálózott, merészen szárnyaló szelleme, — a melytől, apró, nehéz röptü madarak módjára, — messze elmaradtak kortársainak gondolatai: mindennek hire, hatása úgy eltöltötte egész Bécsset, mintha az ócska Burghban a boldog Ferencz ablakai alatt hársfák virágoznának.

Niczky azt is tudni vélte, hogy az ifju királynénak az államügyekre nagy befolyása van. Hogy

Ferencz király, a kire még soha, egy minisztere sem volt hatással, maga is érzi lenyügöző erejét a felesége akarátának.

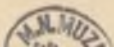
— Igen, igen, a háboru meglesz. Nem azért, mert Stadion akarja, hanem főleg azért, mert a királyné is mellette van s mert Napoleonnak a háboru soha sincs kedve ellen.

Hanem, — s ez az idegen grófnak feltűnt, — ez a fényes társaság, csupa históriai nevek viselője, a háborut, Napoleont, a hadsereg alattomos készülődését és Stadion diplomáciai pókháló-szövését oly hirtelen abban hagyta, mint a hogy a félig hervadt rózsza kiesik a falusi leány hajából.

A külső politika, a nemzetközi események alakulása, idegen országok készülődése, mindaz, a mi független népek számvetésében örökösen szerepel, csak félig-meddig tudta lekötni érdeklődését Magyarország fiainak, a mely országnak hatalmi külpolitikájáról háromszász esztendő óta a német gondoskodik. . .

De ha már Napoleonról folyt a terefere, valakinek eszébe jutottak a franczia foglyok. Egész kis telep volt már. Egyrészüik apró hajó-mintákat faragott, mások madarakat tanítottak be nagy türelemmel. A betanított madarak átrepültek a folyón s egy füttyentésre visszajöttek. Egyik-másik fogolykottát másolt. A szemrevalóbbakat s műveltebbeket nyelvmesternek vagy tánczmesternek fogadták fel nemesi családok fiai és leányaihoz.

Nehány szál rokkant katona őrizte a fogolytelepet; a folyó partján épült szellős fabódékat. Egyiket-másikat elfogta az emésztő honvágy, azok megugrottak a nélkül, hogy valaki üldözte volna. A többi jól érezte magát. A hadviselésben elgyötört, sovány, fekete ficzkók kipihenték magukat

istenigazában, s áldották a magyarok jószívűségét és vendégszeretetét.

A nap erősen sütött, Elza és a többi hölgy csipkés napernyők árnyákából leselkedett a francia hadfiakra.

A főispán rájuk akart ijeszteni s azt ujságolta nekik, hogy Napoleont megverték. A bozontos, sötét haju katonák gyanakodva, hitetlenül hallgatták. Ravasz mosolyuk elárulta, hogy egy szót sem hisznek el belőle. Meglátszott egész valójukon, hogy Napoleont győzhetetlen nemzeti hősnek tartják.

A tréfa fejében aztán egy hordó bort gurított fel a pinczéből Niczky. Csapra ütöttek s bádog poharukat lelkesedve a hölgyekre szöntözték.

A folyó kanyarodását követve, Elza főnő elmaradt a társaságtól. Nézte a napfényben ragyogó csendesesen, csaknem észrevétlenül mozgó hullámokat.

Az élet is így folyik le szakadatlanul. Nincs benne megállás sehol. A legkedvesebb óra is elsiet. Néha azt gondoljuk, megállítottuk az időt, oly észrevétlenül mozognak tovább hullámai. De akár napfényben csillog a folyó, akár reászáll a köd vagy az éjszaka sötétsége: minden hullám megy a maga útján tovább... Megy, megy és meg nem áll.

Napernyőjét lezárva, girbe-görbe fűzfához támaszkodott. A folyó körül vad liliom nőtt és sás. Távolabb bozót huzódott, csalit, a mely tele volt éneklő madárral. Azon túl learatott buzaföldek és szőlőhegyek következtek.

Maga sem tudta miért, sóhajtott. Halk, elnyomott sóhajtás volt ez, a mely minden ok nélkül szakad fel a fiatal leányok szívéből...

Két férfinak is tetszik, ketten viaskodnak érte némán, s most egyik sincs közelében. Szirmai bátyjával fehér sasra les. Ide látszik puha vadászkalapja mindkettőnek. S a másik, a vad, szilaj, napernyőt akar hozni neki Bécsből. Nem nyomorúság az, hogy reá e pillanatban egyik sem gondol?

Az öreg füzfa bizonyára sokáig marasztalta, mert nem mozdult mellőle. Egyszer csak lódobogás ütötte meg fülét. Tompa zaj, mint mikor magas füben jár a ló.

Még ideje sem volt felnézni, mellette termett Pető. Nagy csontos lovon ült, a melyről szakadt a tajték. Ő maga le volt sülve, haja, bajusza mintha megőszült volna, tele volt hintve a hosszú ut porával.

— Maga az Danton?

Pető nem szállott le a lóról, kezét csipőjére téve férfias szépségének tudatában győzelmesen, kevélyen nézett rá, mint valami hadvezér.

— Meghoztam a napernyőjét. Az utlevelük is nálam van. Amivel tulajdonképen nagy ostobaságot követtem el, mert ha utlevelük rendbe jön, maga úgy elszáll innen, mintha madár volna.

Elza örvendezve nyujtotta felé mind a két kezét. Későn vette észre, hogy vigyázatlan volt. Pető lehajolt, kemény, erős kezében mindkét kacsóját összefogta s csipkés kezelőjét megcsókolta.

A komtesz kirántotta magát.

— Hová gondol?

Pető leszállott a lóról. A kantárszárat karjára akasztotta és nehézkesen, a szárazra kijövő tengerész dülöngő, bizonytalan járásával a leányhoz lépett.

— Két ló dőlt ki alólam Bécsig.

Azután oda nézett a franczia foglyok barakjai felé, sötét szemét sokáig nem vette le a fiatal főurak és főuri dámák világos elegáns öltözeteiről. Szirmait nem látta. A két vadászkalap abban a pillanatban tűnt el a bozótban, mikor ő lóhalálban megérkezett.

— Csak most látom, hogy maga főuri társaságban van. Tudhattam volna. Tisztujítás napja közeledik, s megyénket ilyenkor rövid időre szerencséteti a veres pávián.

— Kit hiv maga veres páviánnak?

— Niczky grófot. S minden grófot, a ki Bécset majmolja, föltéve, ha veres a haja... Ah, hát maga jól töltötte idejét, amig oda jártam. Tisztelete, — hogy azt ne mondjam vonzalma, — Szirmai iránt kétségtelenül növekedett. Mert ő a Niczky és Siczky grófok illusztris társaságába „fel van véve“. Megengedik neki, hogy ugyanazt a levegőt szivja velük... S ő mohón be is szivja az előkelő világ illatát... Aki nem tudná róla, hogy ki ija-fija, még tévedésbe esnék a származása felől. Oly tökéletesen racscsol, mint azok, oly sima, oly alkalmazkodó, oly selyemtalpu...

— Csunya szája van Pető. Mit vétett magának Szirmai?

— Mit vétett? Nekem ugyan semmit. A világnak vétett azzal, hogy született... Azt hiszi ugy-e, gyűlölöm? Volna is kit gyűlölöm! Ha gyűlölném, összetörném, mint a maga napernyőjét. De veszedelmes embernek tartom. Olyannak, a ki szomoru betűkkel irhatja be nevét a mi történetkönyvünkbe... Magasra fog szállani; mert elég könnyű... Mindez azonban magára nem tartozik, azt hiszi legalább. Pedig csalódik. Ez az ember úgy járkál maga körül, mint valami macska. Ova-

tosan, kimérten, ravaszul... S hogy magának megtetszhetik: ez a gondolat vérfelhőket támaszt a szemem előtt...

Elzát még e szeszélyes, indulatos beszéd sem tudta kizökkenteni álmodozó hangulatából. Gyöngéden nézett Petőre, gyöngédebben, mint bármikor.

Ez a kifürkészhetetlen, biztató, kaczer leányszem nyugtalanította Petőt.

— Mit akar tőlem?

— Mit akarnék?

— Velem nem játszhatik büntetlenül... Ahogy így néz rám, édesen és biztatóan, úgy érzem magamat, mint a megrepedezett, szomjas, kiégett föld, ha langyos, tavaszi permeteg éri! Csak a vágyamat fokozza, szakadó, örökös záporosók után...

Elza leküzdhetetlen ösztönt érzett, bevilágítani e kemény férfilélek legtitkosabb mélységébe.

— Magával nem lehet játszani? Hát talán mással lehet?...

— Próbálja meg.

— Kivel próbáljam meg? Mondja?

— Mit tudom én? Szirmaival, a veres páviánnal, ... vagy akivel akarja. Csak velem ne.

— Lássá, Pető, magának sohasem lesz a nők körül szerencséje. Mert a maga fegyvere az ijesztgetés, a megfélemlítés.

— Hát, kérem, itt a napernyője. Az utlevelet majd csak a bátyjának adom oda. De csak egy föltétel alatt: ha még két hétig itt maradnak.

— S két hét múlva?

Pető nem felelt. A lovához lépett s felült reá.

— Nem kísér el?

— Nem. Nincs mit keresnem a felső tiz-

ezernek irigyelt társaságában Hadd huzódjanak meg közöttök azok, a kik eltévesztették hivatásukat. A kik megyei esküdtek, holott az Isten is lakájnak teremtetten őket... Adieu, grófnő.

Megsarkantyuzta lovát és nehézkes, lassu ügetéssel kilovagolt az országútra. Mikor kiért, a kengyelben fölállva, izmos karjával a kalapját lóbálta Elza grófnő felé.

Ebben a pillanatban a bozótban két lövés esett. Torgau gróf és Szirmai háromszáz láb magasságban reálóttek egy fehér sasra és szerencsésen elhibázták.

Országos Széchényi Könyvtár

VI.

Elül tűz, hátul víz.

Elza grófnő, korához képest, már is mesteri fogékonyságot tanusított a szerelem művészete iránt. E korai fogékonyságot nevelésének köszönhetette. Abban az időben, főleg a főrangú világ körében, nagyon ki volt fejlődve a szerelem tulfinomodott művészete. Az erkölcsös és komoly német nép liliputi udvarainál és arisztokrata családainál sem volt ez máskép; csak tisztességesebb formákban jelentkezett, mint Francziaországban, a hol véres forradalmak melegágya lőn.

A fiatal franczia császárság megfélemedezett róla, hogy ő a forradalom törvényes gyermeke, s Napoleon udvarának esztelen fényűzése újra megteremtette az ingerlő kalandok és szerelmi dőzsölések korszakát.

Elza, mint korának minden más előkelő kisaszonya, jó és gondos nevelésben részesült, de minden átmenet nélkül jutott a gyerekszobából a felnőttek társaságába.

Korán tanuja volt urak és hölgyek szerelmeskedésnek. A főuri körök érintkezésének szabad hangja, merész vidámsága, áttetsző czélzásai, nyomot hagytak lelkében. Körülötte regények szálai szövődtek, egyetlen éjszakán kinyílt szerelmi idyllek hervadtak el. Minden férfiről tudta, melyik nőbe

van belebolondulva, s minden nőről, hogy melyik férfi tetszik neki.

A társaság, a melyben élt, állandóan olyan volt, mint az üvegházak langyos, kissé mesterkéltné, de mindig kellemes levegője. Az a levegő, mely tele van lombfakadással, levelek képződésével, bimbók fésülésével és gyümölcsnek érésével, bár odakint tél van, farkasordító hideg.

Ez volt az oka, hogy bátyja utazásokra vitte el magával a koránfejlett leányt, s ez volt az oka, hogy mint az érzékeny órainga, szive Szirmai és Pető között mozgott szüntelenül, sőt jóleső érzéssel fogadta a főispán szemenszedett figyelmességét is.

Hogy idegen országban, valahol az Isten háta megett, férfiak fülig belé szeretnek, ez az ártatlan és semmire sem kötelező multság tetszett neki. Nem szerelem volt, a mit irántuk érzett, mert akkor tudott volna köztük választani; csak izgató játék, ingerlő időtöltés, komoly hadjáratokra előkészítő katonai gyakorlatok.

Női ösztönének finom, érzékeny mérlegnyelve, valamivel, egy hajszállal talán, Szirmai felé billent. Talán azért, mert ő is hozzá tartozott, az ő külön világukhoz; vagy azért, mert versenytársában, Petőben, nagy gyűlöletet tudott ébresztetni. Erős, kiváló egyéniségek tulajdonsága.

Viszont Pető a hiuságát csiklandozta. Büszke volt rá, hogy ezt a „vad bölényt“, (ahogy Petőt a főispán bizalmasan nevezte), megkoszorozott homlokkal, vékony selyemkötélen, akár a vágóhidhoz elvezetheti.

Szirmai látván Pető erőlködését, vissza akart vonulni, de Elza nem engedte oly könnyen. S bizony a társaság sem.

A magyar főúri családok Bécsben töltötték a telet. Csak a tél fáradalmait jöttek kipihenni kastélyaikba.

Délelőtt a hölgyek és urak kilovagoltak. Ebéd után billiárdot játszottak. Délután az erdőt bujták, esős napokon francia regényeket olvastak. Este rövid, könnyű vacsora után, opera-részleteket énekeltek, vagy himeztek, s tea után tizenegy órakor lefeküdtek.

A falusi élet szüretig ebből állott. A szüret aztán újra zajos vigsággá nőtte ki magát. Majd, mikor az új bor már a pinczében erjedt, kopó-falkával üzték a vadat, s a hölgyek újra Bécsbe készülődtek.

Ez a falusi élet, a mely tulajdonképen lomha nyújtózkodáshoz hasonlított, Torgau grófnak és hugának kapóra jött. A gróf ráért mindenféle tücsköt-bogarat, ritka növényt összeszedni, a komtesz meg kedvére flirtelhetett. Lovaglás közben többnyire Petővel találkozott. Ebéd után Niczky gróffal billiárdozott. Este pedig, míg a többiek divatos operákat énekeltek, behuzódott Szirmaival egy sarokba, s míg az ifjú elmondta neki a nap eseményeit, álmodozó, ragyogó szemét le sem vette róla.

Szirmai helyzete ebben a zárkózott főúri körben érdekes volt a maga nemében. Niczky gróf barátsága nyitogatta ki előtte az aranyozott, gőgös ajtókat. Nem tolakodott közéjük, nem restelte előttök származását, de nem is kérkedett vele.

Pető vagyonosabb családból való volt, mint Szirmai, még sem tudott utat törni magának a főispán környezetébe. Azok őt egyszerűen vadbölénynek hívták. Ennek a nemes vadnak, a mely

ma már kiveszőben van, s a rengeteg sűrűjében érzi jól magát.

Ezért aztán Pető Niczkyn s az egész ragyogó kompánián véres bosszút állott. Összegázolta gunyjával, gonosz nyelvével őket, a hol tehetette. A vármegyénél pedig ellenük bujtatta a közép-nemességet, s erős demokratikus eszmeáramlatokat tartott ébren Baranyaváron, megfagyasztva őket — mint a kocsonyát — a népszerűtlenségnek hideg levegőjében.

Szirmai nem majmolta a főuri szokásokat. Rossz tulajdonságaikból nem ragadt rá semmi. Abban rejlett ereje, mert köztök élve, meg sem kísérelte, hogy hasonló legyen hozzájuk.

Nem egyszer ítélte el hibáikat, azt pedig, hogy magyarságukból kivetkeznek, lángoló szavakkal ostorozta. Ám végre is, nagy vagyonuknál, társadalmi összeköttetésüknél, befolyásuknál fogva a kormányzat s az állami tekintély szilárd oszlopait tekintette bennük. Azoknak a szeszélyes, szemet-szívet gyönyörködtető, felséges zuhatagoknak tartotta őket, a melyeknek roppant erejét ha valaki szabályozni és felhasználni tudná, nemzeti jólét és nemzeti dicsőség származnék belőlük....

Politikai barátság volt tehát az, a mi a fiatal esküdtet a főispán körével összehozta. Nem úgy tartozott hozzájuk, mint a hogy nyelvtanítójuk, hoppmesterük, vadászczimborájuk, és azok a kóbor művészek, a kik a családi képtárak számára dolgozva, hónapokat töltöttek el kastélyokban.

Niczkyn kívül, nem is voltak bizalmasok hozzá a fiatal urak. A grófnők és bárónők nem adtak neki kedveskedő nevet, mint selyemszörű uszkáruknak és hátas lovuknak szokták. Tartózkodó, nyugodt modora, önérzetes udvariassága

fölébehelyezte őt minden megaláztatásnak s leereszkedő bizalmaskodásnak.

Egy este, míg a szalonban Traviátát énekeltek, a főispán félrehívta Szirmait.

Kimentek a terászra. Szuroksötét este volt, csillag nem fénylett, pásztortűz nem lobogott sehol.

Rekkenő, fojtott meleg volt, közeledő zivatar jele.

A parkból felhallatszott a rezgő nyárfa s a kanadai tölgyek leveleinek mozgása.

A főispán leült a márvány lépcső karjára s hosszú lábszárait lelógatta. Kedvencz kutyája a mely lent kóborolt a fák alatt, megismerve lépését felsompolygott hozzá és csöndesen lefeküdt ura közelében.

— Pszt, Cáró, most ne háborgass... komoly beszédem van Ádival.

Szirmai nem ült le. Két karját mellén összefonva, (ez napoleoni póz volt abban az időben) figyelmesen a főispánra nézett.

— Ki akarlak nevezni tiszteletbeli szolgabírónak.

— Köszönöm.

— Ne köszönj semmit. Kettőnk közül én tartozom neked köszönettel, hogy oly hű vagy hozzám.

— Nem hozzád vagyok hű, az elvekhez, a melyeket szolgálász.

Niczky gróf vállat vont.

— Na hát az elvekhez... Hanem most nem erről akarok veled beszélni. A kis Elza grófnőről.

— Ő róla? Nem értem.

— Érthetnéd pedig. Szerelmes beléd.

— Tudod, hogy ebben az egy dologban nem szeretem a tréfát.

— Nem is tréfálok. Tréfál az ördög. Mondd, tetszik neked?

Szirmai büszkén fölemelte fejét.

— Miért kérded?

Niczky gróf veres feje csupa jóakaratu mosoly volt.

— Nem pusztá kíváncsiságból. Azért kérdem, mert szeretnék megházasítani.

Szirmai hangja türelmetlenséget árult el.

— Nem vagy te Mária Terézia. Majd csak magam keresek magamnak feleséget.

A főispán kezének hanyag mozdulatával az esküdtet elhallgattatta.

— Pardon... Ha nem szereted Elza grófnőt, akkor nem mondtam semmit.

Szirmai humoros oldaláról fogta fel ezt az éjjeli párbeszédet.

— Miért szeretném?

— Vagy úgy? Akkor bevallom, csalódtam. S a csalódás rám nézve kellemes is. Ha így áll a dolog, magam fogok udvarolni neki. Ha nem ad kosarat, feleségül veszem.

Fölállott, mint a ki dolgát jól végezte s megindult a kivilágított szobák felé, ahol épen Elza énekét tapsolták.

Szirmai engedte, hogy elmenjen. Mozdulatlanul állott a sötétben s a főispán vallomását forgatta eszében.

— Miért hitte, hogy engem szeret? S Pető is miért hiszi?... Mi az, a mit iránta érzek?

A kivilágított ajtóban megjelent Elza karcsu alakja.

— Megsejti-e, hogy közelében vagyok? Ahogy a só megérzi az esőt.

De bizony a leány nem érezte meg. Nehány-

szor kikémlelt a sötétbe, s hirtelen elsikoltotta magát. Cáró, a főispán vadáskutyája, észrevétlenül mellette termett és fejével nyájasan hozzá dörögölözött.

— Cáró megértette, miről beszélünk — gondolta Szirmai csendes gúnynyal. — S már is udvarol leendő asszonyának... Na semmi. Megszököm. Megyek haza anyámhoz, ugysis régóta nem beszélgettük ki magunkat bizalmasan... Pá, Elza grófnő, jó éjszakát... Végre is, a dúsgazdag Niczky gróffal én csak nem versenyezhetek?... Egy álommal több vagy kevesebb, — az a férfi pályáján nem számít...

Lement a márványlépcsőn, de a parkban, a szökőkút közelében megállott.

— Hát szegény Danton? A kis komtesz menyasszonysága csak növelni fogja mágnás gyűlöletét... Ugyan ébren találom-e még anyámat?

Alig ért ki a jegenyefák alá, Niczky gróf érdekes, veres feje Elza grófnő mellett bukkant fel.

— Sajnálom, hogy a szép énekét nem hallottam... Szirmainak vallottam be hogy menyinyire imádom. De mit szól maga hozzá? Akar-e feleségem lenni?

Elza grófnő elpirult, azután elsápadt meglepetésében.

— A Niczkyek mind olyanok, mint maga? Forgósziel módjára rohanják meg az embert? Engedjen legalább lélekzethez jutnom...

— Feleljen röviden. Igennel vagy nemmel.

— Mintha az olyan könnyű volna... Azt sem tudom még, odaadnak-e? Márcziusban multam tizenhat esztendő... *

Szirmainé a fiát várta. A földszintes nemesi porta minden ablaka sötét volt már, csak ő nála égett mécses.

Szegény mágnás kisasszony volt, szegény mint a templom egere, mikor Szirmai megkérte a kezét. Hozzáment a tehetséges hivatalnokhoz, néhány száz hold földet és a régi nemesi kuriát vivén magával hozományul.

A házasságot egyikük sem bánta meg soha. Szirmai — a felesége rokonsága révén — magas állami hivatalba jutott. A hölgy meg valódi élettársra tett szert az urában, hű, engedelmes, figyelmes, udvarias férjre, aki őt a tenyerén hordta.

Szerényen, összehúzódva kellett élniök, ám az nem zavarta meg boldogságukat. Ha fényüzésre nem is telt, de mindenük megvolt, s a mi fő, nem volt soha adósságuk. Mint a halott embert a reá kötött nehéz kőnek súlya, úgy huzza le örvénybe az adósság a hivatala, esze után élő embert. Az ő nyakukon nem volt ily nehéz súly soha. Ám ha takarékosan éltek is, házuk uri ház volt. S ha a fényüzésre nem telt is, arra telt, hogy egyetlen fiokat a leggondosabban neveljék.

Hét éves korában már franczia és angol nyelvmester járt a házhoz. Tíz éves korában már pompásan muzsikált és ismerte a kottát. Vivni, lovagolni, uszni, lőni megtanult, mihelyt fölcseperedett. S a bécsi Therezianumba fölvétetvén, kifogástalan, művelt urat faragtak belőle.

A kis Ádám volt életüknek egyetlen öröme. S bár egész lelkületükkel rajta csüngtek, mégsem kényeztették el majomszeretettel. Csak fölfegyverzték tudással, tapintattal, okossággal, erővel és ügyességgel az élet nagy harczaira.

Mikor férje szivszélhűdésben hirtelen meg-

halt, kis nyugdíjával végleg Baranyaváron vonta meg magát Szirmainé. Nem volt inyére, hogy fia a megyénél vállalt szolgálatot. Azután belenyugodott: jó előkészítő iskola lesz az jövőendő fényes pályájához.

Mert Szirmainé fényesnek, nagyon fényesnek álmotta fia pályáját. A fiu nagy tehetségei az ő szeme láttára fejlődtek ki. Hogy mily akaraterő, mily munkabírási, mily kitartás s mily nemes dicsvágy lakozik benne: azt ő tudta leginkább.

Gondolata mindig a „császár“ személye körül kóválygott, a ki minden emelkedésnek, minden hivatalnak, minden kitüntetésnek, minden dicsőségnek és hatalomnak kutfeje. Türelmetlenül várta: fia, a nemes, a jó, a nagy, a lángeszű, mikor találkozik szemtől-szembe a kegyes uralkodóval. Arról álmadozott álmatlan éjszakákon, hogy ez a találkozás forduló pont lesz az ő életükben. A két ember megismeri és megszereti egymást...

Napoleon szédítő emelkedése különben is megzavarta az emberek fejét. Azóta a gunyhókban, az alsóbb néprétegekben, a csapszékekben, az iskolákban és a kaszárnnyakban ily tüneményes pályafutásról ábrándoztak. Napoleon a világ feje fölé nőtt, mert alkalmá nyílt tehetségeinek érvényesülésére. Az ő Ádámjának sem hiányzik egyebe: a kedvező alkalomnál.

Fiát várva, az öreg asszony imádkozott. Hangosan imádkozott a régi rokorkó butorok, a rézkeretbe foglalt apró családi képek, s a nagyapjától reámaradt kakukkos óra társaságában.

Ez a kakukkos óra ritkaság volt a maga nemében. Minden óraütésre egy szuronyos katona sétált ki rajta. Tizenkét órakor tizenkét ily apró bronzvitéz állott sorba, miközben az óra szer-

kezetébe elrejtett muzsika a Laudon indulót játszotta.

Ez alatt fia, mi türés-tagadás, egy kicsit nehéz szívvel hazafelé tartott. Az égbolton távoli villámlás fénye látszott, mintha az égen tüzes szemek hunyorognának. A jegenyefát megrázta a szél, s valahol a temető tájékán, megszólalt a kuvik...

Nagy csöppekben kezdett esni az eső; de mintha a felhőnek akadozna a lélekzete, az eső szüneteket tartott. Szirmai mégis csurom viz volt, mikor anyjához belépett.

Szirmainé letette a pápaszemet, becsukta az imádságos könyvet s a fia homlokát megcsókolta.

— Csakhogy itt vagy, édes fiam. Félttem, hogy megázol... A kastélyból jössz?

— Onnan.

Mindjárt észrevette fia homlokán és szemében a kiállott vihar nyomát. Nem is kell valami éleslátás meglátni, ha a szél a fa virágos ágát meghajlitja...

Mégis, úgy tett, mintha nem venne észre semmit.

— Hogy mulattatok?

— Elég jól. De ez az élet nem való nekem. Megrozsdásodom itt, anyám, s fiatal éveim elmulnak észrevétlenül. Napoleonnal új háború készül. Már gyűjtik is a sereget Krakó körül. Szeretnék beállani katonának...

Szirmainé megrezzent.

— Csak annak ne, fiam. Hiszen senkim sincs kívüled.

— Ne félts, anyám, a hajam szála sem fog meggörbülni. Csillagom van, hidd el, s a te szereteted lesz csodatevő talizmánom ..

Szirmainé csendes busongással válaszolt.

— Erről te nekem soha sem beszéltél. Attól félek, hirtelen határoztad el magad. Megállj csak egy kissé, gondolkozzunk . . .

Szirmai leült a sámlira, az anyja lábához. Ez volt a kedves helye, ha vele bizalmasan beszélt. Fejét az öregasszony ölébe hajtotta, onnan nézett föl reá bánatosan.

— Niczky gróf házasodik. Elveszi a német gróf leányát.

— Hát ez az? Ez a bajod, lelkecském? A kis Elza férjhez megy? . . Talán jobb is lesz így, Ádám . . .

— Miért lesz jobb?

— Tudja Isten, mintha nem hozzád való volna. Láttam egyszer a Pető társaságában. Ugy vettem észre, egy kicsit kaczer.

— Baj is az, anyám. Jól áll az a leánynak, mint a virágos ágnek, hogy hajladozik.

— Hiszen jól áll, de ne felejtsd el, te a szerelemben nagyon érzékeny vagy. Kevés kell ahhoz, hogy boldogtalan légy. Verd ki a fejedből a kis Elzát, fiam . . . Hogy leszel nagy ember, ha ily korán hurokra kerülsz? . .

Megsimogatta fia arcát, mint kis gyermek korában, mikor reá akarta beszélni valamire.

S azon az éjszakán nem tudott aludni egy szemet sem a jó öreg asszony. A fiáért imádkozott. Reggel felé szunyadt el s diadalmas hősnek álmodta Ádámot, aki elől Napoleon hadai eszük nélkül futnak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VII.

Pozsonyi napok.

Az országgyűlést 1808. augusztus 28-ára hívták össze Pozsonyba.

Ez az országgyűlés nagy figyelmet ébresztett mindenfelé, s az események függőnyei mögött készülődő francia-osztrák háboru miatt európai eseménynyé vált.

A bécsi udvar háborura készült. Bár valamennyi számításában keservesen csalódott, s bár maga Károly főherczeg is esztelen vállalkozásnak tartotta a háborut, az önfentartás ösztöne, a Napoleon terveitől való félelem, ellenállhatatlanul háboru felé sodorta az udvart s az államférfiakat.

Azt a kedvező alkalmat, míg Napoleon Spanyolország leigázásával volt elfoglalva, nem volt szabad elszalasztani. A bécsi udvarnak tudomása volt róla, hogy Napoleon környezete Ausztria teljes szétdarabolását tervezi; hogy a Habsburgokat ki akarják dobni Németországból; el akarják venni déli tartományait, Galicziát, sőt Csehországot is. Mi maradt volna meg a hatalmas birodalomból, ha Spanyolország leverése után, az ő fölosztására kerül a sor?

A bécsi politika tehát a végső enyészetet készül megelőzni a háboruval.

Csakhogy minden körülmény ellene fordult.

Oroszország hű maradt Napoleonhoz, sőt védő és daczszövetséget kötött vele Ausztria ellen.

Németország, amely titokban szövetséggel kecsegtette, Sándor cár nyomására, az utolsó órában cserben hagyta.

Anglia, a melyben leginkább bizott, amely Napoleon ellen állandóan harczra tüzelte a népet, de leginkább Ausztriát és a melynek keze a spanyol-eseményeket színrehozta : a gazdag, hatalmas Anglia nem akarta megnyitni pénzes zsákját. Alamizsnát kínált olvasatlan millók helyett, holott Ausztria pénzügyei szánandó állapotban voltak. Pénz nélkül háborut viselni egy gazdag és lelkes ország lángeszű császára ellen, öngyilkossággal volt egyértelmű. Ausztria megkísérelte mégis.

Mindenkitől elhagyatva, Ferencz csak népeiben bizhatott. Ezért hívta össze a magyar országgyűlést.

A pozsonyi országgyűlés fölkelte Napoleon gyanuját. Igaz, hogy az alatt a czim alatt hívták össze a rendeket, hogy megkoronázzák a királynét; de Napoleon sasszeme eltalálta a bécsi udvar titkos szándékát. Pénzt és katonát akart Ferencz király megszavaztatni hű magyarjaival. Világos bizonyítéka a bécsi udvar háborus szándékának.

Napoleon azonban reménykedett. Az 1807-iki országgyűlés megtagadta a haderő átalakítását. Szenvedélyes viták tüzeiben hamuvá égett a kor-mánynak ez a fontos előterjesztése.

Gondolta magában: hadd üljön csak össze újra a magyar kupaktanács. Az majd újra elutasítja magától a hadsereg gyökeres átalakításának tervét; franczia rokonszenvek lobbannak föl a magyarok szívében; s az országgyűlés makacs

ellenállása kompromittálni fogja a bécsi udvart, a háboru küszöbén.

Maga a nádor is tele volt aggodalommal. Meg is irta azokat bizalmasan ő felségének. Kéz alatt azonban mindent elkövetett, hogy a következőket egyenként megnyerje a király tervének.

Baranyavármegye a népszerű Petőt küldte föl egyik követének. Szerelmi bánatában, hogy a főispán Elza grófnőt eljegyezte, bosszút esküdött és fényes szónoki diadalokra készült. A szónoki diadaloktól nem csak azt várta, hogy dicsőséget szereznek neki, de titokban azt is remélte, hogy visszahódítja vele a kis komtesz szívét. Vagy legalább is megbánatja vele, hogy a mikor közte és mások között volt választása, — nem őt választotta.

Szirmai is fölment Pozsonyba. Niczky gróf nagyon kérte, menjen föl vele, hogy szükség esetén kéznél legyen.

Maga Szirmainé is küldte különben. Szinről-szinre fogja látni az ő fia a királyt s a bájos fiatal királynét. Ki tudja, nem válik-e ez a személyes találkozás fordulóponttá az ő életében?

Ily reményt táplálva, Ádámot gondosan fölkészítette az utra. Bucsuzáskor száz megtakarított aranyat adott át neki, hogy ne legyen hiánya semmiben. Legyen miből költeni, hogy ha kell.

— Jól megnézd ő felségét — mondá az urasszony, mig fia kibontakozott a hosszú ölelésből. — Azután apróra irj meg nekem mindent. Ne hallgass el előttem semmit. Azt legkevésbé, hogy megalapítottad a szerencsédet...

A rendek hangulatában a francia diplomácia csalódott. Spanyolország megrohanása fagypontra

szállította le a francia rokonszenvet. Nem a szabadsághőst látták már Napoleonban, hanem a zsarnokot, a kitől sem a trónok függetlensége, sem a népek szabadsága nincs biztonságban.

A nádor és a kormány emberei jól kihasználták ezt a körülményt, s bizalmas beszélgetésekben, barátságos összejöveteleken nem szüntek meg megértetni a rendekkel, hogy Magyarország ősi szabadsága veszélyben forog. A trónt és magukat csak úgy védhetik meg, ha a nemzeti védelem ügyét új alapokra fektetik s a nemesi fölkelés szüette intézményét átalakítják.

Pető megkísérlette, hogy követtársai hangulatát megfordítsa. De ahhoz fiatal és tapasztalatlan volt, hogy reá hallgassanak. Szenvedélyes és makacs vitatkozási módja, marczangoló gunyja és merész gondolkozása hamar feltűnést keltett a követek között. Ám bármily türelmetlen volt is s bármily dicsvágyó, ezen az országgyűlésen nem tudta felvinni többre annál, hogy az idősebbek, e legkiválóbb féfiak, őt „reményteljes ifju“-nak tartásák.

Vigasztalhatta volna magát azzal, hogy ebben a pillanatban, a nála sokkal tapasztaltabb és ravaszabb vén politikai rókák sem tudták volna a közhangulat szélirányát megváltoztatni.

A király oly megnyitó beszédet mondott, amely a magyarok szívének hurján mesteri kezekkel játszott. A nemzet hazaszeretetére és alkotmányos érzelmére hivatkozott.

A rendek kitörő örömmel fogadták az okos, meleg fejedelmi beszédet. Szirmai az ifjuság karzatáról nézte, s nem tudott betelni Ferencz király kissé zavart, szórakozott, de szívből fakadó mosolyával. Mindaz a királypárti érzés, amelyet lel-

kében gyermekkorától oly gondosan ápoltak, kitört belőle.

Egyetlen hang nélkül, mozdulatlanul ült helyén, csak a szeme égett, mintha a szokottnál többet ivott volna. Körülötte kiabált, lelkesedett az ifjuság, Csak ő ült közöttük némán. Félt megszólalni, félt megmozdulni. Azt hitte, eltűnik előle a ragyogó álmkép, ha életjelt ad magáról: az alkotmányos nemzetével összeforrott magyar király képe.

Niczký, mint főrend, a legelső padsorban állott az egyik érsek mellett. Egykedvű, veres feje nem lángolt a lelkesedéstől. Aranyos, drágaköves mentéjében, kardja markolatára támaszkodva, hidegen maga elé nézett. Csak olykor riadt fel, mikor körülötte zivatarhoz hasonló éljenzés támadt és a tekintetes karok és rendek képükből kikelve, kardjukhoz kapkodva lelkesedtek a fejedelem szózatán.

Az országgyűlés bejáratánál ember-ember hátán tolongott; lökdöste, nyomta, törte, tiporta egymást. Szirmai is közéje szorult az eleven emberfálnak. Nem vette le szemét a szárnyas ajtóról, könyökével és kardja markolatával kétségbeesetten védekezett.

Végre megjelentek az ajtóban a gárdisták, jöttek a zászlós urak, az ország primása, biborköponyegben; s balján a főherczeggel, az ország nádorával, maga a király.

Szirmai lábujjhegyre állott, úgy, hogy egészen közélről látta. Hosszu, sovány arcza, révedő tekintete, hajlott járása, arról tanuskodott, hogy a királynak nagy gond nyomja a szívét. Most nem mosolygott, mint bent a trónteremben. S így mosoly nélkül sokkal öregebbnek tetszett.

Szirmai szive összeszorult. Vajon mi aggasztja a magyar királyt? A magyarok lelkesedését látva, mégsem bizik a háboru kimenetelében? Attól tart: ez a lelkesedés, ez a híres históriai nevezetességü szalmaláng ingadozó trónusát meg nem menti?

Most hirtelen hátrafordult Ferencz. Valakit keresett bágyadt tekintetével. Hadsegéde, a ki az osztrák generálisok fehér kabátját és zöld tollbokrétás fövegét viselte, pillantását megértve, hozzá lépett. A király halkan szólt hozzá, de Szirmai minden szavát hallotta.

— A diszszázad kinézése fess volt... Szépen csinálták a tisztelgéseket... Meg vagyok elégedve...

Szirmai valami egyebet várt. Nem is csalódott föltevésében. Hallotta — s nagyon boldognak érezte magát e pillanatban, — mikor Ferencz a nádorhoz fordult és melegen megszorította a kezét.

— Kedvességed csodát művelt az én magyarjaimmal... Hová lettek a mult országgyűlés kuruczai?

A nádor mélabusan mosolygott.

— Mikor a trón veszélyben forog, felség, akkor nincs itt se kurucz, se labancz. Hüséges alattvalók vagyunk mindnyájan... Életünket és vérünket...

Már rég elmentek, oszladozott a nép is és Szirmai még mindig egyhelyben állott, mintha lába gyökeret vert volna.

Egyszer csak nehéz, erős kéz nehezedett a vállára. A hogy fölnézett, Pető állott előtte, gesztenyebarna, aranynyal áttört diszmagyarban. A szokottnál is daliásabbnak látszott. Nyest-

prémme szegélyezett kucsmáján fehér kócsag tollak lengtek.

— Láttad a királyt?

— Láttam. Nagyon meg voltam elégedve a rendek magaviseletével.

— Meghiszem azt. Nubia párducza alázatosan megcsóválta a farkát. Sőt a farkára nemzetiszínű pántlika volt kötve... No de holnapután következnek a királyi előterjesztések. Nem kíván egyebet a kedves kormány, csak azt, adja ki kezéből az országgyűlés az ujonczmegszavazás jogát... Az angol parlament forradalma sokkal kisebb ok miatt kezdődött.

Szirmai nyugodtan, csöndes mosolylyal nézett ellenfelére.

— Szóval: mennydörögni fogtok. Jól is teszitek. Nyakunkon az ellenség, Spanyolország szabadsága után a mienket veszi el Napoleon, ha nem védjük a bőrünket; de azért mi sérelmi politikát folytatunk... A parlament tanácskozik... S a nagy hazafiak szónoklattal mentik meg a hazát.

Pető erős, hajlott szemöldje fölszaladt a homlokáig. Volt arczában valami a szatyrból, mikor Szirmain kötekedve végignézett. Lábát szétvetve, kardját keresztbe tette a derekánál.

— Micsoda fiók aulikus vagy s Cicerónak mily halálos ellensége! Egyet ne feledj: Catalina is az volt... Az ujjonczmegajánlási jogot azonban nem adjuk ki a kezünkből... Nem adjuk ki még azért a szép beszédért sem, a mely Napoleonnak volt szánva s nem nekünk... Köztünk legyen mondva, a király beszéde úgy hatott rám, mint ezer meg ezer hangya finom lábainak csiklandása. Az esőre, a vérzaporra, a háboru felhő-

szakadására gondoltam, ahogy hallgattam, a mit legelőször éreznek meg a hangyák, s a mi ma-holnap a nyakunkba szakadhat...

Szirmai állá, alig észrevehetően remegett, a mi nála az elfojtott indulat jele volt.

— Már látom, csakugyan a Danton szerepére vágyol. Ne érts félre: nem a vérpadra és a mártirhalálra, hanem a zajos szónoki sikerekre... Elismerem, ez is foglalkozás. Ezen a téren nem kívánok versenytársad lenni...

Hidegen köszönt és elment. Pető mérgesen utána nézett.

— Az udvar körül kódorog már. Itt akarja megvetni a lábát. Csak egyet nem tud meg. Nem tudja, hogy a bécsi palota kapuja hasonló a konstantinápolyi érczkapuhoz: Botond bárdjával kell kopogtatni rajta. Az embert akkor hamarább beeresztik...

Rossz kedve nem mult el akkor sem, sőt még növekedett, mikor keresztül törte magát az utca bámészkodó népén, s füle hallatára dicsérték: „Szép ember. Micsoda gárdista lett volna belőle, ha egy szikrát magasabb volna“.

Ő, Pető Pál gárdista. Tigriskaczagányos, ezüst zsinóros, skarlátpiros öltözetében mozdu-latlanul áll a trón mellett, széles pallosát kivonva, ellenben elrejtve hüvelyébe szeszélyes, vak-merő, felségségsértő, szilaj gondolatait...

Szirmai egész álló nap talpon volt. Érdekelte az utcák örökké változó látványossága. Az arany küllőjű udvari hintók; a pofoncsapott ka-lapu, selyemharisnyás udvari lakájok; az udvari zsandárok fekete lószőr forgója s könyökig érő, spanyol bőrkeztüje; a szolgálattételről jövő ud-varhölgyek; a tájékozó lovon rohanó udvari futár,

a ki bőrtáskájában Bécsből fontos híreket hoz ; s végül a palota első emeletének tölgyfakeretes egyszerű sarokablaka, a hol a király sovány hoszúkás arcza, — hogy a nép kedvére megbámulhassa, — időnként megjelent...

Elfáradva ért este szállására. Anyjának levelet irt, (tele irt négy oldalt) azután átment a főispán szállására.

Niczky gróf nem volt otthon. A színházban volt, a hol Bécsből lehozott színészek játszottak. Gondolatokba merülve megvárta, míg hazajön.

Elmult tiz óra, mikor a főispán megérkezett.

— Te rám vársz, a helyett, hogy eljöttél volna a színházba? Az előadás rossz volt, de tünettek a király és a királyné mellett... Ha megengeded, átöltözködöm.

Csöngetett. A komornyikja bejött s kezdte róla lefejteti a szük, aranyos ruhát, míg végre lábáról a sarkantyus csizmát rángatta le.

Niczky gróf megkönnyebbülve sóhajtott.

— Ugy érzem magam, mint az érett vadgesztenye, ha kiesik a tokjából... Sajnálom, hogy nem hozhattam el a menyasszonyomat. Haza utazott Drezdába, pedig úgy hiszem tetsettem volna neki ebben az olaj-zöld öltözetben...

Kényelmes polgári ruháiba bujva, hanyatt feküdt a széles török díványon. Két kezét a feje alá tette, édes pihenésnek adta magát.

Szirmai fel és alá járkált a szobában. Olykor, a mikor a főispán valamit mondott, szórazottan megállott előtte.

Niczky egykedvű, érdekes arcza bágyadt volt a napnak sokféle fáradalmától. Közönyös dolgokról beszélgettek, míg végre Szirmaiból ki-tört a lelkesedés.

— Gyönyörű beszéd volt. Azt mondta, hogy „örök időkre tartsuk fel a hazát“.

— Óh igen, a felség pompásan beszélt. Csak hangsúlyozása hibás még kissé... Általában nagy politikai sikert ért el. A királyné szépsége és fiatalága elkábitotta az embereket... Mindenki csak arról beszél... A holnapi diszebéden a magyarokra fogja köszönteni poharát... Néhány magyar szót is fog mondani... Bizonyára lágy, elragadó olaszos kiejtéssel... Egy szép asszony, hozzá még királyné, a ki egészségünkre iszik... s még hozzá magyarul. Igazán pompás... Azután, a szép királyné nevére, Ludoviceum név alatt magyar katonai iskolát fognak alapítani. Nem kedves ajándék a nemzet számára?... Az udvar valóban ördögösen ügyes. Azt tartja: (bár csak azt tartotta volna mindig) többet észszel, mint erővel... Husz ezer ujjoncztot úgy megszavazunk, mint a karikacsapás. Megengedjük, hogy a fölkelő sereget az ország határán kívül is alkalmazhassák... Sőt három esztendőre a nemzeti fölkelést átadjuk ő felségének, hogy rendelkezék vele teljes hatalommal... mind oly dolgok, a melyekért egy évvel ezelőtt szenvedélyes vitákat támasztottunk volna s kiforgatjuk sarkából a magyar földet...

Szirmai csodálkozással hallgatta.

— Mindezt megadja az országgyűlés? Pető hetvenkedett, hogy semmi sem lesz belőle.

A főispán oldalt fordult úgy nézett Szirmaira

— Danton ur nagyon tájékozatlan... A szép, fiatal királynénak ki tudna ellentállani?

Szirmai nagy léptekkel rótt a szobát. Szeme fénylett.

— Akkor hát megmentjük a trónt és Magyarország szabadságát!

Niczky gróf újra hanyatt feküdt. Sóhajtott, mintha ez a beszélgetés már untatná.

— Ugy van, ugy! Megmentjük a hazát és... visszaszerezzük a királyné anyjának olaszországi birtokait... Mert a háborúnak ez a titkos célja. Holnap mikor látlak?...

Lehunyta szemét, hogy így felöltözve, egy kicsit elszunditson. Szirmai köszönés nélkül távozott s csöndesen behuzta maga után a magas, szárnyas, hallgatag ajtót.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VIII.

Aspern.

Napoleon, miután Eggmühlnél Károly főherczeg seregét megverte, néhány nap mulva Bécs alatt állott.

A gyors, kápráztató sikerek embere lévén, a főherczeg seregét a Duna balpartján hagyta, maga pedig toronyirányban Bécs felé indult. Jól tudta, hogy olyan az állam, mint az emberi test. Ha szíven szurjuk, rögtön meghal, bármily szivós életerő lakik benne.

A „birodalom szíve“ Bécs, nem tudta mitévő legyen. A császár és udvara elhagyta, Károly főherczeg fölmentő serege még messze járt. S mielőtt megközelithette volna a Habsburgok ősi fészket, már is meg volt verve.

Miksa főherczeg nagy tetre szánta el magát: a főváros megmentésére. Elrendelte, hogy Bécset kutyafuttában megerősítsék.

Fontolgató, józan tábornokok ellene voltak az eszeveszett tervnek. Bécs nem alkalmas arra, hogy bevehetetlen erőddé tegyék. Be fogják tehát venni. Az ostrom azonban nagyon megrongálhatja a gyönyörű fővárost. Hamuvá lesz sok drága épület, emlékmű, századoknak művészi alkotása, maga a császári palota is. Hamuvá lesz mindaz, a mit a Habsburgok sok száz éven át vagyont, értéket, kincset összehalmoztak.

Nincs is értelme annak, hogy Bécs Szigetvár sorsára jusson. Egyrészt azért, mert nem teremnek minden bokorban Zrinyi Miklósok, de meg azért is, mert 1805-ben ugyanis járt már egyszer benne Napoleon. Szüzességének híre hát ugyanis oda van.

Mindez az okos ellenvetés nem ingatta meg a főherceget elhatározásában s a megrémült polgárság szeme láttára két pompás hidat leromboltak; egy harmadikat fölégettek, s a tüzérraktárakat úgy szét hordták, hogy kő kövön nem maradt.

A Rothenturm tájékát a föld színével tették egyenlővé, nehogy az ellenség a külvárosokban megfészkelje magát. A hevenyészett bástyákra ágyukat vontak fel.

Két nap múlva a külvárosokban és a körülfekvő hegyeken kigyultak Napoleon őrtüzei. Bécs szorosan körül volt fogva.

Maga a francia császár Schönbrunnban tanyázott, a honnét kiáltványt intézett a magyarokhoz, felhivta őket, válaszszanak maguknak nemzeti fejedelmet és legyenek teljesen szabadok és függetlenek.

Mig a veszedelmes szirénhang Schönbrunnból utat keresett a magyarok szívéhez, s a kiáltványt a francia lovasság ezer meg ezer példányban vitte át a határokon, Bécs védelme mulatságos fordulatot vett.

A francia bombák több helyen felgyújtották az aranyos császári várost, a mely sok felé égett. Az összehívott haditanács kimondta, hogy a fővárost lehetetlen négy napig tartani. (Károly főherczeg értesítette János főherceget, hogy négy nap múlva Bécs alatt terem).

János főherczeg hallani sem akart tábornokai tanácsáról. Inkább a főváros romjai alá kívánt temetkezni.

Csakhogy elemi erők állottak vele szemben. Miután egy éjjeli kirohanás szerencsétlenül ütött ki és a francziák véres fejvel verték vissza a granátos zászlóaljakat, Miksa főherczeg átvonult a tábor hidján s a hidat maga mögött lerombolta, a székvárost sorsára hagyta... Bécs megadta magát.

A székváros eleste s a lanyha védelem, a melyben részesült, Károly főherczeget megrendítette.

A Bisamberg magaslatai körül vonva össze hadait, szemmel tartotta Napoleont. De a döntő ütközet elől kitért. Jól tudta, hogy — Wallensteinnal szólva — az ő táborában van most Ausztria. Ha a birodalom egyetlen valamire való seregét oly könnyelműen feláldozza: a Habsburg-ház sorsa meg van pecsételve.

Bár az udvar folyton támadásra sarkalta, a főherczeg nem mozdult ki figyelő hadállásából. Türelmesen várta, hogy Napoleon valami hibát, meggondolatlanságot kövessen el, mert csak így remélte őt legyőzhetni.

Szirmai is ott volt a táborban. A főherczeg vezérkari tisztje mellé osztották be a fiatal huszárhadnagyot, a ki égett a vágytól, hogy nagy dolgokat vigyen végbe.

Egyelőre azonban írott parancsokkal barangolt egyik ezredtől a másikig és — a mi meg lehetősen unalmas foglalkozás — térképen gombostűvel kitűzdelte a francziák hadállását.

Ha az anyja a fiát ebben az időben látta volna, alig ismert volna rá. Egész valója megvál-

tozott. Rövidre nyírt haju, feszes tartásu, cigány-feketére lesült katona volt. Nem kimélte magát, szívesen tűrte a testi fáradaalmakat, keveset és röviden beszélt, s még a szép kék szeme is más volt: rideg, elszánt, fenyegető, mint a puskacső.

Nyolcz nap óta néztek már Napoleonnal farkasszemet, a nélkül, hogy meg mernék támadni. Bécs is elesett, az olasz alkirály ötvenezer emberrel jött, hogy a császáriakkal egyesüljön. Mihelyt egyesülnek, a háboru sorsa el van dőlve, mert tulerővel lesz dolga az osztrák-fővezéreknek. Tulerővel, azon a kis dolgon kívül, a mit a Napoleon katonái lángeszének és a hadi szerencséjének hívnak.

Egy juniusi délután a Bisamberg legmagasabb csucsára kíserte a táborkari főnököt Szirmai.

Derült, meleg délután volt, évfordulója annak a napnak, mikor Torgau Elzával a baranyavári országuton találkozott.

Mily sok minden történt egy esztendő óta. A kis grófnő férjhez ment. Niczky gróf őt is meghívta a lakzira, de nem ment el. Ha nem is szerelmet, olyasmit érzett a lány iránt, a mi a szerelemhez veszedelmesen hasonlít.

A tábornok leült egy kidőlt fatörzsre és tollbokrétás füvegét a fübe dobta.

— Meleg van, hadnagy ur... Magának jó szeme van, mit lát Nussdorf irányában?

— A francziák hidat vernek.

— Lássuk, mit akarnak... Kérem a látcsövemet.

Szirmai kivette bőrtokjából a tábornok látcsövét s üvegét gyorsan megtörölve odadta.

A tábornok sokáig fürkészte a vidéket. Előttük a Duna villogott. Parti füzesek és rekettyebokrok közül úgy fénylett a széleshátú folyam, mint... mint az Elza grófnő szalontükréi.

Az apró szigeten, a melyek virágoskertek módjára usztak a Duna közepén, gyanus nyüzsgés látszott.

— Bizony ott hidverés folyik... Ugy látszik Napoleon megunta a hosszú várakozást. Tönkre fog tenni.

Szirmai, a fegyelemről megfeledkezve, hangosan elkiáltotta magát:

— Már miért tenne tönkre?

A tábornok letette a látcsövet s szórakozottan nézett le a völgybe. Szirmai kifakadására nem felelt. Talán nem is hallotta. Azután, mintha hangosan gondolkoznék, elkezdte magyarázni a helyzetet.

— Merész és ügyes ember. Meg meri kísérteni az átkelést, pedig a sikon nem tudja megvetni a lábát, a mi hadállásunk pedig kitűnő. De hát sikerülni fog neki. Merészebb és nehezebb hadműveletet soha nem láttam életemben.

Kezdte apróra megmagyarázni Napoleon hadműveleteinek nehézségeit.

— Ha átkel seregével a folyón, a Duna a háta mögött lesz. Ha átkelt, roppant sikszágon kell megvetni a lábát. Oly sikszágon, a melyen nagyszámu lovasságát sikeresen használhatja, de a mely védtelenül ki van téve ágyuink tüzének. Látja azt a két falut? Az ott Aspern, Eszlingen a másik. Csak ebbe a két faluba veheti be magát. Sezen a nehéz terepen neki győzni kell. Mert ha hidait, rájuk eresztett égő naszádokkal elromboljuk, el van vágva megette a visszavonulás

utja. Mindenestül a levegőben fog lógni. A Dunába kergethetjük bele egész seregével . . .

Szirmai figyelmesen hallgatta. Sokáig meg-nézett minden pontot, a mit a tábornok keze moz-dulatával, a napfényben fürdő sikságon kijelölt.

— De hisz akkor kelepczébe került! El van veszve!

A vezérkar főnöke ránézett.

— Ki van elveszve?

— Napoleon.

— Na persze . . . Mindez, a mit önnek el-mondottam, csak elmélet. Mind ennek így kellene történni a hadi tudományok törvényei szerint s rendes körülmények között. Ám Napoleon tör-vények és szabályok felett áll. A legfinomabban kieszelt tervet is halomra dönti a lángeszével és szerencséjével. Hiába épít ön fel, hadnagy ur utcákat és házsorokat kemény anyagból és a mérnöki tudomány minden eszközével. Szilárd lehet az alap, megfelelő a falak vastagsága, he-lyén lehet minden ajtó, minden ablak, okos és czélszerű lehet a szobák beosztása, el is lakhatnak benne az emberek két-három emberöltőn át, de a földrengés porba dönti . . . Napoleon semmi más, mint a századoknak földrengése . . . Menjen had-nagy ur, jelentse a főherczegnek a francziák átkelési szándékát . . . Sietni kell az intézkedésekkel . . .

Szirmai lebotorkált a hegyről, megakadva a kőben sarkantyujával.

Mióta táborba szállott, a szemét nyitva tar-totta. S a mit a seregben tapasztalt, vezéreknél és közkatonáknál egyaránt, az őt mélyen el-szomorította.

A fővezérről mindenki tudta, hogy ellene volt a háboru megüzenésének s hogy még az

első csaták után is arra kérte királyi bátyját, egyezték meg Napoleonnal.

A seregről mindenki tudta, hogy rossz állapotban van. A csapatok nincsenek kiképezve, a tisztek tudatlanok s Károly főherczegen kívül, a ki pedig örökké tépelődő Hamlet, nincs vezéri talentum a tábornokok sorában.

A nyomasztó pénzügyi viszonyok, a földhözragadt szegénység miatt, a hadi tudományok újabb vívmányait a hadseregben nem léptethették életbe.

A kémiszolgálat oly nyomoruságos, hogy a háboru kezdetén Károly főherczegnek sejtelve sem volt Napoleon terveiről. Azt sem tudta, hol áll a francia császár, annál kevésbbé tudta, mit akar. Holott Napoleon mindent tudott. Ügynökei elepték Ausztriát s mindig akadt áruló, a ki jó pénzért eladta nekik az osztrákok legféltettebb hadi titkát.

Az élelmezés lassu és megbizhatatlan volt. A termékeny Bajorországban is napokig bolyongtak a csapatok étlen-szomjan.

S mig Napoleon a sólyom biztos repülésével vágott neki ellenfelének és egyetlen felesleges és czéltalan mozdulata sem volt, addig az osztrák fővezérek egymással czivódtak. Egyes hadtestek cél és terv nélkül mozogtak ide és oda a csatatér nagy sakktábláján. Hol előre mennek, hol hátravonulnak, hol felbukkanak, hol eltűnnek, csak akkor nincsenek kéznél, mikor a fővezérnek szüksége volna rájuk.

Mindez és sok más, — az osztrák hadsereg belső gyöngesége — nem kerülte el Szirmai figyelmét.

Ám, a mint Napoleon átkelésének hírével a táborba sietett, utközben eszébe jutott egy és más dolog.

A francia sereg is le volt rongyolva Olaszországban, mikor a fiatal Bonaparte élükre állott. Meztláb voltak, nem volt fegyverük, éheztek és nyomorogtak. Csakhogy Napoleon lelket öntött beléjük és győzelemről-győzelemre vezette őket.

Ha Károly főherczeg is tudna lelket önteni egyszer katonáiba! Ha lángeszével vakmerőség párosulna! Ha biznék magában és másokban! Ha a század egyik legnagyobb s legfinomabb eszü tépelődőjében több önhittség volna! Ha nagyobb-nak tartaná magát a francia Caesarnál! Nagyobb-nak és erősebbnek: akkor zászlóihoz szegődnék a diadal bizonyára.

A döntő pillanat fölismerése és kiméletlen kizsákmányolása: ez a titka minden megnyert ütközetnek . . .

Ilyen és hasonló gondolatokba merülve, végre elérte a hegy alját, a hol lovásza várta. Nyeregbe ült és lóhalálába vágatott Károly főherczeg hadi szállása felé.

Tekintete néhányszor a Dunát kereste. Az áruló napsütés mindenhol mutatta, merre folyik a hatalmas folyam. Tul rajta erdők méhében, domboldalokon, fehértornyu falvakban és a szigeteken Napoleon hadai tanyáztak. Előőrsei megitták a Dunában lovaikat . . . Hanem azért a hidverésen kívül nem árulta el sem égi, sem földi jel, hogy nagy történelmi esemény van itt készülöben.

Aspern, gyümölcsfáktól és békés gabona-földektől környezve, minden gonosz sejtelmek nélkül sütkérezett a nyári napfényben, mint a ki senkinek sem vétett és mint a kinek tiszta a lelkiismerete.

Az asperni csatában hétszer foglalta el Napoleon Aspernt, nyolczadszor megint elvesztette. Ez történt május 21-én. A legnagyobb vitézséggel és halálmegvetéssel harczolt itt mind a két fél. Holttestek ezrei borították a földet, egész zászlóaljok pusztultak el a pokoli kartácstüzben.

Napoleon, a ki sohasem tapasztalt még ily kemény ellenállást, főleg miután értesült, hogy háta mögött a Lobau-sziget hajóhidját sikerült átszakítani, döntő csapásra készült. A két égő falu, Aspern és Eszlingen közt, tulerővel vetette reá magát Károly főherczeg centrumára. Ha áttöri: a csata, két véres nap eredménye, az osztrákokra nézve elveszett.

A leereszkedő köd védelme alatt küldte harczba legjobb ezredeit. Ez a köd, az asperni híres májusi köd, a tegnapi nap ragyogó verőfénye után, félelmetessé tette az ütközetet.

Egyik zászlóalj a másik után tűnt el a ködben. Sortüzek ropogtak, vad dulakodás lármája hallatszott, támadás támadást ért, de az osztrák és magyar ezredek helyükből nem mozdultak.

Napoleon, a ki idegesen, sápadt arczczal ült kis fehér lován s a kit ez a makacs, soha nem tapasztalt ellenállás kihozott sodrából, a tartalékot parancsolja elő. A gárdát. A győzhetetlen zászlóaljakat.

Szuronyos puskáikat szilárdan megfogva, nyugodtan, minden sietség és minden felesleges láрма nélkül, mintha lakodalomba mennének, úgy lépnek be a ködbe a katonák, viasszaszorítva, legázolva maguk előtt a breitenleei osztrák gránátosokat.

Szirmai Károly főherczeg mögött állott, kis számra leolvadt kíséretében.

Tizenegy tábornok már halott volt s egy sereg törzstiszt és ezredparancsnok. Voltak zászlóaljok, a melyeknek valamennyi tisztje elesett vagy megsebesült.

A főherczeg, a ki ma szándékosan kereste a veszélyt, fehér köpenyegében, zöld tollbokrétos tábornoki kalapjában jó czéltábla volt. De nem is ügyelt a golyók süvöltésére.

Mozdulatlanul ült lován és a körülötte tomboló vad dulakodást nézte. Valami csodálatos nyugalom ömlött el arcán és szemében. Mintha nem is ő volna a tábornoki kar nagy tépelődője.

Szirmai, a ki mint segédtsízt, az ütközet egész folyamán a mozdulatlanság kinjára volt kárhoztatva, nem látta az egymással birkozó zászlóaljakat. Szemét egy pillanatra sem vette le a főherczeg arczáról.

Egyszer mégis oda nézett, a hol a legelső sorok úgy állottak már egy óra óta, mint a fal. A katonák arcza fekete volt a löporfüsttől és izzadságtól. A töltények kemény papírfedelét fogukkal leharapva, sietve töltötték meg hosszúcsövű puskájukat. Azután vaktában lőttek . . .

Egyszer csak szabályos lépések hangzóttak s a ködből kibukkantak a franczia gárda medvebőr süvegei. A mi katonáinkon világosan látszott, hogy meghökkentek a gárdának megjelenésére.

A szép szál legények nem lőttek, szurony-szegezve, hurráh kiáltások között vetették rá magukat az ingadozó csapatokra.

Mikor a főherczeg a legelső medvebőr süveget a ködből kibukkani látta, tisztában volt a helyzettel. A gárda Napoleonnak mindig a legutolsó tartaléka. Ez a roham tehát az utolsó támadó lövés. Ha sikerül, elveszett minden.

A döntő pillanat!

A főherczeg leugrott lováról, mielőtt kísérete észrevette volna. A lovas embernek nehézkes mozdulatával sebesen megindult a szántóföldön a visszavonuló zászlóalj felé. Sarkantyus, magas-száru lovagcsizmája nagyon megnehezítette a járását.

Mint Napoleon Lodinál, egy pillanat alatt kikapta a zászlót a Zach-ezred zászlótartója kezéből s a katonák élére állott. Egyetlen szót sem szólt, hátra sem nézett, hogy követik-e, csak ment előre, kissé gyámoltalanul, nehéz lovaglósizmájában. Meg is botlott néhányszor a rögben s az elesett vitézek holttestében.

Az ingadozó zászlóaljketeg egetverő kiabálással követték vezérüket s Napoleon, először életében, vereséget szenvedett.

Szirmai követte a főherczeg példáját. Bele-rohant a támadó gyalogság közé. Szive majd szét-pattant a lelkesedéstől és a bátor meghatottságtól.

— Előre! előre! — kiáltá, vadul forgatva kardját. Mikor felocsudott, az elfoglalt Aspern utcáin rohant végig s csak akkor állott meg, mikor a kürtök gyülekezőt harsogtak.

Napoleon serege futott. A visszavonulást Masséna fedezte.

A felgyújtott falvak tüze világított a ködben és esteli homályban, a sebesülteket és halottakat szedték össze a két napos harcz helyén.

Szirmai valamit várt. Az üldöző lovasezredek s a tüzérség felvonulását, hogy a győzelem teljes legyen.

Szemközt találkozott a vezérkari főnökkel, a ki még alig tért magához nagy meglepetéséből, hogy a francziák vereséget szenvedtek.

A huszárhadnagy hozzá rohant.

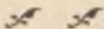
— Tábornok ur, elrendelték már az üldözést? A hajóhid át van szakítva, Napoleont mindenestül a Dunába szoríthatjuk.

A tábornok ránézett, mintha először nem értené, azután vállat vont s ujjával egy leégett viskóra mutatott.

A viskó előtt, egyik gyalogszázad felfordított dobján ült a főherczeg. Fáradtnak látszott, talán a szokatlan szaladástól, talán a győzelem izgalmatól. Szeme révedezve nézte a sötétségbe boruló csatateret; a nyugodtság és határozottság kifejezése, a mely Szirmait a döntő pillanatban elbűvölte, eltűnt arczáról. Fejét meghajtva ült ott, mélázást, csöndes magábamélyedését senki sem merte háborgatni.

A tábornok, a kit Szirmai megszólított, szükségesnek tartotta a magyarázatot. Fehér köpenyét nyakig begombolva, piros gallérját füléig felhajtva, hangosan mondá:

— Az üldözésre nincs pihent csapatunk, hadnagy ur . . . Már öreg este is van . . . Napoleon még visszafordulhatna . . . Minden kitelik attól az embertől . . .

IX.

Hamlet a csatatéren.

Az asperni elvesztett csata után Napoleon Lobau-szigetére vonult vissza, amelyet már előbb mesterileg megerősített.

A szigeten vidám élet folyt. A bécsi nagyurak feltört pinczéinek nemes, tüzes borát mind ide szállították, s a megsarczolt székesvárosból mindenféle eleséget összegyűjtöttek. A Dunától körülfogott sziget árnyékos fái alatt kipihenték a katonák a kiállott fáradalmakat. Az enyhe, csillagos nyári éjszakában francia dalokat énekeltek, s az osztrák golyókra rá sem hederítve, — mintha békés pásztortüzek volnának — oly gondtalanul nézegették Károly főherczeg őrtüzeit.

Napoleon azonban — először életében — meg volt törve. Restelte vereségét. Két nap és két éjjel katonái szeme előtt sátorába rejtőzött. Tisztjei azt suttogták, mélységes álomba merült e két nap alatt. Se nem evett, se nem ivott, csak aludt folyton. S mikor ébren volt, halálosan fáradtnak érezte magát. Azt adta okul levertségének, hogy elesett tábornokait, főleg Lannest, legjobb barátját sajnálta, pedig hiusága volt sértve, szégyen mardosta és kesrü önvád. Nagy erkölcsi hatása lesz annak a leigázott népekre s ki tudja, mily fordulatot vehetnek az események ha Napoleon győzhetetlenségének hite szertefoszlik.

Napoleon éles esze belátta, hogy Aspernnél sokkal többet veszített el egy ütközetnél. Ezen a napon fogant meg a későbbi európai szövetségek gondolata. Aspernnek Waterloo ballagott nyomában . . . Ezen a napon, a hófehér arab paripán nyargalászó szürkekabátos kis ember háta mögé felült a sötét gond, az „atra cura“ . . .

Napoleon szorult helyzetét leginkább az bizonyítja, hogy egy helyben maradvá, teljes hat hétig nézett ellenfelével farkasszemet. Se elmozdulni, se támadni nem mert. Hat hétig hagyta magán száradni a vereség szégyenét, amíg aztán kiköszörülte a csorbát a wagrami győzelemmel.

Szirmai, mikor esténként a tábortüzeknél beszélgettek, elítélte a főherczeg késlekedő, halogató, szemlélődő hadviselését. Azt hajtogatta folyton, hogy mint a hegedűben, Napoleonban megpattant valami. Hogy nem támad újra, ez a gyöngeség jele. Ezt a pillanatnyi gyöngeséget ki kellene zsákmányolni, ahogy ő szokta.

A magyar tisztek általában, főleg a huszárok, Lobau-szigetének megrohanása mellett voltak. A halvérű osztrákok helyesnek és okosnak tartották a fővezér eljárását. Mert minek köszönhetik az asperni győzelmet? Nemde annak, hogy Napoleon vigyázatlanul átkelt a folyón. Biztos hadállásban őt most megtámadni annyi volna, mint az ő hibájába esni. A főherczeg várhat. Neki nem áll érdekében erőszakolni a döntést. Ő itthon van. Napoleon ellenben idegen országban, ég és föld között lebeg, mint a Mohamed koporsója . . . Be kell hát várni, míg újra átkel a Dunán . . . Akkor ismét a főherczeg részén lesz minden előny, újra győzelmet arathat rajta . . .

Mig a fővezér táborában a tétlen várakozás politikáját folytatták, régi osztrák felfogás szerint úgy gondolva, hogy „kommt Zeit, kommt Rath“ — azalatt a birodalom helyzete mind változósabbra fordult.

Az orosz hadak előnyomultak Galiczia felé, az olasz alkirály gyorsított menetekben jött, hogy Napoleonnal egyesüljön.

Az a számítás, hogy Sándor cár szive meglágyul, s nem fog komolyan föllépni Ausztria ellen, dugába dőlt. A kéz alatt, titkos ügynökökkel folytatott ily irányu alkudozás teljes kudarczczal végződött.

Legalább azt kellett itt megakadályozni, hogy az olasz alkirály hadai Napoleonnal egyesüljenek.

János főherczeg parancsot kapott, hogy József nádorral kezét fogva, aki tekintélyes számú nemesi fölkelőkkel Győrnél táborozott, tartóztassa föl utjában az alkirályt.

Maga Károly főherczeg is nagy reményeket fűzött e vállalkozáshoz. Jánosnak tekintélyes számú serege volt, a nemesi fölkelők pedig türelmetlenül várták, hogy a háboruba beleelegydenek.

Mint derült égből a villám, úgy csapott le a győri vereség hire. A tábor tele volt a nemesi fölkelők gyászos futásának hírével. Megszaladtak csufosan a legelső ágyuszóra, ezt mondogatták a magyar nemesség színe-virágáról. A magyarok katonai hírnevén kitörülhetetlen folt esett . . . ezt hajtogatták alig titkolt kárörömmel.

Még a fővezér környezetében is szidták a magyarokat. Szirmai a haját tépte dühében és elkeseredésében, de megbízható értesülések hiányá-

ban, jobbnak látta hallgatni és magába zárni szegyenét és bánatát.

Épen azon töprengett, hogy tudhatná meg a valót, mikor hosszú levelet kapott Niczkytól.

Az ákom-bákom írás ezuttal nagy öröme szolgált. Nem csalódott föltevésében, a főispán a győri kudarcz okát és lefolyását írta meg neki. Mohón és nagy figyelemmel olvasta végig a levelet, pislogó olaj-mécses világánál. Niczky gróf ezt írta:

„Kedves Ádi!

Legelőször is gratulálok nektek az asperni győzelemhez. Úgyesen csináltátok. Károly főherczeg nagy katonai talentum. Kár lett volna őt a hadseregnek elveszteni. Pedig egy hajszálon mult, hogy a háboru kitörése előtt a magán életbe nem vonult vissza. Udvari haditanácsot akartak szervezni, s a vezérek mozdulatát a penészes büróból dirigálni. Az a számár Baldacci lett volna az állami haditanács hátramosztója. A császár nem idegenkedett a tervtől. Sőt inkább . . . Mária Ludovica pedig szép levelekben akarta beadni Károly főherczegnek a Baldacci tervecskáját . . . Leköszönéssel fenyegetődzött, akkor halasztották el jobb időkre. Mert nálunk nem szokás az ily életrevaló ideákat egyszerre agyonütni. Nálunk huznak-halasztanak mindent . . . Ez a leányzó sem halt meg, azt hiszem, csak alszik . . .

Most pedig a győri vereségről. Hát, mi türés-tagadás, jól kiporolták ott a nadrágunkat. De legalább megérdemeltük.

Te engem ismersz. Tudod, hogy egykedvű vagyok, mint az angol, s a politikában nem izgatom fel magamat. Mégis, ez a dolog bánt. Mert

akármily czégéres hazaárulónak tart is a te tisztelt barátod, a „vad bölény,” még sem tagadhatom meg származásomat.

Hogy ily csúfság esett meg rajtunk: fáj. Hanem hogy a győri szaladást mindenfelé eltorzítják, s himpellér, gyáva népségnek mondják, nem is a magyart — te értesz — hanem a magyar nemest: ez már plusquam disznóság. Nem tudok rá jobb kifejezést . . .

A háboru híre a nemesi fölkelést idejében elrendelték. A nádor meg is tett mindent, hogy a nemesség mielőbb táborba szálljon.

Mondhatom neked, nagy volt a lelkesedés az országban. Csak a mi megyénkből ezernél többen ültek lóra. (Köztük Pető uram.) A nádor irt Bécsbe fegyverért és ruházatért. Nem jól mondom, hogy irt: csak úgy ontotta a levelet és fölterjesztést.

Hét drága hónap telt el s a nemesi fölkelő sereggel a kutya se törődött. Sőt addig még csak nem is válaszoltak. Hét hónap múlva megjött Bécsből a válasz: se pénz, se posztó, se fegyver. Cselekedjék a nádor bölcs belátása szerint.

Notábene, Napoleon már az országban járt és ezrével küldte be hozzánk a kiáltványokat . . .

Ha kérdezed, miért nem fegyverezték föl és oktatták be idejében a nemesi fölkelést, erre neked felelni nem tudok.

Csak nem tartottak attól, hogy a nádorból Rákóczy lesz, s a nemesekből kuruczok? Vagy a begyepesedett Baldacci-féle koponyákban ily eszeveszett gondolat is megfordulhatott?

Azután, Napoleon kiáltványát el se olvasták nálunk az emberek. Nem hogy követték volna . . . Egy csókafészek nem sok, annyi sem esett le tőle a fáról . . .

Napoleon hihette, de hihette-e kivüle más, aki bennünket ismer, hogy a kiáltvány szavát megfogadjuk? És mégis . . . Bizalmasan megírom neked amit gondolok: a nemesi fölkelés legalább is annyi aggodalmat keltett a Hofráthokban és osztrák politikusokban, mint maga Napoleon . . . Elöl tűz, hátul víz, bölcsen azt gondolták . . .

Na de már unom. Hát Győrnél megverték, de nem a magyar nemességet. Azt tűzbe sem vitték, csak kitették egész nap az ellenség pokoli ágyutüzelésének.

A hiba az volt, hogy a két főherczeg, János és a nádor, az ellenség előtt állva hajba kaptak. Mindenik magának követelte a fővezérséget Nugent, osztrák generális, feladta a csanaki erős pozíciót s azt erősítgette folyton, hogy a francziáknak nincs több emberük tizenkét ezernél, mikor nyakán volt Eugennek ötvenezer főből álló egész hadserege Sőt mikor a derék férfura szükség volt, nem tudták előkeríteni, mert részeg fővel lefeküdt valahol és az igazak álmát aludta.

Hiszen nem mondom: a francia lovasság rohamának a mi nemesi fölkelésünk nem tudott helytállani. Futottak is, annyi szent, Pető barátod, az ékesszóló, a gúnyos, a rettenthetetlen hazafi, mindenütt legelől . . .

De hát — biztak volna bennünk; fegyvereztek volna föl; gyakoroltak volna be kellő módon; s ne a központi büróban rendelték volna el a legapróbb részletekig: mit tegyen és mit ne tegyen a nádor és a nemesi fölkelő sereg, a központi bürótól száz meg száz mértföldre elterülő csatatéren . . .

A feleségem tiszteltet. Azt mondja, szeretne katona gunyában látni. Pető barátodat a nagy győri futás óta „nyul“-nak hívják. Ez az újabb Spitzname a nagyszáju követ uron rajta száradt. Mérges is érte nagyon.

Írj te is. Tudósíts, hogy folynak ott a dolgok? Van-e kilátás küzdelemre?“

Mikor Szirmai a hosszú levelet végigolvasta, meg is örült neki, meg nem is. Megörült annak, hogy a győri futás oka más volt, mint a nemeség gyávasága. De másrészt mélyen elszomoritotta az a gondolat, hogy nem biznak nemzetében. E bizalmatlanság válságokra vezethet. Ha e bizalmatlanságnak vannak okai, el kell távolítani kölcsönösen. De ez érzésnek meg kell szünni mindenáron, még kölcsönös áldozatok árán is.

Ami gyermekkorra óta benne élt, fejlődött, s most egész valóját át meg átjárta: hivatásának tudata e pillanatban megszólalt lelkében. Soha sem látta még maga előtt ily világosan az élet-célt, amely felé törekedni fog. Eléri-e? más kérdés, s a jövő titka; de ő célja elérését meg fogja kísérleni. Közelebb hozza egymáshoz a nemzetet s a királyt.

Hogy mikép fog hozzá, hol kezdi el, nem tudta volna megmondani. Ám egy élete van, azt arra szenteli, — gondolta magában, s az égő mécset egy vigyázatlan mozdulattal leверve, kiment a sátorból.

Annak érezte szükségét, amit bolyongásnak nevezünk. Lassan, elmélyedve indult utnak, de egymást kergető gondolatai észrevétlenül meggyorsították járását.

Szeles idő volt. A felhőktől kitisztult égboltról didergő csillagok tekintettek le Szirmaira,

míg Lobau szigetéről, fákra aggatott ezer meg ezer papírlámpás fényét, s a gárda meggyújtott fáklyáit látta átszillogni. A francziák mulatnak. A nagy öröm talán azért van, mert az olasz alkirály serege megérkezett.

Teljes két óra hosszáig bolyongott Szirmai a szélben. Néhol reá kiáltott az ő, egy sötét sikátorban az őrzőket meg is állította.

Végre tábori tüzhöz ért. A tüzet fehér kabátos osztrák tisztek ülték körül. Kártyáztak és kupából itták a bort. Ahogy a huszártiszteket meglátták, az egyik halkán valamit mondott a társainak, amire azok nevettek.

Szirmai ujját hidegen csákójához emelte és tovább akart menni. Nevetésük megállította. Szemközt fordult velük és keményen végignézte őket. A nevetés megszűnt, de egy dragonyos tiszteket, borotváltképű, vállas legény, felállott és hozzálépet.

— Thugut vagyok.

— Szirmai.

— Kiváncsi vagy rá pajtás, miről beszélünk?

Szirmai a kezével intett, hogy nem kíváncsi.

— Pedig talán érdekel téged.

— Engem?

— Minden magyart. A győri nyulkergetésről volt szó. Azon mulatunk már egész este.

Szirmai érezte, hogy vére fejébe száll.

— Jobb mulatságot is tudnék annál, hadnagy ur, mint a magyart rágalmazni?

— Rágalmazni? Hát nem futottatok?

— De igen. Mindazáltal, aki magyar nemes ott megfutott, azok közül a legutolsó is orosz-lánszivü Richárd hozzád képest, aki csak a hátuk mögött beszélsz rosszat róluk...

A többi tisztt felugrott és közbe lépett. De már késő volt. Másnap párbaj lett belőle s Szirmai egy tiszta, prim vágással úgy fejbe ütötte Thugut urat, hogy menten összeesett. Oly gyorsan s oly nagy erővel támadta meg, hogy még lélekzethez sem tudott jutni az istenadta.

Mikor Károly főherczeget a párbaj okáról értesítették, az ebédnél azt mondta tisztjeinek :

— A huszártisztnek igaza van. A győri vereségnek nem a nemesi fölkelők voltak az okai, hanem Nugent, aki a csanaki magaslatokat kardcsapás nélkül feladta. Meg a vezetés... és a fejetlenség! Micsoda vezetés volt ott! Jobb, ha nem beszélünk róla...

*

A győzelmes hadvezér, előnyös hadállásban állva szemközt ellenfelével, folyton sürgette a királyt, kössön békét Napoleonnal.

Most talán még előnyös föltételek mellett tehetné, mert Napoleon csatát vesztett s egy harczerakész hadsereg kész tovább folytatni a küzdelmet minden pillanatban.

Ha megvárja Ferencz, hogy Napoleon megverje a birodalom utolsó reménységét, az Aspernnél táborozó hadsereget, lealázó békét fog reá kényszeríteni Ausztriára.

Mig az asperni győző hadai élén a békének volt szószólója, Ferencz és tanácsosai a háboru folytatására sarkalták őt örökösen. A király szemrehányást tett neki, hogy tétlenül vesztegel. Az Istenre kérte, mérjen döntő csapást Napoleonra. Ugy verje meg, hogy hirmodónak se menjen visz-

sza hadaiból Franciaországba. A mellett képtelenebbnél képtelenebb haditerveket küldöztek a nyakára s maga Ferencz király is győzelmi recipéket fogalmazott számára üres óráiban.

Az egyetlen győzelemtől elvakítva, dühös háborupárt volt az egész udvar. A fővezért csipdesték, gunyolták, kicsinyelték. Hüs palotában szenvedve át — természetesen csak képzeletben — a háboru borzalmát, egy csöppet sem féltek Napoleon katonái lángeszétől, s szerencsájökre száz meg száz mértföldre esvén Lobau-szigetétől, nagyon könnyű és egyszerű dolognak ítélték a Duna közepén libegő „vércse fészket“ pusztá kézzel kiszedni, — a vijjongó anya-vércse jelenlétében.

A fővezér, ki szemtanuja volt, mily bevehetetlen erőddé emelte Napoleon a kis dunai szigetet; akinek tudomása volt arról, mily roppant hadakat gyűjtött a döntő csapás megtételére, s mily gondosan készült a francia császár ezuttal a Dunán való átkelésre, hogy tutajok, hajók, hajóhidak mily mennyiségben állottak rendelkezésre; ő, aki tisztán látta, hogy Európa Ausztriát cserben hagyta, s nincs szabadító kéz, a mely döntő vereség esetén segítségükre siessen: magát a trónt féltette a háboru folytatásától. Ugy ismerte Napoleont, mint akitől minden kitelik. Már is megfenyegette Ferenczet, hogy mást ültet Magyarország és Ausztria trónjára, sőt magát Károly főherceget is megkínálta titokban néhány év előtt a testvére koronájával.

Őt tovább ingerelni annyi volna, mint végromlásba dönteni az ősi monarchiát.

Mindezt megírta a királynak is. De figyelmeztetése, kérése, gyötrő balsejtelmei az udvarnál siket fülekre találtak. Az udvar valamennyi

léhűtője rajta köszörülte nyelvét és előterjesztéseire mindig az volt a válasz: meg kell támadni s el kell tiporni Napoleont.

Napoleont azonban nem kellett megtámadni. Julius 1-én nyolczszáz ágyulövés hirdette, hogy át fog kelni a Dunán s döntő csatára kényszeríti a főherceget.

Maga Károly főherczeg egy magas domb tetejéről nézte az ellenség előkészületeit. Tábornokaival a térképet nézte, s valamin hevesen vitatkoztak.

Szirmai közről látta. A vezér fáradt volt, beteges, szeme komor tűzben égett. Napoleon átkelésére három nap óta lesve, három napja ruhástól feküdt le.

Fehér, eres kezének mutató ujjával a térképen pontokat jelölt ki. A tábornokok a térkép fölé hajoltak és úgy tették meg észrevételeiket. Fél órai tanácskozás után úgy látszott, meggyeztek, mert a főherczeg átadta a térképet a hadsegédének s görnyedt tartásban, lehajtott fővel, újra a Dunát fürkészte.

Szirmai szive megdobbant. Az asperni győző bizonyára kijelölte azt a pontot, ahol Napoleont bekeríti és fegyverlerakásra fogja kényszeríteni.

Annál jobban csodálkozott, mikor a vezérkari főnök e szavakkal fordult hozzá:

— Abban egyeztünk meg, csata után merre fogunk visszavonulni. A főherczeg okos, nagyon okos hadvezér... Mi a marchfeldi vonalat tanácsoltuk, ő a prágait. Mint mindig, most is igaza van. A marchfeldi vonal órákig terjedő sikssággal kezdődik. Kész zsákmánya volnánk rajta Napoleon üldöző lovasságának... Mig Prága felé lépcsőzetes a vidék, ott, ha szükséges, erősen megvethetjük a lábunkat. Sőt az üldözőket véres fej-

jel üzheljük vissza... A főherczeg fényes katonai talentum. Csak az egy Napoleon nagyobb hadvezér nála...

Igy történt, hogy a wagrami csata előtt a főherczeg már csak a visszavonuláson törte a fejét. Mindazáltal vitézül és gyönyörűen verekedett. Csapatai mindenütt kemény ellenállást fejtettek ki, sőt a jobb szárnyon, első nap, győztek is. Maga a főherczeg pedig nem egyszer kitette magát életveszedelemnek. Mintha a halált kereste volna...

A wagrami győzelem Napoleonra nézve nem volt teljes. Sőt a visszavonuló osztrák fővezér Znaim közelében, egy kis helységnél, szembe szállott a francia túlerővel, s egy álló napig ki nem tudták mozdítani helyéből.

A wagrami csata lefolyása Napoleonnak imponált. Jól vezetett, vitéz hadsereg állott itt vele szemben. Fegyverszünetet ajánlott, amit az osztrákok elfogadtak.

Sokat beszéltek a táborban akkoriban a János főherczeg esetéről. (Szirmai Niczky grófnak meg is írta.)

János azt a parancsot kapta, július 5-én hajnalban: seregével siessen a főherczeg támogatására. Ezt a parancsot János főherczeg teljesítette, de egy egész nappal később. Természetesen elkésett. Akkor ért a csatatérre, mikor már a csata el volt veszve.

Katonai körökben el voltak keseredve e miatt. Maga a fővezér így csitította tisztjeit.

— Mit tegyek uraim? Biz ez világos engedetlenség. De ő császári és királyi fenségét csak nem lövethetem főbe?...

X.

Köd... köd...

Elza grófnő asszony volt. Hogy boldog-e, arról sohasem gondolkozott. Nem is úgy nevelték. Gyermekek is voltak ahhoz, hogy a házasságban egyebet lásson társadalmi szokásnál, a meiynek jó társaságban élő leány magát előbb-utóbb aláveti.

Egy félesztendeig az önállóság és a függetlenség gyönyörét élvezte. Egyébbel nem törődött. Se nyelvmester, se francia guvernánt, se a nevelő-intézet igazgatónője, se az anyja, se a bátyja, se az eladó leányok „illendő“ viselkedésének kis kátéja nem szabályozta többé életmódját. Nem írta elő senki mit tegyen, mit ne tegyen. Ura volt a maga akaratának. Ugy élt, a hogy neki tetszett. Szabad volt, mint a madár.

Igaz, hogy élete egy férfi életéhez volt kötve. De Niczky gróf jó férj volt, igazi mágnás férj. Mint az angol királyok, beelégedett az uralkodással, kormányozni Elza grófnő kormányozott, hatalommal, akár az angol parlament.

Mint asszony, Niczkyné hat hónapig nem érzett mást, csak azt, hogy szabad. Egyszerű formák közt született meg ez a szabadság, minden felindulás és forradalom nélkül.

Igent mondott egy férfinak, aki kérdezte. Azután menyasszony volt pár hónapig. Végül fér-

jével megeskették. Az esküvőből leginkább az maradt meg emlékezetében, hogy fehér selyemruha volt rajta, s karcsu alakja egészen elveszett a menyasszonyi fátyol áttetsző, könnyű hajnali fellegében.

A Niczkyek házi kápolnájában fényes násznép gyült össze. Az urak és hölgyek szemkápráztató magyar nemzeti ruhában voltak. Csakúgy ragyogott minden a sok drágakőtől és keleti gyöngytől.

A kápolnában drága szőnyeg huzódott végig. Egész vagyon volt az értéke. Ezen a puha szőnyegen lépdelt végig, s még csak meg se volt valami nagyon illetőde. S mert a menyasszonyi koszoruja kissé szoros volt, fizikai értelemben nem a legjobban érezte magát.

Mikor kijött, asszony volt. Pedig odabent a kápolnában semmi sem történt vele. Legalább semmi olyan, a mi eddigi életét kézzelfoghatólag fölforgatta volna.

Kint borús volt az ég, csöndes eső permetezett, de azért a félvármegye eljött a lakodalma csodájára.

Aranyozott, üveges, családi hintó várt reá, Mária Terézia idejéből való. A lovakon színaranyval kivert szerszám, smaragddal kirakott csótár. A Niczkyek családi czimere ötlött szemébe mindenütt. A kápolna diszítésén, a hintón, a lovakon, a hajduk ezüstös tarsolyán.

Külsőségekből látta csak, hogy asszony. Mélyebben meghajoltak előtte a férfiak, nagyobb tisztelettel a családtagok, néma alázattal a tengersok urasági cseléd. S Niczky, ki tegnap még csöndes, egyforma baráti érzelmeket színlelt, úgy nézett rá, mikor a hintóba ketten beültek, hogy

Elza elpirult és zavart lett a tekintetétől. Az előkelő, egykedvű, hirtelenszőke arcz, most olvasztott veresréz módjára lángolt és égetett.

A kastélyban napokig folyt a dinomdánom. A szökőkut csövéből egész nap bor folyt, a mindenfelől összesereglett köznép gyönyörűségére.

Azután nászrakoma, amelynek sohasem akart vége szakadni, zene és táncz következett. Elza grófnő sokat tánczolt. S mikor álmosan kifáradva aludni tért, még órákig hallotta be szobájába, félig alva, félig ébren, félig önkivületben a muzsika halk zugását.

Az első hetek, sőt az első hónapok abban teltek el, hogy újra, meg újra, ugyszólván naponként tudatára ébredt szabadságának. Pedig a házasságot minden regényben, a mit olvasott, inkább lánczhoz és rabsághoz szokták hasonlítani.

Hogy rab volna, hogy láncz volna kezén-lában, vagy akár a szíven, ő azt sohasem érezte.

Azt talán érzi, aki szerelmi házasság tüzes örvényeibe szédül. De ő nyitott szemmel és józan fővel ment férjhez. Tiszta látását nem zavarta meg semmi, még a mézes hetek felindulása sem, a mely különben nem sokáig tartott. Az állandó turbékolás nem volt a Niczkyek természetében. Az izzó veresréz észrevétlenül hült, hült s többé nem égetett. Elza grófnő nyugodtan viselhette, mint akármelyik nyaklánczát vagy karpereczét.

Nagy idő egy félesztendő az ember életében. Hát még az asszonyokéban.

Házasságuk hetedik hónapjában Niczky grófnő arra ébredt, amire nagy Sándor: szüknek találta Macedoniát, akarom mondani, a baranyavári kastélyt.

Annak találta különben a főispán is. Bármily szép és poétikus fiatal házasnak lenni, akit úgy neveltek s aki úgy nőtt fel, mint ők, egy időn tul kezdi érezni a nagyvárosi élet hiányát.

Bécs, a kedves Bécs, francziák kezében volt. A kényelmes rokkokó palotákba ők ültek bele. A tereket és utcákat ők lepték el. Ők mulattak a színházakban és finomabb zengerájokban. Ők kocsikáztak a Práterben. S a Schönbrunn-tól Bécsbe vezető országuton Napoleon tett sétalovaglást, tábornokaitól körülvéve és titkos rendőröktől aggodalmasan őrizve.

Pest unalmas fészek volt még akkor a magyar mágnás szemében. Falu. S Elza grófnő is Drezdához és Münchenhez volt szokva, ahol mégis csak van mivel előlni az időt.

Az ősz, mikor már be van hordva minden, mikor a szőlőhegyeket leszüretelték, mikor az agarászás ideje is eltelt és esik, örökösen esik az eső, — bizony kellemetlen évszak Magyarországon. Kellemetlen még a jól berendezett kastélyokban is, mert körülötte az utak rosszak, feneketlen a sár s a látogató félutban elakad.

A gróf csak talált magának szórakozást. Állandó kártyakompániát szervezett, eljárt a megyegyűlésekre és hetivásárokra, vagy a számadásait rendezte először világéletében.

De a grófnő nagyon meg volt akadva. Az olvasást unta, házi dolgokkal nem vesződött, a zongorája elromlott, azt csak valamikor tavasszal lehet fölhangoltatni, ha vándorutjában ide vetődik valamelyik lengyel vagy cseh származású zongorahangoló.

Az ujságok, divatlapok még érdekelték volna, de posta hetenként egyszer járt Baranyavárra,

akkor is rendetlenül. S Magyarországon divatlapnak hire-hamva sem volt.

Október végén két hétig szakadt az eső. Kilovagolni nem lehetett, se kikocsikázni. Vendég nem jött. A német ujságok elmaradtak. Öltözködni nem volt se oka, se kedve.

Megpróbálta, hátha az urát újra lángralobbanthatná? Égésében szeretett volna gyönyörködni, de Niczky úgy viselkedett, mint a jó családi kandalló, a melynél már csak melegedni lehet. Melegedni se mindig. Mert ritkán raknak benne tüzet; néha füstöl, sőt az is megesik, hogy nem lehet befűteni.

Egy este, mikor békésen paciance-oztak s attól tartok, hogy nagyon is békésen, Elza grófnő hirtelen letette a kártyát s az urára nézett.

— Gondoljon ki már valami okosat, édes Ferencz.

Niczky gróf fekete selyem házi sapkáját feltolta a homloka közepére, azután egy szórakozott mozdulattal lehuzta szeméig.

— Unja magát?

— Nagyon.

— Nem csodálom. Husz év óta ez az első ős, hogy be vagyok zárva falusi kastélyomba. Ha meggondolom, hogy mindennek Napoleon az oka, szeretném a magam kezével megfojtani, vagy zsákba varva a Dunába dobni az átkozott Bonapartet.

Elza grófnő megvetőleg mosolygott.

— Nem Bonaparte az oka. Ha tudni akarja, a magok dicsőséges hadserege. Vagy vernék ki az országból, vagy kötnének vele békét. De ez az állapot tűrhetetlen. Tudja-e, hogy tavalyi kalapokban kell járnom és fogalmam sincs, milyen az

idei divat? A francziáktól megszállott Bécsben szünetel minden kereskedés és be van zárva minden üzlet... Pedig oly sok apróságra volna szükségem, a mi uri asszonyra nézve életszükség!

Két gömbölyű karjára támaszkodva nézett az urára. Fiatal szépsége, ragyogó szeme, haragos kis szája Niczyt szokatlanul meghatotta.

Gyöngéden megfogta a kezét és fehér keskeny homlokáról elsimitott egy pártutó fürtöcskét.

— Hát olyan rossz itt? Mondja, lelkecském, nagyon unatkozik mellettem?

— Nem maga mellett unatkozom, hanem ebben a fészekben. Hiszen azt szeretném, hogy együtt mehetnénk Bécsbe. Magával mulatnánk, magával járnék színházba, estélyekre, mindenhová. Maga kellene nekem, de Bécsben.

Niczy meg volt nyugtatva.

— Igaza van. Végre is mi nem vagyunk nyárspolgárok, hogy elrejtsük boldogságunkat a világ szeme elől. Ellenkezőleg: dicsekedni szeretnék magával, ha már olyan szép. Azt kívánám, hogy magának hódoljon az egész világ; hogy maga legyen a nap, a mely körül minden forog... Diszruhája, családi ékszere, szép lova, gazdagsága, szép fiatal felesége nem azért van az embernek, hogy zárva tartsa. Mindezzel páváskodni kell, jól tudom. Azután, őszintén szólva, én is nélkülözöm a klubbokat, a finom pletykát, a szalonok cselészövényét, a fogadásokat, a Metternich hires lunchait, a melyekre, természetesen, nem a házához hívja meg a kiválasztottakat, hanem valamelyik barátnőjéhez...

Elza grófnő szeme megvillant.

— Na lássa. Azért mondom, gondoljon ki valami okosat. Utazzunk el.

— Hová?

— Ahová akarja. Menjünk Drezdába, anyámhoz.

— Mit gondol? A francziáktól megszállott területeken kellene átmennünk. A Rajnánál is mindenütt francia ezredek állanak. Cseberből vederbe esnénk.

A grófnő összeránczolta homlokát, mint aki mélyen elgondolkozik. Azután tapsolt örömében.

— Megvan. Nagyszerű tervem van. Menjünk egyenesen Párisba. Ha Napoleon nem ereszti ki körme közül Bécset, mi meg hálónkat kivetjük az ő székvárosára. Elforgatjuk a francia tábornokok fejét, s királypárti összeesküvést szítunk a korzikai ellen. Talán nem tetszem én meg Fouchénak vagy Talleyrandnak? Mit gondol?

Niczký gróf udvariasan megcsókolta a felesége kezét.

— Ne féljen, eljutunk mi még Párisba. Csakhogy akkor Napoleon újra tüzérhadnagy lesz, mint pályája kezdetén... De most lehetetlen. Először azért, mert nincs utlevelünk, annak beszerzése — hadviselő felek lévén — nehezen menne. Másodszor azért mert nem vagyok diplomata, s ilyen háborús világban úgy bánnának el velünk, mint kémekkel szokás... Hanem egyet megteszek. Irok barátomnak Lichtenstein herczegnek, az új hadvezérnek, hogy tisztítsák meg Bécset a francia poloskától. Ha egyébért nem, azért, mert a feleségem kénytelen a tavalyi kalapjában járni...

Elza grófnő könnyedén sóhajtott.

— Szóval, nincs egyéb hátra, mint tovább unatkozni... Szirmai régen irt?

— Nagyon régen. S magáról semmit.

— Ah, a neveletlen... Mily kedves fiu volt,

s a tábori élet egészen elrontotta... Paciance helyett más egyebet játszunk. De pénzre. Az talán jobban izgat...

Tizenegy óráig kártyáztak. Elza szerencsével játszott. Sokat nyert.

Mikor feküdni készült, hálósobája ajtajából még egyszer visszafordult férjéhez.

— Nem csókol meg?

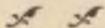
Niczky fölkelt és lassan hozzálépett.

— Dehogy nem. Szívesen. Jó éjszakát kis Elzám!

— Jó éjszakát... Mondja... de ne mondjon semmit... Ugy érzem álmos vagyok... Szeretnék néhány évet átaludni, ahogy Dornröschen átaludt száz esztendőt...

Szõke feje eltűnt a magas, aranyozott ajtó függönye mögött. Niczky gróf négyágu ezüst gyertyatartót vett a kezébe, odament a falhoz és az egyik képre reávilágított.

— Csodálatosan hasonlít ez az Elza a Niczky György második feleségéhez... Száz év előtt ők laktak itt ebben a bagolyvárban. Csakhogy az szenvedő asszony volt, érzelgős, meg is halt korán. Elza pedig tüzről pattant... Tíz évvel előbb kellett volna őt feleségül vennem... Mihelyt Bécsbe eljuthatunk, lefestetem s ide akasztom a képét, a másiknak képe mellé...

XI.

Kelepczében.

Pető hamar észrevette, hogy Elza grófnő unatkozik. A kedvéért engedett mágnás gyűlőletéből s többször megfordult a baranyavári kastélyban.

Miben reménykedett maga sem tudta. Emlékei róla olyanok voltak, mint mikor az erdő mélyén könnyű lábnak nyoma látszik. A kutató és bonczoló elme, — ha még oly éles is, mint a Petőé — e nyomokból csak azt állapithatja meg: nő járt erre. De hogy mikor itt járt, mire gondolt, mit érzett és volt-e szerelem iránta szívében — ezt még Salamon király bölcseségével sem lehetne kideríteni.

Szó sincs róla, Elza egy darabig szívesen vette Pető közeledését. Ha rossz kedve volt, volt kivel kötekedni. Ha meg Petőnek volt rossz kedve, gyönyörűség volt hallgatni szilaj gúnyját, ostorütésekhez hasonló megjegyzéseit, embertársainak véres megmarczangolását.

— Tudja milyen maga Pető? Olyan, mint a vasgolyó. Betéve egy üvegszekrénybe, törékeny csecsebecsék közé, — a társadalmi érintkezés üvegszekrényébe, olyan porcellán figurákkal véve körül, mint az uram, — maga örökös veszed-

lemnek a forrása. Ha nyugodt, akkor is kirí közülök. Ha meg megmozdul, összetör mindent: kárt tesz az emberekben és az illemszabályokban. S még csak nem is tehet róla.

Pető fanyarul mosolygott. Szája nagy volt ilyenkor, szemei meg kicsinyekre összehuzodtak.

— Milyen eleven esze van grófnő. Kár maga Niczkynek.

— Velem gorombáskodhatik, de a grófot ne bántsa.

Pető hunyorgott s kezével egyet legyintett, a mi nála a kicsinylés jele volt.

— Nem bántom, mért bántanám?... Azt mondja, vasgolyó vagyok. Nem valami udvarias hasonlat, mert annyit tesz: nehéz, esetlen, és — minthogy a vas a munka jelképe, — nem az előkelő fémek közül való. De lássa, grófnő, a vas is elveszti súlyát a vízben, a természetan törvényei szerint.

— A víz, a melyben ön a súlyát elveszitené, természetesen én legyek. Lássa, barátom, a víz tiszta és... hideg. S hamar befagy.

— Vannak meleg források is, grófnő, csak mélyen kell leásni a föld rétegeibe. Hanem hagyjuk ezt... Mi hasonlatokban kezdünk beszélni s ez már haladás bizonyos tekintetben. Mert ez már költészet...

— Én nem vagyok költői lélek. Még a házasságban sem tudtam fölfedezni költészetet, pedig az uramat szeretem...

Pető arcza megelevenedett. Mint rendesen, mikor valami megkapta figyelmét, rövidlátó, hunyorgó szeme nagyra nyílt. Ilyenkor szép szeme volt, s a szeme kifejezésétől egész arcza megszépült.

— Micsoda vallomás, grófnő! Ha a házasságban nem talált költészetet, ez azt teszi, hogy nem talált szerelmet. Minden egyéb, amit mond, önámítás.

Elza belátta, hogy messze ment. Pető nem volt az az ember, a ki a flirtet annak veszi, ami: vívási gyakorlatnak fejkosárral és mellvédővel. Minden átmenet nélkül közönyös dolgokra tért át.

De Pető úgy hitte, nyomon van, s még nagyobb kitartással udvarolt az alig félesztendő asszonynak. Niczkynék nem volt ellene kifogása, Elza nem tartotta veszedelmesnek, s így néhány hét megint csak elmúlt azokból az unalmas, egyhangu szürke hónapokból, a melyeket a baranyavári kastélyban kellett eltölteni, holott a nagyvárosi élet idénye már elkezdődött.

Hogy Niczkyné türte Pető udvarlását, s hogy Pető oly ostromló kedvében volt: ennek mindkét részről a tétlenség is oka volt.

Az országgyűlés nem ült együtt, s egyhamar nem is volt rá remény, hogy összehívják. Közdolgokban nem gyakorolhatván szenvedélyes ékes-szólását, a szép asszonynál kísérlete azt meg, nehogy valahogy kijőjjön a gyakorlatából.

A beszélés szenvedélye — mint abban a korban a legtöbb magyar táblabíróé — második természetévé vált. A szó nem eszköz volt már nála, hanem cél és élethívás.

Pető naplót vezetett élményeiről. Meg voltak ebben örökítve híres mondásai, közéleti sikerei és nőknél való szerencséje. Magát oly kiváltságos lénynek tekinté, a kiről hű és megbízható fölvételeket kellett készíteni a történetíró számára.

A Niczkyné szive ellen folytatott szerelmi ostrom eredményét a következő sorokban hagyta az utókorra.

Október 25.

Némi egyhanguság a helyzetben, növekvő tűz érzelmek dorgában. Állítja, hogy fél tőlem. Azt hiszem, ez hatalmasan festi viselkedésemet. Szeretne valami udvarlót fogni — Szirmait emlegeti, mert úgy gondolja evvel leginkább bosszanthat, — hogy sakkbán tarthasson. De az urfi csak nem akar hazajönni.

Október 27.

Két napra elutazom. Gondoskodtam, hogy távollétemben is rólam gondolkozzék: érzékenyen megsértettem. Ha megjövök, sovároghat fogad, mert — nevetlenségemért megleckéztethet.

November 3.

Nem vagyok tisztában vele. Vagy csak-ugyan erényes, holott az urát nem szereti, vagy — korát tekintve, — a legügyesebb színlelő. Latolgatom: ne kockáztassam-e meg már a válást?

Homloka és kaczer, de azért szüzies tekintete visszatart; ám a nőknél tett édes tapasztalataim riadót fujnak; előre.

Még nem teszem meg. Nem teszek semmit. Jól esik ez a vihar előtt való, fojtott csend. A boa constrictor lomha nyugalját élvezem, bár még csak reménynyel laktam jól.

Érett megfontolás után azt akarom, hadd vigye ő maga szép fejét a szerelmi bárd alá. Mily szép fej az, amely ekként a kosaramba hull. Szebb a Mária Antoinette fejénél is.

November 5.

Viszi, viszi . . . Csak le kell vágnom . . . Sohasem éreztem még, csak most, hogy az ilyen szerelmi viszonyokban a férfinak rut szerepe van: a hóhér szerepe . . . Hóhér! hóhér! ujjongok gyönyörtől ittasan, a holnap rámszakadó boldogság előérzetében . . . — — —

Ezekben a napokban az idő szépre fordult. Bár reggel mindig köd volt, délre kisütött a nap s a derült napokra hideg, csillagos éjszák következtek.

Az utak megszikkadtak, a feneketlen sár elmúlt. A grófnő kilovagolt vagy gyalog hosszú sétákat tett Pető Pállal, néha az urával.

Egyik este az ablakból nézte, mint nyugszik le a nap. Ahogy lenyugodott, a hegyek, erdők, a szántóföldek elkomorodtak, s a vidék olyanná vált, mint valami csendes, bánatos arc, amely előbb mosolygott.

A szobában is sötétedett. A széleshátú angol butorok elvesztek a novemberi homályban.

Niczký gróf a nyitott kandalónál ült s a lábait melengette. Egy idő óta a térdében, a könyökében, néha a karjában fájdalmas bizsergést érzett, sőt az arczcsontjában is. A meleget nagyon szerette, mert az csillapítólag hatott a fájdalmakra. Annál jobban érezte baját esős, borus napokon.

A vékony selyemsapkája helyett meleg angol gyapju sapkát viselt s mikor odakint esett, nem mozdult volna ki egész nap a szobájából.

— Ajtómon a köszvény kopogtat, grófné. A Niczkyek öröklött nyavalyája. De azért — tette hozzá biztatóan mosolyogva — nyolczvan évig elélünk egytől egyig. S attól se kell félnie, hogy

hamar megöregszünk. Az ön férje, grófnő, még elég fiatalnak érzi magát arra, hogy állandóan szerelmes legyen önbe.

Elza grófnő tehát az ablakban állt. Gondolata messze elkalandozott hazájába, a családi fészekbe, ahol gyermekéveit töltötte, s ahonnét oly hamar kiröpitették.

Nem volt oly kényelmes, oly fényűző, mint a baranyavári kastély, de otthonosabb s ami fő, regényesebb. Volt tornya és felvonóhidja s mint száz meg száz évvel azelőtt, mély árok vette körül.

Hársfasor vezetett a kapuhoz, de öreg, elvastagodott, historiai hársfák, a melyeknek árnyékában már a dédapja idejében is részük volt a járó-kelőknek.

Torgau vára, bármily vadregényeshely volt, közel feküdt Drezdához. Egy macskaugrásra volt tőle. A városba vezető útja ki volt kövezve. Benne volt a civilizáció vérkeringésében, nem úgy mint Baranyavár, ahol — mint az elköttöt érben — az élet forgása megakad.

Már egész sötét volt, mikor a grófnő visszafordult és az ura karszékéhez közeledett,

— Tudja, hogy Pető nekem udvarol?

A nyitott kandalló aranyos fényénél látta, hogy a gróf arcza nyugodt és közönyös.

— Nem csodálom. Ilyen szép asszonynak, magam is udvarolnék az ő helyében.

Elza a kandalló márvány párkányához támaszkodott, s így a tűz fénye csak a derekát és mellét világította meg. A feje homályban maradt.

— Értsen meg, barátom. Nem az az én bajom, hogy Danton ur figyelmére méltat, hanem már unom.

— Unja? Az ember azt gondolná, hogy ebben a Bonaparte ur által reákényszerített falusi számkivetésben még a Pető ur felbuzdulása is szórakozás.

A grófnő nevetett.

— Jól mondja, hogy felbuzdulás. De de nekem úgy tetszik, már nem tartja be a kellő határokat. Szeretném megtréfálni. Kegyetlenül megtréfálni.

Niczky bólintott a fejével.

— Azt megteheti. Ámbár nem szép dolog magától. Fekete hálátlanság volna, higgye meg.

— Tanácsoljon valamit. Végre is maga a férjem, s kötelessége segítségemre lenni a kellemtelen udvarlók ellen való védekezésben.

— Hogyne. Bekeríttetem magát, mint a fáczányosomat, szeges drót kerítéssel. Jó lesz?

— Nem lesz jó. Maga, barátom, túl lő a célón. Én nem arra kértem, hogy minden férfi ellen körülkerítsen. Ez ellen tiltakoznám, de ezt az egyet szívesen megleckéztetném.

Niczky, lábait egymásra rakta s rövid ideig gondolkozott.

— Mit akar vele?

— Megakarom tréfálni.

— Petőt nem lehet.

— Dehogy is nem. Mi a gyöngéje?

— A szenvedélyes szónoklás. Az volna az egyetlen méltó büntetése, ha lakatot tudna tenni a szájára.

— Más hibája nincsen?

— Szoknyahős, de ez nem hiba.

Nincs az a nagy megyei ügy, amit abba nem hagyna egy pár szép szemért. Az udvarnál, sőt magánál a királynál is jobban parancsol neki egy

kicsi női zsebkendő, amelylyel az ablakból lopva integetnek...

Niczkyné arcza földerült.

— Van már egy pompás gondolatom. De még hadd érjen. Egy negyedóraig szépen elüldögélünk itt a kandallónál, s gyertyákért nem csöngetünk. Minden haditervemet sötétben főzöm ki. Mikor maga megkért, akkor is sötét szobában ülve határoztam el, hogy a felesége leszek.

Niczky udvariasan meghajolt.

— Ah igen, a sötétség, a bűvös félhomály, általában nagy szerepet játszik a szerelmek és házasságok történetében.

....Pető Pál maga is visszariadt teljes és korai sikerétől, mikor Niczkyné, másnap bucsúzáskor halkan odasugta neki.

— Holnap délután öt órakor várom...

Pető nem tudott volna hazamenni ily lelki állapotban. Összebolyongta — pedig köd volt, — a réteket és fasorokat. A hulló levelek megzörrentek lábai alatt. Szeme belemerült a végtelen sötétségbe.

Öklét szorongatva, arcát a ködből kikandikáló csillagok felé fordítva, megállott és diadalmas gúnynyal kacagni kezdett.

Kaczagta az erényt, az ég parancsait, a papok tanítását. Kaczagta a csillagok hozzáférhetetlenségét. Bármily magasan vannak, ő eléri vakmerő kezével.

A fákon szél suhant át. Fölhevült képzelete elhitette Petővel, hogy a nagy természet sóhajtott egy lehullt csillagért.

Mert a szép Elza — az övé lesz holnap.

Másnap délután, a meghatározott időben, izgatottan jött fel a baranyavári kastély márvány-

lépcsőjén. Az előszobában nem volt senki; inasnak, szobaleánynak sehol semmi nyoma.

— Mily ügyes a kicsi, — gondolta köpönyegét egy székre dobva — mindenkit eltett láb alul.

Ahogy a fogadóterembe belépett, a grófné helyett tűzrőlpattant falusi leány fogadta.

— Hol van a méltóságos asszony?

— Senki sincs itthon, — mondta a leány égető szemét sokáig rajta felejtve.

Pető elhalványodott. Elza felültette volna? Kivette zsebóráját, — öt óra elmúlt.

— Talán kikocsiztak?

— Látogatóba mentek kérem.

— Nem tudod, mikor jönnek vissza?

— De tudom. Nyolcz óra tájban.

Pető mérgesesen az ajkába harapott. Kiserkedt egy vércsepp utána.

— Mi az ördögöt csináljak én nyolcz óráig?

A leány hallgatott. Nem szólt egy szót sem, csak a kötényt húzogatta zavartan, s le nem vette a babonázó fekete szemét a Pető arczáról.

Pető reá nézett. A bágyadt, őszi világosság reáesett a leányra. Arczbőre sima volt és rózsás, nagy, fekete szeme tele volt ragyogással és lágysággal. Ahogy előtte állott, szégyenkezve, mégis tele biztatással, Pető fejében végigczikkázott a boszunak, az édes és hasznos megtorlásnak gondolata.

Megfogta a leány naptól megaranyozott, erős kis kezét.

— Van-e már szeretőd, galambom?

— Nincs nekem senkim.

— Nem is kell?

— Minek volna? Nem tudnék vele mit csinálni.

— Tudnál e engem szeretni?

A leány alulról fölfelé végig nézett rajta, de nem felelt.

Pető leült. Keztyűjét egy ideges, indulatos mozdulattal lehuzta kezéről s ledobta a földre.

— Mi a neved?

— Anikó.

— Anikó — tudod-e hogy nagyon szép vagy? Kár lesz érted, ha elvesz valami durva paraszt. Mit tehetnék érted? Szólj, mert ma vad kedvemben találsz... Jőjj közelebb. Ne huzódozz tőlem, mint a hajlós fűzfavessző. Bezzeg nem huzódnál, ha urasági kocsis volnék.

A leány közelebb lépett Pető székéhez. Csakugy suhogott rajta a bokor-ugrós selyemszoknyája. Nem szólt semmit, csak a szeme mosolygott és erős kis kezét a Pető szeme elé tartotta. Ezüst karikagyűrű fénylett rajta.

— Jeggyűrű? Ne törődj vele. Van-e viola az ablakodban?

— Van ám.

— Na. Halgass rám, mindjárt megmagyarázom. Meglátszik-e a violákon, ha permeteg éri?

— Meg-e? Meg bizony. Zöldebb, frissebb lesz tőle.

— Látod. Te is csak szebb leszel a szerelem esőjében. Rajtad is csak annyi nyoma marad a tegnapi, mai s a holnap szerelemnek, mint a violán az esőnek! Egyik eső olyan, mint a másik, — a viola szempontjából.

Csak az kellett volna, hogy kinyujtsa utána kezét, — a boszu, a kedvező alkalom, meg a lángoló vére erre ösztönözte, — de fejtegető, magyarázó, beszélő szenvedélye ebben a pillanatban is erőt vett rajta.

A leány figyelő szeme még inkább felnyitogatta beszédének zuhogó zsilipjeit.

Ha előbb teszi meg Niczky grófnő, kedvezőbb lett volna a helyzet.

De így akkor lépett ki, amikor nem látott mást egy figyelő parasztleánynál s egy kényelmes székben ülő Demosthenesnél.

A grófnő hozzájuk lépett.

— Talán zavarom? — kérdezte Petőtől gúnyosan.

Pető lassan felállott. Tisztában volt a helyzettel. Rossz tréfának esett áldozatul. Az az csak esett volna. Mint Demosthenes ülő szobra, minden világi gyanun felülállott. A harag lobbot vetett szívében, de uralkodott magán.

— Jó estét, grófnő. Maga szépen megtréfált, de, bocsásson meg, egy kicsit kiméretlenül.

Niczkyné bókkolt.

— Ó maga Don Juan. Hát föltette rólam, hogy meghallgatom? Nem kellett tenni egyebet a védelemre, csak egy csinos arczocskát elhelyezni az előszobámban. Az ön hűsége és állítólagos szerelme már ezen a csipkebokron is felakadt... Nem tudott elmenni mellette, veszedelem nélkül... Lássa Danton, az ön helyzete komikus. Társaság van nálam a belső szobában: leányok, asszonyok, urak. Szándékosan gyűjtöttem össze őket mára. Csak az ajtót kell kinyitnom, hogy tanui legyenek légyottjának s hogy holnap az egész vármegye az ön rovására nevéssen. S még csak nem is haragudhat reám érte. S az uram, milyen jól fog az mulatni, hogy egyszerű enyves vesszővel is meg lehet fogni a kőszáli sast.

Pető álla idegesen remegett, szeme sötét és komor volt, a hangja csöndes, de az erőszakosan elfojtott indulat rezgett benne.

— Bizony gimplit fogott maga, nem keselyüt, buta gimplit... Beismerem, de ezenkívül azután nem ismerek be semmit. Nem, főleg azt a jogot, hogy játszék velem... Egyszer már megmondtam... Most utoljára mondom... Különben legyen meggyőződve: engem nem vezethet félre. Mintha agya — szétszedett zsebóra módjára — tenyeremen feküdnék, úgy belátok gondolkodásának, vágyának, reményének titkos műhelyébe... Egy más urnak bezzeg nem állitana fel ön elmés kelepcczéket az öltözőszobája küszöbén... S nem hivna össze magához társaságot, mikor egyedül kívánna lenni vele... És én nem abban tévedtem, hogy maga szerelmes valakibe, csak abban, hogy az a boldog halandó, a ki felé szive az esés törvényei szerint rohamosan közeledik, én vagyok... Máskülönben jó éjszakát kívánok, grófnő. Csókolom a kis cselszövő kezét s a kiért most rajtam tuladott: szívének ismeretlen hőstét tisztetem... Ma holnap a háboruból ugyis haza jön... S akkor Mózes két kőtáblájának tizedik parancsolata veszélybe kerül...

Kevély főhordozással ment ki az ajtón.

Mikor utána az ajtó bezáródott, Elza grófnő mozdulatlanul állott a szoba közepén s elgondolkozott:

— Halálos ellenségünk lesz ezentul — így tépelődött magában. — Hiu s így a tréfát sohasem bocsájtja meg. Aztán mily szemtelen: Szirmait szivem hősének nevezte. Mert ő reá célzott világosan. Oly szimatja van, mint egy farkasnak. Ezt az embert mindenhol felkutatja... Még az én érzéseimben is... De ott van-e valóban?...

XII.

Az obsitos hazatérése.

Elza grófnő szokatlan időben ébredt föl: korán reggel. Szirmairól álmodott. Hogy mit, nem tudta volna megmondani, mert a mint szemét kinyitotta, emlékezetéből a bűvös történet elszállt.

Gyertyát gyújtott s könyvet vett elő. A néhez, aranyozott viaszgyertya fényénél olvasott néhány sort, de semmi sem maradt meg fejében.

Letette a könyvet (valami utleirást) s nyitott szemmel ábrándozott.

Csakugyan ő volna szive hőse? Igaza volna Petőnek?

Nem volt különben nyugtalan és nem érzett izgatottságot. Még csak érverése sem volt gyorsabb. Holott a hőöket mindenütt harangzúgással és hallelujával fogadják...

— Mégis, hogy történhetett, hogy róla álmodtam? Talán valami baj érte e pillanatban? A fegyverszünet daczára valamelyik franczia előőrs golyója leterítette? Vagy a táborban pusztító sokféle betegségnek esett áldozatul?

Most már, úgy ahogy, emlékezett az álomra is. Szirmai lóháton átusztatta a Dunát. A Duna nagyon zavaros volt, a mi az álmoskönyvek egybehangzó tanulsága szerint rosszat jelent. Csak-

hogy Szirmai partra ért és őt erős karokkal magához emelte... Ennek pedig se reá, se Szirmaira nézve nem lehet rossz jelentősége...

Mikor komornája öltöztetni kezdte s ő bőujju, törökös pongyolában, a nagy velencei tükrök előtt ült, az álom másodszor ment ki fejéből. A divatos frizurának, az arcbőr vakító fehérségének, a szépségtapaszt föltételének, a délelőtti ruha kiválasztásának földi gondjai mellett megfedkezett minden egyébről.

A reggelinél Niczky gróf gondosan végignézte nejét. Egy három pecsétetes nagy levél fölbontására és olvasására készülődvén, sietett tudatni vele, hogy szépnek és bájosnak találja rózsaszín selyem, leányos ruhájában.

A grófnő mosolylyal köszönte meg férje udvariasságát és mint a ki nagyon éhes, ugyancsak hozzálátott a bőséges reggelihez.

A gróf letette a levelet. Bár kifürkészhetetlen diplomatának tartotta magát, egész valója elárulta, hogy jó hírt kapott.

— A békét megkötötték. Ausztria elvesztett néhány tartományt és hadisarcz fejében a bőrt is lehuzza Napoleon. De Ferencznek van pénze elég. Tengerkincs, néhány száz millió gyűlt össze a magánpénztárában... S a mi fő, a telet Bécsben tölthetjük újra.

Elza grófnő tapsolt örömében.

— Ez aztán a jó hír, barátom... Megyek bucsut venni a vidéktől. Friss, derült idő van, ki fogok lovagolni. Nem kísér el?

— Sajnálom, dolgom van. A Gontránra ne üljön. Egy idő óta ez a pára ideges, még le találja dobni.

— Engem? Megmutatom, hogy nem dob le.

— Vigyen akkor lovászt magával.

— Szívesen. Viszünk-e Bécsbe lovakat?

A gróf csodálkozva nézett rá.

— Hogyne?

— Hátaslovakat is?

— Természetesen. Csak nem fogunk a más lován lovagolni, mint valami Sontagsreiterek?

— Akkor nekem a Gontrant hozassa föl. Hogy szeszélyes és veszedelmes, ez egy oknál több arra, hogy őt válasszam...

— Ez a maga elmélete? Hozzám is azért jött feleségül, mert veszedelmesnek tartott?

Elza türelmetlenül nézett le az udvarra, nyergelnek-e már? Égett alatta a föld. Mostani állapotában nem tudott volna megmaradni négy fal közé zárva. A férje megjegyzését is csak félfüllel hallgatta, szórakozott mosolylyal felelt rá:

— Nem, barátom. A házasság nagy, kényelmes üveges batárja elé szelid, kitanult, jámbor lovak valók. Mert a családi hintó ringatásától néha elbóbiskol az ember... Isten vele, édesem. Ebéd előtt ne várjon haza. Jól ki akarom fárasztani Gontrant s magamat is. Az idegességnek az a legjobb orvossága...

Elza grófnő vágatva indult neki a tarlónak, végignyargalt az elsárgult legelőn, fölverve útjában néhány sovány nyulat a káposztás földek barázdáiból.

Másfél óráig vágatott így. Mikor az erdő széléhez ért, a mely mindenütt az országut mentén terült el, Gontránról szakadt a tajték, ő maga kipirulva, égő szemmel, de lecsillapodva ült magas női nyergében.

Az erdő már kopasz volt. A nyárfák, a hol egyszer Pető neki a sziv viharairól szónokolt, fe-

hérek voltak most is, de lombjukat nem hasonlíthatta boglyas, kedves leányfejekhez.

A fákat nézve, a melyeknek megritkult lombjain akadálytalanul szűrődött át a napfény, eszébe jutott Pető fenyegetése, hogy ne kerüljön a viharok útjába. Pedig mily könnyű volt a „vihar“-on kifogni. Mily egyszerű eszközökkel rázta le őt — mikor alkalmatlanná vált — magáról. Azóta a vihar másfelé hatalmaskodik. Az előbb látta az öreg Sembery nemesi portáján, a szép, szelid Beáta körül. Csakhogy ott lágyan lengedező fuvalom lett a viharból.

Az erdő, a mely máskor tele van rezgő árnyékkal, frissességgel, rejtelemmel és madárdallal, olyan volt most, mint a leomlott kerítés: mindenfelől be lehetett látni rajta. S mintha halott volna: fekete varjuk kóvályogtak felette.

Egy másfél öles árkot átugratva, Elza kiért az országutra. Megcsapkodta lovát s a kifárasztott, legyőzött paripa most már rendes futásban vitte. Megadta magát a lovasnője akarátának.

A merre szeme ellátott a sikságon, a hegyeken, a leszüretelt szőlőkön, a szántóföldeken, mindenütt az őszi verőfény rezgett, fénylett, elkápráztatva szemét és felpiritva arcát.

Hogy Gontránt legyőzte, ez növelte önbi-zalmát. S a hogy repkedő szalaggal, szétzilált hajjal, szélben uszó, zöld lovaglóruhában az országuton lépésben lovagolt, diadalmas erőt érzett magában.

Az őszi napfény, mint valami nagy kiöntés, az egész vidéket ellepte fénylő hullámaival. Az országut néptelen volt, egyetlen szekér járt rajta. Négy hitvány ló volt az ekhos szekér elé fogva. A paraszt-fuvaros nagyokat cserditett ostorával,

öszönözve a gebéket, a mit azonban azok nagy hidegvérrel vettek.

A mennyire a fölvert porfelhőkben látni lehetett, a szekérben huszártiszt ült, összefont karral, szemére huzott sipkával.

Nagyon elmélyledhetett gondolataiba, vagy tán aludt, mert Elzát észre sem vette.

Niczký grófnő megrántotta a lova száját. A feketére sült, sovány, megváltozott arczban Szirmaira ismert. Hangosan reá kiáltott:

— Szirmai!

A huszártiszt fölnézett.

— Grófné!

Heves mozdulattal rántotta meg a paraszt kocsis ködmenét, hogy álljon meg.

Niczkýné közel hajtotta lovát.

Oly közelre, hogy kezét foghattak egymással. S hogy a tűz, a mely benne alattomosan égett, könnyen átcsapott a szomszéd ház fedelére.

Szirmai felállott a szekérben. Köpönyege lecsuszott válláról, karcsu, nyulánk alakja, a zsinoros dolmányban délczegebbnek látszott, mint máskor.

Elza nem vette le róla szemét, majd elnyelte kíváncsi tekintetével.

— Bizony elhajtattott volna mellettem köszönés nélkül. Ez nem járja, régi jó ismerősök között.

Hangja gyöngéd volt s kiértzett belőle az öröm s a meglepetés.

— Szundikáltam, grófnő. Napoleontól tanultam, a ki leterített medvebőrön husz perczig édesdeden aludt a wagrami csatában.

Niczkýné még mindig kezében tartotta a férfi kezét, a kit Pető, az ő szive hőségnek nevezett.

— Rossz néven veszem magától az alvást. Régen várjuk már haza, nagyon régen. Mily boldog lesz az édesanyja. Vigyázzon, nehogy megszakadjon a szive örömében.

— Látta az édesanyámat, grófnő?

— Hogy láttam-e? Mikor csak tehetem, átszaladok hozzá. Sokat aggódott magáért. Remegett, mint a nyárfalevél, ha a csatatérről hírek jöttek. Nem egyszer mondta, hogy a maga halálát nem éli túl. S a harcztéren a dicsőség és a halál ugyanazon törzsnek két testvérága... De hát az a fődolog, hogy hazajött. Ép bőrrrel és reménylem, megőrizve régi érzését barátai iránt... Egy megjegyzést azonban nem hallgathatok el. Az ily ügyes huszártiszthez, mint maga, jobban illett volna lóháton jönni. Már csak azért is, mert együtt vonulhattunk volna be Baranyavárra. Nagy föltűnést keltettünk volna...

Szirmai mozdulatlanul állott a kocsiban, a szekeres gazda türelmetlenül nézett hátra: mennek-e már?

— Különös, hogy önnel találkoztam legelőször, grófnő...

— Ne tulajdonítsa a kiszámíthatatlan véletlen szeszélyének, a mi pontos matematikai számítások alapján történt. Az uram azt ujságolta, megkötötték a békét. Ha megkötötték a békét, — gondoltam magamban — megszűnt a háboru. Ha megszűnt a háboru, nincs szükség katonára. Ha a katonára nincs szükség, hazaeresztik. Ha minden katonát hazaeresztenek, magát sem tartják ott s így hát haza kell jönni, még pedig ezen az uton. Nemde világos következtetés?

— Nagyon világos...

Egymást nézték. Kutató, meglepett, lángoló

szemük tekintete, mint két, ugyanazon időben föllobanó villámlás, egynek látszott.

Niczkyné nyerte vissza először lélekjelenlétét...

— Reménylem, minél előbb meglátogat bennünket. Ha édesanyjával kibeszélték magukat, első dolga lesz hozzánk jönni...

— Elmegyek, grófnő... De mondja kérem...

Gontrán, egy erős zablarántásra, idegesen fészkelődött.

— Mit mondjak?

Hangját meghalkítva kérdezte ezt. Azután feleletét meg sem várva, végigvágott lován és rohanó galoppban tovább nyargalt.

A huszártiszt szeméről elszállt az álom. Nézte a karcsu, ingerlő alakot, ahogy minden mozdulata összhangban volt lova mozdulatával. Várta, hogy visszanézzen, de a grófnő egyszer sem fordította hátra fejét. Ugy nekiiramodott, mintha ellenséges lovasság üldözte volna.

*

Szirmainé kint járt a portán. Ősz óta fájdalmat érzett a ballábában, nem tudott másképp járni, csak botra támaszkodva.

Tanácsolták neki a nénemasszonyok, menjen Pöstyénbe, úgy meggyógyul ott a lába, hogy tánczra is kerekedhetik.

De az öregasszony a fejét rázta.

— Majd ha haza jön a fiam, mondogatta mélabúsan. Most nem lehet, amig óráról-óraára őt várom.

Napközben még csak elfoglalta a ház körül

való munka. Este azonban nem tudott nyugodni az emlékektől. Mindig a fiára gondolt. Ezerféle változatban látta őt. Attól kezdve, mikor a világra jött, egész addig, mikor beállott katonának.

A háboru s főleg a Napoleon ellen való háboru, valami fölfoghatatlan, valami irtózatos fogalom volt előtte.

A mit a francziák császárjáról olvasott, hogy erős, kegyetlen, villámgyors és győzedelmes, szegyet ütött a fejébe. Ha csakugyan ilyen, miért kötnek bele? Ha erősebb, miért támadják meg? Ha nem tudják legyőzni, miért adnak uj meg uj alkalmat, hogy győzelmet arasson ellenségein?

A fia leveléből, meg a szomszédok mendedondáiból megalkotta magának a háboru képét. Ebben a képben az asperni győzelem jelentősége nagyon összezsugorodott.

A háboru célját nem fogta föl. Nem volt érzéke Ferencz király helyzete iránt sem, a kit pedig, mint minden hatalom és jólét kutfejét, szédítő magasra helyezett képzeletében...

Ő csak azt tudta, hogy a háboru utja tele van szórva veszedelmek éles vasszögével. Hogy golyó, kard, ágyu, lovak patkója, lázak, hideglelés, ragadós nyavalyák: mindez a fia életét fenyegeti. Hogy az ő fia és sok más fiatal élet ez állandó fenyegetését és kockáztatását, háborunak hívják.

Hiszen aggodó volt a természete mindig s máskor is szepegett, hogy fiát valami baj éri. De most több volt aggodásnál az, a mi szívet gyötörte. Látományai, álmai, sejtelmei voltak, előérzete, sőt meggyőződése. A halálos veszedelmeknek oly tömege lebegett a fia feje felett, hogy hinni sem mert szerencsés visszatérésében. Ugy

síratja, mintha már halott volna. S ha napközben tartotta is magát a cselédei előtt: éjszakánként majd kisírta a két szemét oly bizonyosra vette, hogy egyetlen fiát élve sohasem látja többé.

Senkit sem gyűlölt úgy, mint Napoleont. Azt hitte ez emberről, hogy csak a fia romlásán dolgozik. Hogy azért mozgósította ezredeit, azért szerelte föl őket jó fegyverekkel, azért nevelte győzelemre, azért rohanta meg Ausztriát, azért foglalta el és fosztotta ki Bécsset s azért nem mozdult egy tapodtat sem a Dunától, hogy a fia életét kiolthassa.

Mikor az egész háznép aludt, ő még akkor is ott térdelt a fekete fából faragott imaszámolyon, könnyben úszva, bánattal és alázattal szívében.

Bizony, ezek a búban átvirasztott, sirás-rivásban eltöltött, gyötrő aggodalmakban átszenvedett éjszakák aláásták egészségét. Haja hófehér lett, mintha puderes parokát viselne, sovány arcza tele lett ránczczal s a szeme világa meggyöngült.

Botjára támaszkodva, utána nézett kis gazdaságának.

Megsínylette minden, hogy nem volt férfi a háznál, s hogy búbánatában a nagyasszony nem tudott mindennel úgy törődni, mint a régi jó időben. Még a vörösszörű bodri is mintha lesóványodott volna, s gyom verte föl az udvart, amely olyan tiszta volt máskor, mint a pohár.

Az őszi nap jól esett a nagyasszonynak. Kendő sem volt rajta, úgy sántikált a galambduczhoz, ahol katasztrófa történt.

Reggel jelentette a kocsis, hogy a legszebb

pávás galambot halva találta. Görény járt a ducz körül bizonyára, mert az szokta kirágni az áldozata fejét.

A galamb földi maradványa a homokon feküdt, két kis lábát mereven elnyujtva. Vér volt körülötte s széttépett tollak, a halálos küzdelem látható jelei.

A küzdelem áldozata azonban meg se moccan, nyugodtan feküdt, mint akinek nincs gondja többé semmire. Nem kell már csibéktől és tyukoktól védelmezni az éléje szórt magot, féltékenység nem gyötri, ha párjához turbékolva közeledik a másik galamb. A kék levegőben szálldosva, nem kell örökösen halálos szepegések között ügyelni, mikor jelenik meg a szemhatáron gyilkos üldözője, a kánya és vércse.

Az őszi napsütésben csöndesen fekszik, s ha véres feje nem látszanék, még szép is volna szegényke halálában.

Szirmainé szive elszorult, ahogy reá pillantott. Szive majd megszakadt, oly balsejtelmek kinozták.

Ha az ő fia is így fekszik valahol véresen, csöndesen, mozdulatlanul, arcczal az ég felé fordulva...

Nem volt ideje letörölni patakzó könnyeit, mikor valaki rákiálltott.

Elza grófnő nézett be a kerítésen. Lóháton jött. A kerítés léczei között jól meglátszott a Gontrán száraz, finom feje, a grófnő karcsu alakja, fehér keztyüs kis keze, amely a gyeplőt szorosan fogta. Arcza pedig, érett gabonához hasonló szőke haja, két ragyogó szeme ott lebegett a kerítés felett, elapasztva azonnal a nagyasszony könnyforrását. Nem tudta miért, de ez a szép szőke

asszonyfej úgy hatott rá, mint valami jó hírnek hallása.

— Mikor kapott levelet a fiától!

Szirmainé előbb megtörülte szemét a kékbabos kötényébe, úgy felelt:

— Régen irt már galambom. Talán hirt tud róla?

— Jó hirt néném. Utban van haza felé s olyan egészséges, mint a makk.

Szirmainé nem sikoltotta el magát. Még csak meg sem szédült, s nem forgott vele a világ. Csak a bánatos, ránczos arcza, a szeme, a szája, a komloka változott át egyetlen boldog mosolygá...

— Utban van a fiam! Honnan tudja édes hugom?

— Láttam.

— Láta? Hisz akkor mindjárt itt lesz, nem lehet messze a várostól sem. Jézus Máriám segíts meg, hogy ez a váratlan nagy öröm meg ne ártson.

Mintha lába sohasem fájt volna, fürgén tipegett a kerítéshez. Reszkető kezével kinyult a lécz között, hogy megszimogassa a Gontrán fényes, aranypej szőrét. Azután összelármázta a cselédek, maga pedig leült az itató vállura, hogy az örömhír vétele után magát egy kicsit kipihenje.

Mikor már a grófné ellovagolt, akkor vette észre, hogy egyetlen szóval sem köszönte meg jóságát és szivességét.

Még a fiára való várakozásnak lázas pillanatában is érezte, hogy mulasztást követett el, s hogy ő a szép fiatal asszonynak hálával tartozik...

XIII.

Tisztujítás Magyarországon.

Szirmainé lábujjhegyen járt-kelt a fia szobája körül. Még az este megolajoztatott minden ajtó-sarkot, nehogy az ajtónyikorgás korán felköltse az ő szerelmes fiát.

Nyolcz órakor még mindig csöndes volt a legényszoba. Végre félkilenczkor, mikor fehér főköötös fejét vigyázva bedugta az ajtón, a fia jókedvűen kívánt neki jóreggelt.

Botját az éjjeli szekrényhez támasztva, az öreg asszony leült az ágy szélére. Kezébe fogta a fia kezét, majd a kurtára nyirott haját simogatta.

— Csakhogy haza jöttél. Tudod-e, ki hozta meg az első hirt? A főispánné. Nemes, jószívű asszony a lelkem. Nagy elhagyatottságomban sokszor megvigasztalt, gyakran járt hozzám, a mig oda voltál. Ha leányom volna, akkor sem szeretném jobban... Milyen sovány lettél, fiacskám... S hogy le vagy égve!

Szirmai a kezét csókolta az anyjának. A kezét, a homlokát, az arczát, a főköötőjét, ahol érte.

— Ugy-e sokat sirt?

— Annál nagyobb az örömem, hogy megőrzött az Isten . . . Egyetlen fiam vagy, nem engedlek többet háboruba. Olyan nagy észszel, mint a tied, másképp is szolgálhatod hazádat és királyodat . . . Egyideig azonban ne szolgálj sehogy. Pihend ki magad itthon istenigazában.

— Pihentünk eleget a táborban. Két hónapig, egy helyben állva, őriztük egymást Napoleonnal . . . Minthogy azonban ő a szép, zöld, egészséges Lobau-szigetén állott, mi pedig a Duna egészségtelen, mocsaras kigőzölgéseiben tanyáztunk, seregünkben harminczezer embernél többen betegedtek meg . . . Semmiféle véres ütközetben nem hullt volna el ennyi . . .

— Egyszer sem voltál beteg? Vagy voltál s csak bölcsen elhallgattad?

— Kétszer a rossz víztől kirázott a hideg. Károly főherczeget is annyira elgyötörte, hogy alig tudott a lóra ülni. Egyéb bajom nem volt, Még csak sebet sem kaptam. Se sebet, se medáliát, mivel eldicsekedném itthon.

Az első három nap Szirmai egy pillanatra sem tudott otthonról szabadulni. Nem győzték az anyjával magukat kibeszélni. Ezerféle kérdezni-valója volt az öreg asszonynak. Minden apróságra kiterjedt figyelme. Még azt is megtudakolta, nyájas volt-e hozzá a főherczeg, s hogy mit reggelizett a híres asperni ütközet napján?

Miután jól kikérdezgette, körülhordozta mindenütt a kis gazdaságban, sőt szeme láttára szedte elő innen-onnan a friss tyuktojást. Negyedik nap ő maga ösztökélte, látogassa meg a főispánt s a baranyavári ismerősöket.

— A grófnőnek azt üzenem, azért, hogy te itthon vagy, mindig van időm az ő számára.

Niczky egykedvű arcza földerült, a hogy Szirmai belépett. Dolgozó szobájába vezette, ahol nem sok nyoma látszott a főispán szellemi tevékenységének; se könyvek, se írószerek nem voltak benne, hanem vadász-trofeumok, medve bőrral beterített széles diván, mindenféle rejtett fiókkal ellátott szekrény, s híres nyilgyűjtemény-több nevezetes tegezzel. Ezen kívül zöld zsinóron függve, két eredeti Van Dyk kép, egész vagyron. S a szentmárk-téri lovasszobor miniatúr bronzutáuzata.

A főispán finom, erős pálinkával kínálta meg vendégét, a mit az nem fogadott el, sőt még csibukra sem akart rágyujtani.

— A grófné kilovagolt. Szenvedélye a lovaglás. Ugy-e takaros asszony vált belőle? Azt hiszem, hogy feltűnést keltek vele Bécsben.

— Bécsben töltitek a telet?

— Még kérdezheted? Csak attól félek, szomorú farsangunk lesz az idén, a súlyos béke föltételek miatt.

Szirmai leült egy kis négyszögletes márvány asztalhoz, míg a főispán hanyat feküdt a medvebőrös diványon, hosszú lábait kedvére kinyujtóztatva.

— Nem vagy jól tájékozva méltóságos uram. Bécs olyan, mint egy könnyelmű asszony: tekintet nélkül a férj anyagi helyzetére, mulat és . . . mulat. A gyalázatos békét örömrivalgással fogadta. Kivilágította az ablakokat, mint nagy győzelmek idején. Az elveszett tartományokkal nem törődik; csakhogy ő megszabadult a Napoleon lidércz-nyomásától . . . Mit bánja ő a birodalmat, mi köze neki a császár bánatához és szégyenéhez, mikor ő szabadon vehet lélekzetet? A bécsi lakosság ör-

vendezése vérígható bajok tünete. A társadalom süllyedésének és hanyatlásának ily szomorú jelensége előzte meg a római világbirodalom bukását és végső felosztását.

Niczký hidegen rázta a fejét.

— Én nem tulajdonítok oly nagy fontosságot a bécsiek örömének. Bécs lakáj volt mindig s csak hirből ismerte a szabadságot. Az én borotvált képű ficzkóim, meg vagyok róla győződve, ép úgy örülnének a halálom napjának, mint ahogy örültek a lakodalmamnak. Nagyobb baj volna a birodalomra, ha a francia győzelmek hírére mi magyarok világitanánk ki ablakainkat. Mi, szabad nemzet...

Szirmai szeme elborult. Naptól elsütött arcza még sötétebbnek látszott, ahogy aggódva maga elé nézett.

— A mi helyzetünk sem rózsás. Haldokló nép vagyunk. Két táborból áll a magyar közélet, s mindkét tábor jelszavak rabja. Mi, akik a kormányt támogatjuk, nem vagyunk elég népszerűek arra, hogy átvegyük a nemzet vezetését. A vármegyék pedig mindent megakasztanak, még azt is, ami jó és üdvös, ha az felülről jön. A felülről és alulról kiinduló reform-eszmék így ellensúlyozzák egymást. S az ország egy pontra befalazva, a mozdulatlanság kinját érezve, áldozata lesz a pártok önző küzdelmének...

A főispán könnyedén sóhajtott.

— Mindez úgy van. De ki tehet róla?

Hangjában lemondás volt és keleti fatalizmus. Szirmai felpattant a székről. Egy bronz papírvágó kést vett a kezébe, azzal hadonázott indulatosan.

— Ki tehet róla? Mindnyájan. Te is, én is,

ő is. Valamenyien : pártok és politikusok, Bécs, a hadsereg, az udvar, sőt maga a király. El vagyunk maradva, el vagyunk rongyosodva, főuraink németek, a nemesség sérelmi politikával lopja a napot, utaink rosszak, népünk tudatlan, iparunk és kereskedelmünk nincs, irodalmunk vérszegény. Mindenünk hiányzik ahhoz, hogy helyet foglalhassunk a művelt nemzetek sorában, pedig mindenünk meg volna hozzá, hogy erősek, hatalmasok, gazdagok, műveltek legyünk. S mindez miért van így? Mert nálunk mindenki háborút visel — mindenki ellen. A nemzet jogait félti, a korona tekintélyét. A főuraknak csak kastélyuk van Magyarországon, de hazájuk Bécs. A nemesség alkotmányunk épségeért harczol... Micsoda alkotmányért? Azért, amely erős vára néhány százezer nemesnek, de kívül hagyja jogok nélkül a népnek millióit?

Niczky gróf nem szakította félbe Szirmait. Megvárta, míg bevégezti keserű beszédét. Azután, az óralánczán függő sokféle csecsebecsével játszva, szárazan mondá :

— Népnek milliói! Mintha ezt a frázist hallottam vagy olvastam volna már valahol . . . A francia forradalom történetében, Ugy látszik, édes Ádi, a francia seregekkel ellenség gyanánt állva szemközt, alkalmatlan féreg gyanánt, a sansculotteokról rátok ragadt valami . . . De ez csak elmefuttatás, úgy-e, s házi használatra mondtad el?

Szirmai észretért. Ha a magyar társadalommal nem akar meghasonlani, ha utat akar törni eszméinek, terveinek : a népnek millióiról mélységesen hallgatni kell. Leült újra, s mintha heves föllépése valakire, — a nagy Petőre — emlékeztetné, elrestelte magát.

— Az a forrása minden bajnak, hogy bizalmatlanul néz egymással farkasszemet király és nemzet. A királyi ház nagy, európai céljai kivételében mindig szemközt találja a megyék ellenállását. S mikor a nemzeti erő merész szárnyalással magasra emelkednék, leteríti, — úgy, hogy földre zuhan, — a gyanakvó kormányzati politika . . .

— Világ kezdete óta harczban áll a hatalom és a jog; a király hatalma a népnek jogával. Ezen nincs mit keseregni, mert nem lehet rajta változtatni.

Szirmai most már lecsendesült. Magába mélyedve, elgondolkozva ült helyén. Mintha lekötötte volna szijakkal magát, keze meg sem mozdult. Minden erősebb hangsúly, színészi lendület nélkül, egy komoly férfi megingathatatlan elhatározásával mondá :

— Én megkísértem . . .

A főispán ránézett. Tűzben égő kék szeme, nyugodt, szép arcza, homlokának határozottsága elárulta, hogy amit mondott, az nem üres szónála, lelkének erős, szent meggyőződése.

— Na jól van, Ádi . . . Minthogy azonban valahol a dolgot mégis csak el kell kezdeni, a küszöbön álló tisztujjitáson, föléptetünk alispánnak . . . Megállj, megtudom, haza jött-e már a feleségem ? Vele legalább nem beszélhetsz politikáról . . .

*

Pető érkezettnek látta az időt, csapást mérni vetélytársára. Nehogy azonban idő előtt elárulja magát, feltűnően kedvében járt s csaknem naponként fölkereste. Nem hiába tanult az

utóbbi időben olasz mód szerint vivni, politikájában is alkalmazta az olasz kardvívás elméletét : a villámgyors dőfést, a dőfés után a hátraugrást, a gyakori és meglepő állásváltozást, ami az ellenfelét zavarba hozza.

Szirmai viszont résen volt. Tudta, hogy az erőszakos, hiú ember, iránta feneketlen gyűlölséggel viseltetik, hogy tehát az elővigyázatnak legelemibb követelésével él vele szemben, ha nem engedi őt lelkébe pillantani.

Különben is Pető fékezte most véres gúnyját. Szirmai komoly ütközetek egész sorában megállotta helyét. Az ő győri futásukat nemzeti vig eposzszá dolgozta föl a nép képzelete. Ez a győri futás, bár különben az egész magyar nemesség szégyene volt, sebezhető gyöngye oldala most neki. Jobbnak látta epedő hárfahangokon szóllani Szirmaihoz.

A nagyasszony sokat beszélt fiával Elza grófnéről. Szeretettel beszélt róla, az olyan öreg asszonyok gyöngédségivel, akiknek fíjuk van, de leányuk nincsen.

— Kedvében kell járnod a grófnénak, mert nagyon jó volt hozzám.

— Kedvében járok, anyám, de bizonyos határokon belül. Mert végre is szép, fiatal és másnak a felesége . . .

Szirmainé nem akarta fiát elérteni. Sőt, mert észrevette, hogy Niczkyné szívesen van fia társaságában, alkalmat adott nekik arra, hogy magukat bizalmasan kibeszélgessék.

Mindenféle ürügyek alatt magukra hagyta őket. Ha fia előbb lovagolt ki s Elza beszóllt a kerítésen, utba igazította. Megesett, hogy Niczkyné olyan időben látogatta meg, mikor Ádám nem

volt otthon. Ilyenkor leültette, tartóztatta mindenféle czimen, legszebb almáival kínálta meg. Azallatt kiküldte fia keresésére cselédeit a szélrózsa minden irányában, s tűvé tette érte az egész várost.

Niczkyné gyakori látogatása végre is szemet szurt a kisvárosban. Szirmainak fülébe ment a dolog, s aznap este igen komoly beszélgetése volt anyjával.

— Ha te arra adsz fiam, amit a világ beszél, akkor sohasem leszesz ura a magad akaratának. Nem lehet férfi és nő között tiszta, becsületos, minden utógondolat nélkül való barátság?

— Lehet. Csak hogy az ilyen barátság száлка az emberek szemében. Senkisé sem hiszi el, hogy nem lépjük túl a barátság határait. Ok nélkül gyanuba keverünk egy nőt. Pető már most is köszörüli a nyelvét rajtunk. Persze óvatosan, mert egy nő hiréről van szó, s tudja jól, hogy ebben az egyben a tréfát nem ismerem.

Szirmainé szeme könnybelábadt.

— Mily rosszak az emberek. S az a Pető, aki úgy járt utána, mint valami kiéhezett komondor, — még neki áll feljebb! Szeretném látni, föl meri-e valaki tenni rólam, aki becsületben őszültem meg, hogy . . . hogy szemet hunyok oly dolgokra, amiknek véghezvitelére a fiam úgy sem volna képes, mert nem úgy neveltem . . .

. . . A korteskedés az alispáni állásra az egész megyében megkezdődött. Amily lassan, kéz alatt indult meg, oly fenekestől fordított föl mindent.

Szirmai mellett a főispán, vele a főuri körök. E köröknek nagy volt a befolyásuk az ugy-

nevezett bocskoros nemességre, amelyet mozgósítottak.

Pető eleinte a szinfalak mögül igazgatta az ellenmozgalmat. De temperamentuma végre is felülkerekedett. Izzó, szenvedélyes izgatást kezdett Szirmai ellen, faluról falura, nemesi kuriáról nemesi kuriára járt fáradhatlanul, s úgy föllovalta ellene a középnemességet, hogy azok közül Szirmai kevés szavazatra számíthatott.

Az, hogy a főispán becsületkérdést csinált magára nézve Szirmai megválasztásából, kapóra jött neki. Mind a kettőjükkel számadása volt. Az Elza grófnő kosarát és tréfás kelepczéjét is most akarta megboszulni.

A gyűlölet erőt adott neki. Két hét óta nem feküdt ágyban. Két hét óta ivott, tósztzott, muzsikáltatta magát reggelig, bár Niczky azt üzenté neki, hogy ne igyék előre a medve bőrére. Mint egy égő petroleum-forrás, úgy lángolt s oly sötét füsttel égett. Tűzbe borult tőle az egész birtokos osztály, amely Szirmaiban a maga természetes ellenségét, az udvari körök kegyeltjét látta.

— A főherczeg vezérkari főnökének hadsegéde volt . . .

Pető csak annyit mondott róla ; de oly nyomatékkal, annyi rejtett gyanusítással, mozgékony, barna arczának, nagy szemének oly leirhatatlan elváltozásával, hogy a közvélemény Szirmaiban legalább is hazaárulót látott.

A főispán sem volt rest. A főnemesség körében husz ezer forintot gyűjtött össze választási czélokra. Elhatározták a köznemesség teljes begyűjtését. Hogy a kortestanyákon, ahol örökösen zugott a muzsika, a népet összetartsák,

minden tiz választó mellé tizedest, minden száz mellé századost rendeltek a legkipróbáltabb kor-tesekből.

Pető gondoskodott, hogy vérigsértő gúnydalok terjedjenek el a népben Szirmairól és a főispánról. E gúnydalokat mindenfelé énekelték. Egy éjszaka épen Szirmainé ablaka alatt kegyetlen macskazene kíséretében.

A választás napján mind a két tábor nagy erővel gyült be. Pető megtette utolsó intézkedéseit. Sastollas, fekete kalpagja mindenütt feltűnt, ahol reá szükség volt.

Niczky, az elkeseredett hangulatra való tekintettel, két század katonaságot „requirált.” A hessenhamburg gyalogság feltűzött szurony-nyal kordont vont a pártok között. A katona nem értette sem a nagy lelkesedés, sem a nagy elkeseredés okát. Csak nézte közönyösen a szélben lengő nemzeti színű zászlókat, nézte irigyen a csapra vert hordót, a tántorgó népfeliséget, amint magáról a nyílt piacon megfélekedezett.

Bár hideg volt, sőt éjszaka fagyott, a tisztujitást a megyeház udvarán ejtették meg.

Hosszu, zöld posztóval beterített asztal körül ült a főispán, mellette a tisztikar, selyemnek, bársonynak, szkófiumnak, arany- és drágaköveknek ragyogó pompájában.

Pető pártja ügyes és élelmes lévén, egy nagy kigyónak erős veszedelmes szorításával, az asztalokat fogta körül.

Amíg a régi alispán leköszönt, s a megye pecsétjét átadta, addig csöndesen viselték magukat a Pető népei. Az udvar valamennyi szegletében cigányok muzsikáltak. Más-más nótát húzott mindenik, amiből éktelen zenebona támadt.

Ezalatt a kortesek tüzelték embereiket. A jókedvű kompániának nem kellett sok biztatás. Egymásra kiabáltak, egymást fokossal megfenyegették, itt-ott összementek, s a zöld asztal felé oly rohamot intéztek, hogy a főispán, kiküldve a szavazatszedő bizottságot, föltette kalpagját, ami a gyűlés felfüggesztésének jele volt.

Lassan mentek föl az urak a megyeház lépcsőin, a főispán hivatalos helyiségébe, ahol ragyogó hölgytársaság várta a szavazás eredményét. Elza is köztük volt. Hófehér, hattyúprémes ruha volt rajta, amely nagyon kitüntette szőke szépségét. A nagyasszony is ott ült. Fekete mentében, fekete ruhában. Csak a nyakában villogott egy sor vörös gránát, boldogult férje nászajándéka.

Szirmai, akin könnyű megszín dolmány volt, Elzával beszélgetett, mikor odakinnt nagy ordítás kerekedett. Petőnek, aki mogorván, harapós kedvében nézte a fényes társaság felvonulását, pokoli gondolata támadt. A fölállított pártok erejét összemérve látta, hogy Szirmainak néhány száz többsége van. Itt már nem segít egyéb egy nagy verekedésnél. Ha vér fog folyni, ha a katonaságnak közbe kell lépni, Szirmai mandátumán folt esik. A kiontott vér kíséni fogja az ő hivatalos működését, közgyűlölet tapad hozzá, lehetetlen lesz sokáig megülni tövisekkel kipárnázott alispáni székében.

A főkolomposoknak kiadta a jelszót.

— Nézzétek meg fiaim mit csinálnak odafönt. Nehogy a szavazatszedők összebeszéljenek.

A nyolczszáz főnyi tömeg nagy rivalgással megindult. Feltörtetett a lépcsőkön, a mely majd leszakadt alatta s mind feljebb nyomult.

A hajduk a tömeget nem tudták viasszaszo-
ritani. A szárnyas ajtót már-már betörik s ellepik
a főispán helyiségeit, mikor Szirmai néhányad ma-
gával, kivont karddal állott utjukba, hogy a höl-
gyeket megvédelmezze.

Az elöl állók visszahökkentek egy pillanatra,
de alulról erősen szorítva kardot huztak ők is.
Ebben a válságos pillanatban a piaczon fölállított
katonaság rohamlépesben nagy dobpergés közt
megindult.

— A katonaság, a katonaság! — hallatszott
az udvaron s a választók hanyatthomlok rohan-
tak le a lépcsőn, nehogy két tűz közé kerül-
jenek. Odalent azután szépen összeverekedtek.
A veres nadrágos cigányok a kőfalon átmászva,
eszük nélkül futottak haza, hegedűjüket hónuk
alatt szorongatva.

Pető, elérve célját, kezdte csittítani és rend-
beszedni az embereit. Mindenütt ott volt, ahol ve-
rekedtek, roppant testi erejével szétválasztva őket.

Nagy nehezen helyre állott a rend. A táborok
zászlóiak alá gyűltek ujra s a szavazás kezdetét vette.

Szirmai mindig elől járt egy-két száz sza-
vazattal. Pető, a ki összefont karokkal állott az
urnánál, egykedvűen fogadta az eredményt, sőt
egyszer gunyosan odaköszönt a karzaton ülő
Elza grófnőnek. Nagy csontos fejének tűzkohó-
jában forrongtak a diadalmas gondolatok. Ez a
győzelem, pirrhusi győzelem. A véres alispáni
szék olyan lesz Szirmainak, mint a Dózsa György
izzó vas trónja: a becsülete, a hire, a jövője
elég rajta.

Máris ellenségévé tette föllépésével az egész
közbirthokosságot. A nemesség hitehagyót lát benne,
— bár sohasem számította magáénak, — a ki a

főnemesség keztyüs tenyerén s a tömegek hátán akar magasra emelkedni.

Eletveszélyes sebet kapott a főispán is. Szerencsétlen kezű kormányzónak bizonyult, a ki elszabadította lánczukról a szenvedélyeket, s fenekestől felforgatott minden rendet a gondjára bízott vármegyében.

Fejét kezére támasztva várta az eredmény kihirdetését és álmodozott. Igen, álmodozott. Olajbarna, magyar arcza melanchólikus volt e pillanatban. S valami rejtélyes szépség volt ajkai körül és a tekintetében.

Halotti csöndben hirdette ki a főispán a szavazás eredményét. Szirmai tábora eget verő éljenzésben tört ki, a karzatról a hölgyek zsebkendőjüket lengették.

Pető szót kért. Nyugodt, gunyos, fölényes mosolyával nézett végig a győztes táboron. Látszott rajta, hogy szenvedélyes szónoklatának minden erejét harcza viszi, hogy vetélytársának választását örökre megbélyegezze.

De a főispán nem neki adta a szót, hanem Szirmainak, a ki szólásra előbb jelentkezett.

Ott állott a terem másik végén, szemközt ellenfelével. Nyulánk alakja még csak ki sem egyenesedett. Könnyedén előrehajolva, egyik kezét kardja markolatán nyugtatva, látszott rajta, hogy nem szónokolni készül, csak arra törekszik, hogy világosan és szabatosan mondja el gondolatait.

Pető, kezét csipőjére téve, nem vette le róla szemeit. Azután udvarias főhajtással a főispánhoz fordult.

— Méltóságos uram, a szólás joga az enyém. Tisztelt barátom ráér megköszönni a közönség bizalmát, de én, pártom nevében, óvást

jelentek be a választás ellen. Ezt az óvást, szeretném — ha ő méltóságának nincs elenére, — röviden megindokolni.

Minden szem Szirmai felé fordult. Nem nézett rá ellenségére. Szeme, a melynek komoly, nyugodt pillantása nem árulta el, mi megy végbe lelkében, a karzaton az édes anyját kereste.

A nagyasszony fehér haját, csipkés, fekete főkötőjét, jóságos ránczos arcját meg is találta az Elza grófné szép szőke fejének társaságában. A türelmetlen, nyugtalan érdeklődést épügy nem érezte meg, mint annak a roppant levegőszlopnak a nyomását, a mely reánk nehezedik. A rajta nyugvó száz meg száz szem nézése nem hozta ki sodrából!

Erős csengő hangon beszélt.

— Hálás szívvél mondok köszönetet mindenkinek, a kinek megválasztásomban része volt. Oly megtiszteltetés ez, a melyre nálam sokkal érdemesebb férfiak is büszkék lehetnének. Boldog volnék, ha vármegyémet e diszes állásban szolgálhatnám; de tisztelt barátomnak (itt hidegen, kimérten mosolygott Petőre) óvását mégis korainak s feleslegesnek, sőt tárgytalannak kell kijelentenem. Azon egyszerű okból, mert én a választást — a történetekre való tekintettel — el nem fogadom. S nem is fogadtam volna el sem az ő óvásával, sem az ő óvása nélkül...

Mindenki meg volt lepve, azután meleg, szívből jövő éljenzés hangzott fel a terem minden zugából.

Pető arcza olyan lett, mint a szürt viasz.

Tágra nyílt szemekkel bámult Szirmaira, a ki egy egyszerű, okos cselekedettel ismét fölébe kerekedett.

XIV.

Bécsben mulatnak.

A magyar kancellária egyik mogorva szobájában Szirmai Ádám nagy iratcsomókkal bástyázta körül magát.

Zsebórája, a melyet kitett az asztalra, félkettőt mutatott. Félórája volt még az ebédig s így átnézte mégegyszer mindazt, a mit délelőtt feldolgozott. Munkájában nagyító üveggel sem tudott hibát fölfedezni.

Az ő előterjesztései rövidek, világosak, de a dolgok lényegébe hatolók voltak. A kancellár a legnehezebb és legkényesebb ügyeket bizta rá.

Mert pontosság, alaposság és föltétlen megbízhatóságon kívül, egy kiváló tulajdonsága volt: valami csodálatosan józan, elfogulatlan ítélet. Tehát olyasmi, a mi hivatalokban ritka, mint a fehér holló.

Épen elvégezte a „revíziót.” Hátradőlt egyszerű faszékében s gondolatait szedte össze. Elmegy ebédelni a Macskásiba. Azután látogatást tesz Metternich titkáránál, a kitől meg fog tudni egyetmást. A Metternich villából a nyergeshez megy, új szerszámot rendel a hátas lovának. Onnan visszajön és leveleket ír. Még pedig ezuttal

hármat. Egyet az anyjának, másikat a nádorispán egyik fogalmazójának, harmadikat Baranya vármegye egyik esküdtjének. A két utolsó levél arra való, hogy megbízható értesüléseket szerezzen, milyen világ van ottan?

— Nem felejtettem el valamit?

Miután néhány percznyi tünődés után reájött, hogy: nem, kezdte összeszedni a sátorfáját.

Kezét megmosta a sárgaréz mozdótálban, szappannal és kefével tüntette el ujjáról a tinta-foltokat. Azután megnézte magát a fali tükörben. Egészséges, jókedvű arcán nyoma se látszott a fárasztó irodai munkának.

Már menni akart, mikor az ajtó megnyílt és kutyabőr keztyűjét huzva, Szörényi lépett be. A borotvált arcú, legujabb divat szerint öltözött fiatal ur, ibolyaillatot árasztott. Tele lett tőle a szoba. Koczkás nadrágja, hosszú, aranygombos, sötétzöld gérokkja, joujoukkal tele aggatott óraláncza, gyűrűktől megrakott keze, egyszerre elvette a hiatali szoba mogorvaságát.

— Alig találtam hozzád. Na hallod, a magyar kanczellária tanácsosának egyetlen dolog a második emeleten lakni s még hozzá ebben az udvarra néző sötét rókalyukban.

Szirmai körülnézett a szobában. Azt nézte, hová ültesse elegáns látogatóját. Végre a keskeny, kényelmetlen ripsz-diványt ítélte legalkalmasabbnak. Összenyalábolt néhány iratcsomót s helyet csinált a diványon barátjának.

Szörényi nézte, mit művel.

— Nem ülök le, ne fáradj.

— De csak nem viszed el az álmomat?

— Elviszem én. Sőt magadat is elviszlek.

Résztveszünk a menetben?

— Micsoda menetben?

— Filiszter. Hát nem tudod, hogy ma van január huszonkettedike?

Szirmai kék szeme jókedvűen megcsillant.

— Igazad van. Ma van a napja a híres szánkázásnak. Csakhogy még nem ebédeltem.

— Majd eszünk valamit Schönbrunnban. Hiszen mi — te mint kanczelláriai tanácsos, én mint a legfiatalabb és legzöldebb osztrák diplomata — a császár konyhájára tarthatunk igényt, a kongresszus egész ideje alatt.

Szirmai gondosan bezárta az íróasztala fiókját, még egy tekintetet vetve asztalára.

— Szegény Ferencz. Ötvenezer forintjába kerül naponként a kongresszus tagjainak, kíséretének szerencselovagjainak és léhűtőinek megvendégelése. Hát még a felülmulhatatlan, ragyogó udvari ünnepélyek, a melyeknek szeptember óta se szeri, se száma. Mindez nagyon apasztja háromszáz milliócska megtakarított privát tőkéjét.

A fiatal diplomata tiszteletlenül nevetett.

— De csak hadd költse. Metternich megtanítja őt a fejedelmi fényűzés művészetére.

Szirmay félbeszakította.

— Megállj csak. Ugy is hozzád készültem délután. A délutáni tervem többi része maradhat holnapra. A leveleimet meg este is megirhatom. Jól van, nem veszitek sokat, ha veled megyek.

— Na, csakhogy elhatároztad magad. Egy idő óta örökösen a hivatalodat bujod, igazi penészvirág lesz belőled. Az barátom nem járja. Tőlem tanulj hivataloskodást, meg a hercegtől. Pedig nekünk mégis csak több a dolgunk: Európa ügyeit intézzük. S még se dolgozunk soha.

— Igen, Európáét. A te Metterniched nagy

kópé. Nekem tetszik. Hiába, ő szőtte a hurkot a Napoleon nyaka köré. Pitt azt hiszi, ő buktatta meg Bonapartét makacs, háborus politikájával, pedig Metterniché az érdem. Anglia is csak egyik sakkfigura volt e Metternich eszes, mesteri játszmájában . . . Megnézem, van-e pénz nálam? Van. Ha úgy tetszik, mehetünk. Hanem az ablakokat nyitva hagyom. Az ibolyaszag, ami belőled árad, elhitelem, hogy otthon járok a baranyavári erdőben. S ha haza gondolok, nehezebben megy a munka.

Lementek a rozzant falépcsőn. A szük, sötét folyosón mécsek égtek. A báránybőr kucsmás, magyar libériába öltözött kapus barátságosan köszönt Szirmainak. Ez szóba állott vele.

— Délután nem jövök be, öreg. Ha levelem érkezik, küldje a lakásomra. Fogja, itt van a szobám kulcsa. Az ablakot nyitva hagytam, ne hogy éjszakára úgy maradjon.

Mikor gyalog a József-térre értek, a menet már megindult. Roppant néptömeg bámulta a ragyogó menetet, csak nehezen tudtak átvergődni szánkájukhoz. Harmincznégy szánkán ültek a fejedelmek és főherczegek, haton meg a kíséret.

Elöl Ferencz császár ült az orosz cárnéval. Azután Sándor cár Auersperg Gabriellával. A dán király Mária orosz főherczegnővel, a porosz király Zichy Juliával, a ki neki nagyon tetszett. A bádeni nagyherczeg Lazánczky asszonynyal, a főudvarmesternővel, s így tovább.

Valamennyi szán az udvartól került ki. Gyönyörű lovak voltak az aranyozott szánok elé fogva. Himzett bársony terítő volt a lovakon, tele hintve finom hangu, apró ezüst csengőkkel. Mind a hat lovon lovász ült, pofoncsapott kalappal, hófehér parókával.

A hölgyek értékes bundákban és kalapokban jelentek meg.

Szirmai és barátja megállottak a József-tér szökőkútjánál, onnan nézték végig a hölgyek öltözetét és szép arczát. Szörényi minden öltözetet megjegyzett magának, hogy anyjának mindent apróra megirhasson.

— Nézd Castlereagh ladyt. Az angol nagykövet neje bizony régészeti lelet. De nézd, micsoda kiáltó színű schawlja van, s minő szalmasárga, fiatalos ruhája . . . Zichy Juliáról megtudhatjuk, mi a porosz király kedvelt színe, mert az imádandó Julia csak az ő kedvéért öltözködik. A cseresznyepiros szín jól illik fekete hajához . . . Boldog király, micsoda cseresznye-szüretben lesz része a schönbrunni melegházak langyos levegőjében . . . Fuchs grófnő ponceau-színben pompázik. Ez az epedés színe. Mert ő még eped . . . Nincs gavallérja se a fejedelmek, se a főherczek közül . . . Ha kedvez a szerencse, én csapok föl lovagjának.

Szirmai érdeklődéssel hallgatta barátja fecsegését. Egyszer csak Elza grófnőn akadt meg a szeme. Metternich mellett ült. Világos-kék bársony ruhája még inkább kiemelte arcának és hajának fénylő szőkeségét. Kalapján hófehér strucztollak lengtek.

Ahogy Szörényi Metternichet a szép asszony oldalán meglátta, halkan nevetett.

— Ah, a herczeg legujabb szenvedélye. Nincs négy napja, hogy a Leuchtenburgi herczegnővel föl hagyott, ma már Niczky grófnőre vetette a szemét . . . Ni, a grófnő ide mosolygott. Köszönt is neked. Ismered talán?

Szirmai kedvetlenül vállat vont.

— Ha nem ismerném, nem köszönt volna. A diplomata lopva reánézett barátjára.

— Ülünk föl mi is, mert különben elmara-dunk a menettől, s te nagyon későn jutsz hozzá az ebédhez... Ha ugyan van még étvágyad...

— Miért ne volna?

— Azt gondoltam, a grófnő...

Szirmai fölszállott a szánkóba, a medvebőr takarót föl húzta a térdéig, s az ülés jobb oldalán kényelmesen elhelyezkedett.

— Te nem is diplomata vagy, Béla, hanem szinműíró. Mert a képzelő erőnek nem közönséges mértéke kell ahhoz, hogy két egyszerű tényből: abból, hogy Niczky grófnő Metternich mellett ül, s abból, hogy én a grófnőt ismerem — szerelmi tragédiákat kovácsolj.

— Nono, — mondá Szörényi s oly arczczal ült be barátjához, mint akinek vidám és el nem oszlatott kétségei vannak...

Vadmacskával bélelt bundájába behuzódva, a két barát jó ideig hallgatott. Szirmai a havat nézte, a téli napfényben szikrázó hómezőt, a fehérbe öltözött fákat, amelyek felett fekete varjak repdes-tek, mint a fehér vállu Elza grófnő felett a Metternich bűnös gondolatai.

A diplomata törte meg a hallgatást. Egy darabig közönyös dolgokról beszélgettek. Végre Szirmai elüzve magától a multak emlékeit, rátért eredeti szándékára, arra, amelyért ő Szörényit meg akarta látogatni, — a kongresszusról kezdte ki-fakgatni. Mennyire haladtak a megbizottak? Elő-készítették-e már kellőleg a vitás kérdéseket? Van-e közeledés az osztrák és orosz fölfogás között a lengyel kérdésben? Mi lesz Francziaországgal? A forradalom zivatarában kiöntött tengert, a mely fél

Európát elárasztotta hullámaival, vissza tudják-e szorítani medrébe a szövetséges hatalmak, — visszaszorítják-e, előbbi határai közé?

A diplomata az előttük haladó szánra ügyelt. A szán elébe fogott lovak megijedtek valamitől és megbokrosodtak. Csak akkor válaszolt Szirmai kérdésére, mikor az udvari kocsis megfékezte és lassu ügetésre bírta a tüzes, ideges állatokat.

— Hogy halad-e a kongresszus? Hogyne haladna. Szeptember óta ma vesz részt a tiszteletére rendezett harminczhatodik ünnepen. Ez a sok ünnepség belekerült Ausztriának sok, sok milliójába. S így már is van a kongresszusnak egy kézzelfogható haszna: az állami csőd szélén levő Ausztriáról — e nagyszerű költségekre való tekintettel, — bizonyára azt hiszik, hogy csak színlelte a pénzügyi nyomorúságot, s valójában gazdag ország, tejjel-mézzel folyó Kanaán.

Szirmai összeránczolta homlokát.

— Ne gyakorold rajtam az elmésségedet. Azt szeretném tudni, a sok dinom-dánom között megszületik-e valahára Európa új rendje?

A fiók-diplomata megütődve nézett társára.

— Hogyan, te azt hiszed, tréfálok? Szegény barátom, a kanczellária nagyon egyoldaluvá tesz téged. Ugy vagy, mint a francia gyümölcsfák, amelyeknek ága sodrony által megjelölt irányban nőhet csak. Te a kongresszust eszköznek nézed, pedig önczél. Amíg a kongresszus tart Metternich kápráztató szellemessége, ügyes mesterkedése, az idegen államok összeveszítése és rászedése: eltakarja Ausztria gyöngességét. Metternich lefőz mindenkit és mindenkinek tuljár az eszén, ennél fogva azt hiszi a világ, hogy Ausztriának van legtöbb szava a nemzetek tanácsában. Ne nézd le

hát a sok ünnepélyt : a katonai parádékat, a fáczán-vadászatot, a nagy futtatást, a hangversenyeket, bálakat, ebédeket. S ne nézd le az apróbb össze-jövedeleket sem : a szalonok cselszövényét és szerelmeskedését, a Zichy Julia délutánjait, a bástyán való esti sétákat, s a politikusok hűségét, akik magasabb állami czélokból szarvakat engednek rakatni maguknak a fiatal, daliás czár és a zárkózott mogorva porosz király által. Mindez politika, a Metternich politikája. A kongresszus Ausztria ujjaszületése. Napoleont a háboruk tették félelmetessé és nagygyá, Ausztriát a bécsi kongresszus... A kongresszust befejezni annyi, mint időt engedni a világnak, hogy mámore, amelyben a mi rozzant államunk oly erősnek látszik, elpárologjon. Ahogy a bálók gyertyái elalszanak : a nappali világításban újra meglátszik ránczunk, ijesztő soványságunk, Ausztriának rejtegetett, tehetetlen öregsége...

— De ez örültség.

— Nem annyira, mint gondolnád... Metternich nyújtja a kongresszust, nehogy valahogy véget érjen. Napról-napra változtatja álláspontját. Ma Oroszországot hitegeti, holnap Anglia mellé áll. S lélegzethez sem engedi jutni Poroszországot. Egyetlen kérdést sem enged megoldani. És mikor a nagyhatalmak már megegyeznének, föltüzeli az apró német államokat, amelyek képtelen és lehetetlen követelésekkel állanak elő, s összeveszítik Európát. Egyetlen ember van, aki belát a Metternich kártyájába, az orosz czár. Micsoda küzdelem folyik e két ember között a színpalak mögött ! A czár még a nőknél is utjában áll a szép Kelemen herczegnek, s ha teheti, a szeretőit is elhalászsa az orra elől. Dühében olykor legazemberezi a

herczeget, de titokban őt tartja a század legnagyobb állam-művészenek. Viszont Metternich az egyetlen, aki a czárt a maga valóságában ismeri. Naivnak, lovagiasnak, gyenge szívűnek, nagylelkűnek tartja őt a világ. Pedig ravasz, önző, számító. Oroszország nagy célját szeme elől soha sem téveszti... Vele gyűlik meg a baja leginkább Metternichnek.

Szirmai arczán meglátszott, hogy erősen figyel. Meglepte őt ez az új világítás, s kezdte becsülni a zöld diplomatát, akinek zsebkendője és ruhája ibolya illatot árasztanak, de aki elég világosan lát. Szörényi észrevette a hatást, amit beszéde barátjára tett. Elmosolyodott.

— Ne csodáld, hogy ezeket tudom. Bizalmas óráiban mindezt elmondja nekem a herceg. Nincs senki, aki élesebb gunynyal szólana a kongresszusról, mint ő. Petróleummal öntögeti le a fejedelmet, a főhercegeket, a diplomatákat, de legjobban magát és Talleyrandot. Leönti és aztán meg is gyújtja. Szemünk láttára égnek hamuvá e büszke nagyságok. S a föld színével válnak egyenlőkké a világ hatalmasai...

— Becsülöm érte Metternichet. Mert akkor volt ő nagy, mikor Napoleont törbe csalta, mikor Ausztria szövetségével hitegette s egy szép napon egyesítette ellene egész Európát. De ez a szerep: ez a czigánykodás, bűvészkedés, szemfényvesztés, komédiázás, — szóval a kongresszusnak ez az állandósítása nem méltó az ő nagy tehetségéhez. Végre is mit akar? Örökké csak nem tarthatja bolondnak a népeket? A vége az lesz, hogy Ausztria, sokszínű játékával, mindenkit ellenségévé tesz, valamennyi barátját elveszíti...

A diplomata egy ideig hallgatott. Azután kitört belőle a lelkesedés.

— Nagy művész Metternich. Örök mintaképe az igaz diplomatának. Szépsége, szellemessége, könnyelműsége, vidámsága, fényüzése, pazarló hajlama, szerelmeskedése: mindez a politikának áll szolgálatában. S főleg a szerelmei. Minden nagyobb sikerét az asszonyoknak köszöni. Nem tudnak neki ellenállani. Segitik, támogatják, szolgálják. Napoleon ellen, legfőbb támasza, Napoleon legkedvesebb huga volt, a Murat felesége, aki nagyon hirbe hozta magát vele. Ellenségei azt mondják, a herczeg kéjencz. Rosszul itélik meg. Oly bölcs mérsékletet tud tanusítani a szerelemben, hogy hihetetlen... De méltányolja és megbecsüli azt a világmozgató erőt, ami a nők szépségében, hűségében, árulásában rejlik...

Bécs valamennyi női szalonját mozógsította a kongresszus tagjai ellen. Minden szép asszony az ő szövetségese, minden légyott őt szolgálja, a tiltott szerelmi viszonyok valamennyi arany pókhálója az ő kövér legyeit fogdossa össze... A főúri hölgyek s az énekesnők egyképen szolgálják szépségükkel és ifjuságukkal az államot... A czár virágról-virágra röpked, s a porosz király Romeó módjára epekedik a Zichy Julia hálósobája küszöbén... S mindezen finom cselszövénynek szála az ő fehér, nőies, mégis erős kezében fut össze... Azalatt pedig szépen összevesziti a kisebb és nagyobb államokat, összebonyolitja, huzahalasztja a legegyszerűbb kérdéseket. S a boldog Ausztria közvetít, hol egyik, hol másik javára dönt, s teli hold módjára már is úgy ragyog újra Európa égboltján tekintélye és nemzetközi állása, mint az utolsó másfél száz esztendő alatt soha.

Szirmai hevesen szakította meg barátjának Metternichre mondott lángoló dicséretét.

— Szóval, Metternich és az egész diplomáciai kar, nem tudnak kisütni semmi okosat államaik javára. Azon igyekeznek tehát, hogy legalább az okosság látszatát megóvják. Úgyesen csoportosítják a semmittevést. Az emberek hiúságára, gyöngeségére, hibáira, alacsony szenvedélyére akarják építeni Európa jövőjét. Nem annyi ez, mint futó homokra építeni? Attól tartok, a kongresszus addig czivakodik s addig halogatja a döntést, míg Napoleon valahogy újra széttöri a ketrecze rácsát és szétugrasztja az egész diszes társaságot...

Szörényi nevetett.

— Gyermek vagy, Ádám. Napoleonról ne beszéljünk, ő már a történelemé... Aztán, az ördögbe, ha a kongresszus hosszú, mint a szentiványi ének. annak a politikán kívül más oka is van. Mikor nehéz, véres ostrom után a hadvezér bevesz egy ellenséges várost, néhány órai szabad zsákmányolást enged katonáinak... Metternich s a kisebb és nagyobb diplomátáknak nagy érdemük van Napoleon legyőzésében. Csak megérdemlik, hogy érdemök némi csekély jutalmául a kongresszus idején szabadon zsákmányolhassanak? Hogy kifosztogassák a nagyobb és kisebb udvarokat? A diplomáták ettől is, attól húznak tiszteletdíjakat... Megfizettetik magukat mindenkitől... Aratnak itt is, ott is. Anglia és Oroszország különösen kedvelik a jupiteri szokásokat. Aranyeső alakjában szállanak rá a makacs, gáncsolkodó államférfiakra...

A schönbrunni kastélyhoz értek. A csengős udvari szánok népe már a lépcsőkön tolongott. A nagy teremben „Hamupipőke“ került színre. A magas uraságok abban gyönyörködtek.

Szirmai lassan bontakozott ki bundájából.

Lába elzsibbadt, néhány perczig ott tipegett a szán körül, hogy lábában a vérkeringés meginduljon. Lelke is zsibbadt volt. Annak a romlottságnak és belső rothadásnak feltárása, amely bécsi kongresszus czimén oly veszedelmesen támadta meg a közerkölcsöket, megdöbbsentette.

Milyen kezekre van bízva a népek és országok sorsa! Ideje már, hogy a hozzá hasonló önzetlen és becsületes potitikusok más utra térítsék a monarchia sorsát...

Szörényi azalatt körülnézett. Mint a birqdalmi kanczellár emberét, mindenki ismerte Schönbrunnban. Hamar megteritettek kettőjük számára egy asztalt, s néhány percz mulva a császári kastély egy kis rejtett szobájában pompásan megebédelt a két jó barát, farkasétvágygyal látva hozzá a francia szakács sültjeihez és a császári pincze hires boraihoz.

Szirmai ebéd alatt is szótalán volt. Evett, ivott, hallgatott s néha szórakozottan, bágyadtan nevetett, a diplomata egy-egy szemérmetlen udvari pletykájára.

A fényes fejedelmi társaság este indult vissza Bécsbe, fáklyafénynél.

Szirmai az előcsarnokban állott. Nézte, hogy szállanak fel, ruhájukat magasan felfogva, selyem harisnyájukat s ingerlő, apró lábacskaikat muto-gatva, a nők, mikor valaki a vállát érintette. Ahogy megfordult, Elza grófnő mosolygott reá.

— Végre megcsiptem. Maga rossz ember, kerüli a házunkat. Az a szerencséje, hogy a gróf nagyon el van foglalva egy szürkeszemű, rézhaju angol ladyvel, különben feltűnőnek találná az ön hosszú és érthetetlen távolmaradását.

Szirmainak eszébe jutott Szörényi beszéde,

fürkésző szemekkel nézte a grófnőt. Nem vett észre rajta semmit. A sima homlok megett nem tudta mi rejtőzik. Az asszonyi szem el tudja titkolni az édes bűnnek minden legkisebb nyomát.

— Minek alkalmatlankodnám én önöknél, grófnő? Az új barátok kedvéért a régiekről könnyen megfeledkezünk. S főleg ha az új barát oly szép és híres, mint Metternich Kelemen herceg...

A grófnő az egyik ujját Szirmai szájára tette.

— Halgasson... A herceg valóban ostromol. S csak a francia gárda hal meg, a magamforma fiatal asszony, a kit az ura szeret, de elhanyagol, inkább — megadja magát. Azután meg, barátom, a hazafiasság is valami! Mint a hárfán, mesterileg fogok játszani a herceg szívének hurjain. A főispán, az ön s az ország érdekében.

— Engem hagyjon ki a játékból, grófnő...

Elza grófnő kaczerán elnevette magát.

— Csak nem féltékeny, szegény barátom? Volt idő, amikor csak a kezét kellett volna kinyújtani utánam. Ám ön, az erkölcsök nevében, a kedvező alkalmat elszalasztotta... És maga? Ebben az általános szerelmi mámorban, amelyet most Bécs magából áraszt, még mindig Szent Antal gyanánt viselkedik? Na mondja, nincs senkije?

Szirmai válaszolni akart. Kemény, kegyetlen szavak lebegtek ajkán, mikor Metternich megszólította.

— Szirmai, ugy-e bár?

— Szolgálatára, herceg.

Metternich udvarias kézmozdulattal vont a társalgásába a grófnőt.

— Nem is tudtam, hogy ismerik egymást? Lássá, grófnő, az ön földije kieroszakolt tőlem a multkor valamit, amit feleslegesnek tartottam. Kieroszakolta, hogy a három szövetséges uralkodót a mult év október havában Budára utaztassam, s megmutogassam a magyaroknak. Mint-hogy szép idő kedvezett a budai utnak, s a magyar főurak nemzeti pompája még a czár szemét is elkápráztatta, a császár meg volt a tanácsos ur előterjesztésével elégedve... Fölteszem, hogy rögtön ki is szemelte bizalmas emberének... S csak még azon csodálkozom, hogy nem rendelte magához... Hivja meg, grófnő, fiatal barátunkat valamelyik délután egy csésze teára, s hivjon meg engem is...

Kezét lágyan, hanyagul oda tartotta Szirmai-nak, fejét meghajtotta a grófnő előtt s a württembergi herczeghez fordult, hogy megigézzé szellemes mondásaival...

Szörényi visszamenet, csakugyan Fuchs grófnő mellé került, a ponceau-szinü hölgy mellé, aki elhagyatva epedt a menetben, mikor a József-térről elindultak. Az epedő szinü hölgy elég szép és elég fiatal volt arra, hogy Szörényi ne hagyja epedni reménytelenül...

Szirmai egyedül szállt fel a Szörényi szánjába. Ahogy a fáklyafénytől megvilágított havat nézte, és összefont karral, gondolatokba merülve ült a helyén, drámai kép jelent meg előtte: Napoleon, mikor az oroszországi, végtelen hómezőkön, a büszke grand armeének romjaival haza felé tartott.

Mit érezhetett e nagy ember, mikor sötét homlokkal, lázban égő szemmel, lehajtott fővel a hósivatagot nézte?

S mit érezhet most a számkivetésben, mikor a győzők az időt lopják, apró fondorlatokat szőnek, egymással kis dolgokon hajba kapnak, s hosszú hajukat nem féltik a szebbnél szebb bécsi Delilák arany ollójától?... Hogy ilyen romlott, hiu, csélcsap, gyöngé, megbizhatatlan, minden nagy elhatározástól irtózó emberek győzték le, — ez valóban nagyon fájhat Napoleonnak, ha számkivetésében erről gondolkozik...

Két gyalogezred sorfala között vonult Bécsbe a királyok ragyogó menete, a hideg, ködös téli éjszakában. Száz meg száz fáklya fénye világította meg utjokat. Ebben a bizonytalan, vörös világításban, álomkép módjára tűnt el egyik szán a másik után, s egyenként halt el az apró ezüst csengetyük csilingelése.

Szirmai rászólt a kocsisára, hogy lassabban hajtson. Szerette volna, — maga sem tudta miért, — hogy a menettől messzire, nagyon messzire elmaradjon...

XV.

A schönbrunni kerti házban.

A kongresszus vendégei az osztrák császárné termeiben pompás élőképekben gyönyörködtek, mikor — 1815 márczius 5-én — a livornói angol konzul jelentése megérkezett.

Metternich úgy vette kezébe, mint más egyszerű jelentést. A hivatalos pecsétet körülvágta, nehogy megsértse s a szürke, meritett papirost ujjai között tartva, az Elza grófnő vállaira gondolt. Sohasem látott szebb vállakat világ életében. Pedig ő herczegsége pályája, — mint pokolhoz vezető ut jószándékkal, — szép asszonyok karjával, vállával, hajával, mosolyával, gödrös állával, babonás szemével volt kikövezve.

Mint a szerelemnek valamennyi művésze: minden nőben fedezett föl valamit, ami más nőben nem volt meg. Éles szeme, a melyet kortársai, politikai értelemben véve, a ragadozó madarak átható pillantásához hasonlítottak, — rögtön felismerte a nőnek legrejtettebb egyéni tulajdonságát. S nem szerelmük, önfeledt szenvedélyük maradt meg leginkább emlékezetében, hanem minden kedvesének az az egyéni vonása, amely őt másoktól megkülönböztette. Egyiknek a szeme, másiknak a mosolya, harmadiknak a járása, negyediknek a

hangja, ötödiknek az aranypihés nyaka... Elza grófnőnek a ragyogó válla.

A konzul jelentését olvasatlanul tette le kezéből, s egy billet douxra néhány sort írt. A borítékot megczimezte, behintette arany porzóval és lepecsételte czimeres gyűrűjével. Azután csöngött. Titkárának átadta a levélkét, anélkül, hogy reá pillantana. Lágy, behizelgő hangon, — Szörényi ismerte már e hang jelentőségét, — mondá:

— Küldje el, barátom a grófnőnek.

Néhány pillanatig mosolygó szemmel nézett maga elé. Finom, szárkásztikus száján meglátszott felindulása... A grófnő fiatal vállára gondolt...

Majd könnyedén sóhajtott. Eszébe jutott a hivatal, a munka, az államférfiúi gondok. Ujra kezébe vette a konzul jelentését.

Jó, hogy nem látta senki. Oly nagy diplomatahoz, mint ő, nem illett az a hirtelen elképedés, amely egyszerre letörölte arczáról a verőfényt. Még fel is ugrott székéből s csak később ült vissza, restelve idegességét. S az Elza grófnő vállai, azok is elenyésztek e pillanatban. Helyette mást látott: a tengert, Elba szigetét, amelyről Napoleon, kijátszva őreinek éberségét, megszökött. A livornói angol konzul ezt jelentette...

A királyok, fejedelmek és főherczegek tehát élőképekben gyönyörködtek. Egy kicsit talán bele is fáradtak már a sok mulatozásba, unták magukat, s óhajtották, hogy a kongresszusnak vége szakadjon. Csakhogy a diplomataik nem eresztették őket. A szász és lengyel kérdés még mindig „szőnyegen forgott.” S szőnyegen is fog forogni mindaddig, amíg a macska, a félelmetes macska egy hatalmas ugrással köztük nem terem, és véget nem vet az egerek játékának.

Ferencz király unta legjobban magát mind eme fényes uraságok között. Neki legtöbb jogczime volt erre: ő viselte egyedül a kongresszus roppant költségeit.

Talán el is szunyadt egy kicsit, — a lakások jól befütötték a termeket, — mikor a főminiszter belépett.

Elegánsan lépett be és zajtalanul. Mély hajbókot csinált a császárok és királyok gyülekezete előtt. Nagyon ügyelt, hogy mindenkit a megillető megtiszteltetésben részesítsen, s hogy mikor az orosz czár és a württembergi herczeg előtt egyforma udvariassággal hajlong, mégis egész valójából kilássék, mily ég és föld különbség van a két ur hatalma és méltósága közt.

Nem ült le. Megállott oldalt, s csipkés kezélőjét huzogatva, a szép asszonyokra mosolygott. Majd diskréten és hódolattal, de állhatatosan Ferenczre nézett.

A király mintha megérezte volna e tekintetet, megrezzent s oda intette magához.

Metternich hozzálépett, halkán néhány szót váltottak. A király sovány, zárkozott arcza feszült figyelmet s nagy érdeklődést árult el. Az orosz czárhoz hajolt, aki jobbra felül ült. A czár, hármuk közül leginkább elárulta magát. Piros, életteljes arcza elsápadt, gyorsan, izgatottan, élénk kézmozdulatokkal beszélt.

Mindenki tisztában volt vele, hogy valami nagy dolog történt. Senki sem figyelt többé az élőképekre. A fényes társaság tagjain kimondhatatlan izgatottság vett erőt.

A két császár és a porosz király félre vonultak, s Metternichet is bevonták beszélgetésükbe.

Csakhogy a herczeg már nyugodt volt, derült

és hideg, mint egy márcziusi délután. Egyik kezét spádéje markolatán tartva, fejét kissé meghajtvá magyarázott valamit a három uralkodónak. A császarakozottan és nyugtalanul hallgatta, összeránczolt homloka nem akart kiengedni. De Ferencz császár beteges arcza tűzben égett, nála szokatlan erélylyel bátorította megszeppent szövetségeseit.

Félóra mulva egész Bécs tele volt a riasztó hirrel, hogy Napoleon Franciaország felé vette útját. A szövetséges fejedelmek mindenfelé kiadták a mozgósítási parancsot. S a kongresszus megriadt madarak módjára, szétrebbent, a világnak mind a négy tája felé.....

Márczius végén Szirmai lakásán burg-zsandár kopogtatott be. Szóbeli parancsot hozott, hogy délután két órakor a schönbrunni park kapujánál jelentkezzenek.

A piros kabátos, fehér nadrágos, lószőrsisakos vitéz megjelenése nagy feltűnést keltett az egyemeletes bécsi házban, ahol csupa nyárspolgár lakott a Szirmai kivételével.

A háziur, — akinek virágzó péküzlete volt, — nyomban bement lakójához, hogy közölje vele aggodalmait.

Mert Würster urnak aggodalmai támadtak. Faggatta Szirmait, micsoda rossz fát tett a tüzre? Hiába erősítgette, hogy nem tett ő semmit. A derék pékmester ravaszul mosolygott és azt hajtogatta szüntelen, hogy őt nem lehet az orránál fogva vezetni. Tudja ő jól, mit jelent az, ha „Franzl“ magához rendel egy-egy kisebb tisztviselőt. Meg akarja mosni istenigazában a tejét.

Minthogy a császárt minden utcagyerek ismerte, jó és rossz tulajdonságaival együtt, Würster ur jó tanácsokkal szolgált a lakójának. Főleg azt

kötötte szívére, hogy ne igyekezzék a császár lelkében olvasni. Azt ő nem engedi meg senkinek. Nagyon szereti elrejteni embertársai elől gondolatait és érzéseit.

Maga Szirmai is tépelődött, mit akarhat vele a császár? Erre is, arra is gondolt, de belátta végre, hogy rejtélylyel van dolga, amelyen hasztalan töri a fejét. Legjobb lesz bevárni, mit hoz a végzetes délután.

Igaz, Metternich előkészítette őt erre. S azt is hallotta, hogy a király szívesen választja ki bizalmasait a kisebb emberek köréből. De szabad-e ilyesmit remélnie? Mivel szolgált volna ő rá a magyar király figyelmére?

Délelőtt elvégezte rendes napi munkáját. Nem vette magán észre, hogy izgatott volna. Ugyanolyan rövid, világos és könnyen érthető előterjesztéseket csinált, mint egyébkor.

Az ebédhez is nyugodtan ült le. Sőt, úgy vette észre, szinte tüntetett a nyugodtságával és hidegvérével. Ami már baj volt.

Valamelyik ételét sokáig készítették. S ő nem merte sürgetni; attól tartott, hogy még izgatottnak hiszik az emberek, mikor ő nem az. Vagy legalább nem akar annak látszani.

Egyetlenegyszer nézte meg óráját. De nem rendelt mindjárt kocsit, előbb fekete kávé akart inni. Ugy hitte, nem érdemes azt elhagyni egy fejedelmi szidás kedvéért.

Mikor beült a kocsiba s a schönbrunni uton mind közelebb jutott a kastélyhoz, még akkor sem vett észre magán semmi változást.

Ahogy megérkezett, meglátta azonnal a udvari zsandárt. Le és fel járkált a kapu előtt, óráját kezében tartva.

— Attól féltem, elkésik. Ő felsége szereti a pontos embereket...

Megindult előtte. Az őrseget épen akkor váltották föl harsány kiabálás és dobpergés között.

Elérték a parkhoz vezető vasajtót. A zsandár hátrafordult s jóakarattal biztatta.

— Ne féljen ám semmit.

Szirmai mosolygott.

— Nem félek, barátom.

— Nana, mások is mondták már ezt. Nagyurak is szepegnek, ha a császár hivatja őket. Meg kell szokni, ennyi az egész...

Az ütere még mindig rendesen vert, pedig már a zsandár magában hagyta, hogy a császárnak bejelentse.

Tisztán tartott, finom fővénynyel behintett uton állott, a melegházak közelében. Az egyenesre nyírott fasor végén, a napsütésben emberi alakot látott. Botra támaszkodva, bizonytalan léptekkel közeledett. A piros kabátos, ezüst sisakos burgzsandár egyenesen felé tartott s megállott előtte, mint a czövek.

— A király!

Szirmai merően oda nézett. Szive sebesen vert, kétszer háromszor nehezen lélegzett. Végre is sok függött az első találkozástól. Döntő lehet egész életére.

Bár lelkében nagy elhatározásokat forgatott, s bár az áhitat bizonyos nemével várta a királyt, csodálatos, mégis apró vonásokat figyelt meg rajta. A járását, a botja kopogását, s a szürke tirolí zeke mélységes zsebét, amelyből irások kandikáltak ki. Levette kalapját s meghajtott fejjel állott az út közepén. Közel hozzá fapad volt, a király fáradtan leült rá, ahogy odaért, és Szirmait közelebb intette.

Ferencz középtermetű, nyulánk volt. Arcza sovány, de a színe egészséges. Szeme fürkészve, alulról fölfelé nézte azt, akivel dolga volt. Fürkészve, sőt bizalmatlanul.

Szirmai szép, nyílt szeme oly néma hódolattal viszonzta az uralkodó pillantását, hogy Ferencz elmosolyodott. Ez a mosoly azonban csak átvillant arczán, azután újra zárkozott, gyanakodó, komoly lett.

— Maga még fiatal, s már is tanácsos. Szép előmenetel... Tud-e róla valaki, hogy hivattam?

— Senkisem tud, felség.

— Nem is szabad tudni. Még Metternichnek sem. Ismeri Metternichet?

Ez a kérdés váratlan és gyors volt, mint a a vivótőr szurása.

— Ki ne ismerné őt, felség?

Ferencz gyanakodva nézett rá. Ez a kitérés az egyenes felelet elől nem tetszett neki.

— Őszintén kell válaszolni minden kérdésre, fiatal ember. Minden gondolatát el kell mondani. Tisztán akarok látni s a legkeserűbb igazságot is jobban szeretem az udvarias semmitmondásnál.

Szeme találkozott a Szirmai becsületes, nyílt kék szemével. Bágyadt mosollyal tette hozzá:

— Szóval, nem azért hivattam, hogy diplomatizáljon... Utálok a diplomaiákat. Véleménnyel nem bírnak, s hallgatnak a korszak kérdéseiről: ez az ő bölcseségük. Öltözködnek, kártyáznak, pletykáznak, látogatásokat fogadnak: ez az ő foglalkozásuk. Felidézik a háborút, s ép bőrrel nézik végig pusztításait: ez az ő hivatásuk... Azt, amit mondtam, különben, nem értettem Metternichre... Maga írta ezt?

Kivett zsebéből egy két ives jelentést. Szirmai ráismert. Ez volt az az írásbeli előterjesztés, amelyet a kancellárnak benyújtott, s melyben politikai és érzelmi okokkal bizonyította, hogy a fejedelmeket le kell vinni Budára is.

— Én irtam, felség.

— Meg is tettük a budai utat. Hanem négy íráshibát találtam mindjárt az első oldalon... Lássa, ki is javítottam.

Diadalmasan lengette kezében az írást.

— Sietve irtam, felség.

— Soha sem szabad sietni, fiatal ember. Sem az írásban, sem a politikában...

A király hamisítatlan, bécsi dialektussal beszélt, amire büszke volt, s amit az egész főúri világ utánzott az ő kedvéért.

E jámbor és együgyű tájszólas álarcza alá akárhányszor mély megfigyelést, találó igazságot, sőt politikai bölcseséget rejtett Ferencz. És e beszédmódnak megvolt az a nagy előnye, hogy tévedésbe ejtette és nyíltságra csábította az embereket. Lépre mentek, mint a rigók, mielőtt magukat észrevették volna.

A faggatásnak, kikérdezésnek művészetében a király sokra vitte. Szirmai észre sem vette, mikor már alaposan kikérdezgette a magyar kancellária ügyeiről és embereiről.

A fiatal tanácsos őszinte, egyenes beszéde, józan ítélete, bátor szókimondása nagyon megtetszett neki.

Kegyesen vált el tőle és előre megmondta, hogy magyar ügyekben sokszor fogja meghallgatni...

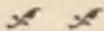
Mikor hazafelé ment, úgy érezte magát, mint aki nehéz vasajtónak lakatját nyitotta ki. Amit a

vasajtó mögött látott, mindaz örömmel és meglepéssel töltötte el lelkét.

Oly uralkodó Ferencz, aki népei sorsát szíven hordja s aki népeivel sokat foglalkozik. Már az a módja, hogy miniszterek és nagyfejű politikusok háta megett jelentéktelen s így elfogultan emberek véleményét hallgatja meg, arra a nemes törekvésre mutat, hogy közel akar férközni a nép lelkéhez és legtitkosabb gondolatához. A teljes igazságot akarja megtudni, nem a miniszterek fél igazságait.

Ha ez az uralkodó és a magyar nemzet egymásra ismer: szép, dicső korszaka következik a magyar történelemnek...

— Nagy ember a király — hajtogatta lelkesen. — A világ reszket Napoleontól, aki Párizsban már mozgósítja légióit, s ő — kedves tiroliai módjára zöldesszürke gyapjuingbe, rövid térdnadrágba, színes harisnyába és széles karimájú kalapba öltözve, — nyugodtan kertészkedik Schönbrunnban, és íráshibákat javítgat... Meg titkos találkozása van Szirmai Ádámmal... Egy kis kanczelláriai tanácsossal...

XVI.

Metternich Kelemen herczeg.

Hazaérve, lakásán találta Elza grófnő meghívóját, teára.

„Jöjjön el okvetlenül, — így végződött a rövid levél, — ott lesz Metternich is“...

Még az örvendetes és lelkes érzések hatása alatt állva, Szirmai elhatározta, hogy a meghívást elfogadja, találkozni akart a herczeggel, aki oly sokat tehetett érdekében.

Később, mikor már átöltözött, s a tükör előtt állva, felsütött haját rendezgette, eszébe jutott, hogy ő tulajdonképen büntársává szegődik a grófnő kalandjának. Sokkal jobb barátságban áll Niczkyvel, hogysen ezt tehetné.

Elkedvetlenedett s elkezdett tünődni, öt órakor a herrengassei kis palota kapujánál állott, mégis.

A lépcsőn Niczkyvel találkozott. A főispán idősebbnek látszott, s még soványabb és a haja veresebb volt, mint egyébkor. Mikor Szirmai azt kérdezte tőle, hogy nem beteg-e, hogy oly bőjti színben van, a főispán a szemébe nevetett.

— Mi jut eszedbe? Ezt a bécsi élet teszi. A sok estély, bál, színház, kártyaasztal... meg a nők... Te, ugy látom, a nagyvárosban is filiszter maradtál: pufók, piros és koránfekvő... A feleségem már vár reád, nem tartóztatlak. Csak azt akarom még mondani hogy Metternichnél ments ki. Nagyon sokra becsülöm a herczeg társaságát, de Brighton ladynek megígértem, hogy együtt ebédelek vele valami külvárosi söntésben, ahol a vendéglőst isteni gorombaságáért „Sauwirth“-nek hívják, s ahová — épen ezen okból, — csak-

ugy tódul az előkelő világ. Csak öt kis asztala van s így valóságos ostrommal kerithet helyet az ember magának. . .

Beült kocsijába s elhajtatott. Szirmai gondolkozva folytatta utját. Néhány pillanat múlva a grófnőnek bejelentették. Elza grófnő két szobán át elébe jött és kezénél fogva vezette be abba a nyolczszegletű, halványsárga szalonba, amely igazi szerelmi fészek volt, ahol csak a legbizalmasabb barátait fogadta. Ugy volt öltözve, mintha estélyre menne. Csak ékszer volt rajta kevesebb, mint egyébkor. Három szál piros szekfü volt a hajában és három szál az övénel. Magasszáru svéd keztyű volt rajta, amely irigyen eltakarta karját.

— Üljön le. Ide közelebb. Egészen közel. Azt akarom, hogy jóbarátok maradjunk. Maga a leánykoromat juttatja eszembe; az ártatlan érzelmeket, amelyek, mint a hulló virág szirma, nem tesznek kárt senkiben. Se a fában, mert csak a virághullás után képződik a gyümölcs, sem a járókelőben, akire reáesik.

Álmodozva beszélt s lesütötte szempilláit. Azután hirtelen fölnézett Szirmaira.

— Nem kaczerkodom önnel, barátom, ne értsen félre. De a férfinek, bármily erős és eszes, szüksége van a nők barátságára. Lássa, Metternich a nőknek köszöni sikereit. Illetőleg nekik köszöni azt, ami nélkül a diplomaták és államférfiak csak a sötétben tapogatódnak: a talajnak teljes ismeretét. A nők barátsága révén sok mindent megtud, sok mindenről értesül, s így nem egyszer előzi meg az őt fenyegető veszedelmeket. Maga oly egyedül áll, barátom, pedig nemes céljai vannak. Azt hiszi, megy valamire nélkülünk? A szalonok barátsága nélkül elbukik nagy terveivel együtt.

Szirmai mélabusan mosolygott.

— Lehet önzetlen barátság férfi és nő között? S lehet-e, mondja meg őszintén, köztünk?

— Miért ne? Sőt épen miköztünk lehet. Nem történt köztem és ön között semmi, ami barátságnál egyébre kötelezne... Az ágnak egy kis nyugtalan rezgése, akkor, mikor a madár odatelepszik, s akkor amikor elszáll: ez az egész... Nem lehet veszedelem nélkül élni Metternich társaságában. Az ember kedvet kap a politikára, amelyet a herceg, Napoleon bukása óta, asszonyok szerelme, fényüzése, változékonysága, szalonja, cselszövénye által folytat... Én is bele akarom ártani magamat az állam ügyeibe. S önt szemeltem ki erre alkalmas médiumnak. Egyszer már be is ártottam...

— Ön, grófnő? Ön ártotta volna bele magát a politikába?

— Én. A bajor kérdésben Metternich nem engedett. Igen magas helyről fölkértek, hogy puhítsam meg. Akkor kezdett nekem udvarolni s epedő, lágy hangulatban volt, mint mikor az ember egy szép dal legelső sorait olvassa... Megkinoztam kegyetlenül. Szeszélyes voltam hozzá, elzártam előtte ajtómat, ajándékait visszaküldtem, szerelmes leveleit fölbontatlanul dobtam tűzbe. Sőt kaczerkodni kezdtem a bajor attaséval. Ez több volt mint amit elviselhetett. Megadta magát négy nap alatt. Akkoriban nem engedett volna ki kezei közül harminczhárom Bajorország kedvéért sem

— Mindez szép s köszönöm jóindulatát. De én a nők közül senkit s így önt sem tudnám terhelni politikával.

Elza grófnő kiterjesztette XIV. Lajos korabeli legyezőjét, amelyre mithologiai jelenetek voltak festve, s a legyező mögül elnézően mosolygott Szirmaira.

— Mily büszke ön. Senkiben sem bizik, csak

a maga erejében. Azt gondolja: Atlasz, aki világot elbir vállain... Várjon egy kicsit, barátom. A kiábrándulás órája önre nézve is ütni fog... S a törbe került oroszlánnak szüksége lesz az én hegyes, apró egérfogaimra. Megigérem, hogy mikor szüksége lesz rám, megmentem...

Metternich bejelentés nélkül lépett be e pillanatban. Szirmai, ahogy jól megnézte, nem csodálkozott, hogy nőkre oly nagy hatása van.

Termete, járása, pillantása ... vonzó volt nagyon. Homloka magas, orra finom, görögös hajlású, haja gesztenyeszinű, fényes, puha. Szóval, nem mindennapi férfiszépség volt a herczeg, de legérdekesebb a szája volt, amely körül állandóan szellemes, gunyos, de határozottan érzéki mosoly lebegett.

Kezet csókolt a grófnőnek és Szirmainak, mint a multkori találkozáskor, fehér, puha kezét nyujtá.

— Mily figyelmes ön, grófnő, hogy összehozott fiatal barátunkkal.

Kalapját a szék alá tette, ő maga leült, s mint a ki jól érzi magát, hosszú lélekzetet vett.

A herczeg ügyes társalgó volt. Szellemes beszéde, mint a repülő fecske szárnya, a dolgoknak és embereknek csak a csillogó fölszínét érintette. Valaki az ő társalgását a francia bölcselők által készített híres Enciklopediához hasonlította. S valóban olyan volt. Mindenről tudott valamit, de semmiről sem mindent. Az alaposságnak, — a mely nála az unalmassággal volt egyértelmű, — még a látszatát is kerülte; de elmés volt és szellemes, mint Diderot és D'Alambert fejtegetései. Friss bécsi pletykákról beszélt, a melyekről egytől-egyig tudomása volt. Majd a grófnőnek a tavaszi divat ujdonságait fejtegette, s apróra megbeszélt vele egy csodaszép eperszin öltözetet.

Tanácsot adott neki, milyen csipkét és szalagot vegyen hozzá

Az inas ezüst tálczán behozta a teát. A herczeg maga töltött magának. A grófnő pusztá kézzel tett hat darab czukrot az amorettes, antik csészébe, a mely porcellánból való volt s oly fehér és áttetsző, mint az Elza grófnő bőre.

— A herczeg nagyon édesen szeret mindent.

— A mesterségem hozza magával, grófnő.

Szirmai ült és figyelt. Ez hát a híres Metternich Kelemen herczeg, Európa első diplomatája?

Eszes, csillogó, rendkívüli dolgokat várt tőle; de a herczeg haszontalan, semmitmondó, aprólékos dolgokról csevegett.

— Ezért hívott ide? gondolta magában és minél közlékenyebb, fecsegőbb lett a herczeg, ő annál zárkózottabb, hallgatagabb lőn. Rossz kedvét alig volt képes titkolni, s csak nehezen tudta magát türtőztetni.

De azután eszébe jutott, hogy ez a Metternich legeredetibb tulajdonsága. Soha sem vett ő komolyan semmit, legkevésbé az államügyeket. S visszagondolt egy hihetetlen történetre, a mit róla széltében beszéltek. Mikor Napoleon ellen az első európai szövetség, a herczeg lángesze segiségevel létrejött, még egy utolsó éjjeli ülést tartottak Karlsbádban. Ott akarták aláírni a katonai egyezséget.

Mindenki megjött már, csak Metternich késett. Az orosz megbízott rosszat gyanított. Azt hitte, hogy Ausztria felültette a többi udvart az utolsó pillanatban. Nagy izgalom támadt a diplomaták között.

Végre utána küldték Genzet. Genz éjjeli tizenegy órakor utnak indult s Metternichhel az Alte Wiesén találkozott. Nagyszélű kalap, vállán átvetett olasz köpenyeg volt rajta. Az utczákon csatangolt, himes szárnyu éjjeli pillangók után. A

katonai egyezség aláírása teljesen kiment az eszből. Szerelmes hangulatban volt, mint a macska...

Most is divatról, szövetekről, ünnepélyek rendezéséről beszélt. S úgy ült a karosszékben, mint minden született lustálkodó, a ki halálos ellensége a komoly és fárasztó munkának.

Metternich éles, átható szeme belátott a Szirmai lelkébe. Érezte, hogy a fiatal tanácsos e pillanatban nem valami sokra tartja őt, s hogy elveszíti előtte rögtön hitelét és tekintélyét. Szép, gunyos szája csendesen, halkan mosolygott, mulatott a Szirmai zavarán és keserves csalódásán.

Egyszer aztán, minden átmenet nélkül az orosz czárra tért át

A bécsi élet a fiatal czárt nagyon megváltoztatta. Ez az életerős, daliás orosz, farkas étvágygyal vetette magát az asszonyokra... Egy év alatt megvényült, meghizott, ellustult. Egész nap diványokon és székeken hever. Jól tette Napoleon, hogy üstökös módjára megjelent a láthatáron. Legalább a czár felriad a tétlen, szibarita élet párnájáról.

A grófnő teát töltött Szirmainak, s kötekedve fordult a herczeghez.

— Önből a féltékenység beszél. A hóditó Sándor czár, a hol csak teheti, az utjába áll. Vallja meg, herczeg, ez boszantja önt.

Metternich szeme derülten csillogott. Lassan, kis kortyokban itta teáját.

— Már az úgy van. Ma is csinos jelenetem volt vele... A lengyel kérdés miatt ugyanis titkos katonai szerződésre léptem Angliával és Franciaországgal, Porosz és Oroszország ellen.

Szirmai elkiáltotta magát meglepetésében.

— Franciaországgal, a mely ellen a kongresszust összehívták?

A herczeg vigyázva letette a csészéjét.

— Miért ne, ha az orosz-porosz benső viszony miatt másképp nem boldogulhattam?... Csakhogy hiba történt. A francia király esze nélkül elfutott Versaillesből Napoleon közeledésének hírére. A titkos katonai szerződést, az ügyetlen, az asztalon felejtette. Napoleon abban a hitben, hogy leleplezésével viszályt támaszt köztünk és Oroszország között, megküldte a szerződést Sándor cárnak... A cár ma reggel hivatott. Szeme fénylett, izgatottan járt fel és alá szobájában, mikor hozzá beléptem. Orrom alá tartotta a fatális irást s dörgő hangon kiáltá: „Ismeri-e ezt herczeg? Mennyit fizetett e szerződésért önnek Anglia?” Kitérőleg akartam válaszolni. Udvariasan mosolyogva állottam előtte, s elgondoltam a leleplezés minden végzetes következményét... A cár dühbe jön, Napoleon karjaiba dobja magát, a félrevezetett Poroszország is cserben hagy: ez a helyzet Ausztria végromlása... De szerencsére a cár jobban gyűlöli Napoleont, mint az én apró csel-szövényeimet. Mit gondol, tanácsos ur, mire határozta magát? Tűzbe dobta a szerződést és kibékülése és bocsánata jeléül mindkét kezét felém nyujtá... Ausztria meg van mentve és Napoleon sorsa meg van pecsételve...

Mindezt könnyedén, feltünőbb hangsúly nélkül mondta. Mégis Szirmai kiérezte belőle, a hogy egy darab világtörténelem az, a mit hallott.

— Nagy koczkázattal játszott herczegséged, — mondá, alig palástolva megdöbbenését.

Metternich szép szeme a grófnőre mosolygott. Néhány szót sugott neki, — bizonyára égő szerelmes szavakat, — mert a fiatal asszony arcza lángba borult tőle. Majd Szirmaira nézett jószágosan, a mester angyali türelmével, a ki valamelyik nehéz felfogásu tanítványát elemi dolgokra oktatja.

— A politika és az élet kockázattal jár, fiatal barátom. S ha érdekes bonyodalom, elmés cselszövény, a nyereség ingere és a veszteség féltelme nem volna meg a politikában: az ördög foglalkoznék ily unalmas, szürke, lélek nélkül való, ostoba dologgal... Apropos, Szirmai ur, a császár még nem hívatta?

Szirmai kinos helyzetbe került. Ha nem felel, elárulja magát. Ha az igazat megmondja, megszegi a király tilalmát. S hazudni sohasem kellett eddig az ő közpályáján. És mindehez magán érezte a herczeg átható, éles vércse-tekintetét.

Elza grófnő mentette ki zavarából.

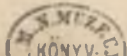
— Hogy kérdezhet tőle ilyesmit, herczeg? Jól tudja, hogy a király mindenkinek a lelkére köti, a kivel bizalmasan beszél, hogy az Istenért csak Metternich ne tudjon meg róla semmit.

A herczeg felállott. Gesztenyeszinű, hullámos haját egy mozdulattal hátrasímitotta, s vidáman tett néhány tánczlépést Elza grófnő felé.

— A császár titkolja előttem, ha rossz fát tesz a tüzre... Pedig apró titkai nem érdekelnek... Tetszik magának ez a tánczlépés, grófnő? Legujabb, egy olasz tánczmestertől tanultam, nehogy a fiatalság megett nagyon elmaradjak...

Szirmai sokáig ébren volt. Elütötte a két órát s nem tudott elaludni még sem. Olvasni próbált, de az sem ment.

A napnak eseményei nem hagyták nyugodni, Ferencznél és Metternichnél időzött minden gondolata. De a hatalmas miniszter alakja olyan volt, mint a fényes köd. Mellette a beteges, sovány arczu, szegletes modoru Ferencz az életet, a valóságot képviselte, a melyre lehet építeni. A valóságot, a hegyet, völgyet, barázdákat, erdőt, szóval az anyaföldet, a melyet a fénylő köd csak pillanatokra takarhat el.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár